

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**Лідія Василівна ШИНКАРУК
Віталій Олегович ЛУЦКОВ**

**СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА:
ПІДХОДИ ТА
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Монографія

Київ - 2016

УДК 338.2 : 330.35 (477)

ББК 67.405.25

Ш-54

Ухвалено Вченою Радою Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол №4 від 26 жовтня 2016 р.)

Рецензенти:

ГРИЦЕНКО Андрій Андрійович, доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу «Економічної теорії» (Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»);

МАЛИЙ Іван Йосипович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри макроекономіки та державного управління (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана);

МОСТЕНСЬКА Тетяна Леонідівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту (Національний університет біоресурсів і природокористування України).

Шинкарук Л.В., Луцков В.О.

Структурна політика: підходи та особливості реалізації в Україні: монографія / Л.В. Шинкарук, В.О. Луцков. – К.: «Міленіум», 2016. – 178 с.

У монографії розроблено алгоритм формування структурної політики та системи заходів її ефективної реалізації з метою забезпечення економічного зростання України; визначено структурні особливості формування валової доданої вартості в Україні у контексті міжнародних порівнянь; з'ясовано структуру утворення доходу за інституційними секторами та її вплив на формування власних інвестиційних ресурсів; обґрунтовано взаємодоповнюючий вплив на потенціал економічного зростання одночасної реалізації структурної політики і заходів зі стабілізації; обґрунтовано систему заходів ефективної реалізації структурної політики.

Для науковців, викладачів та студентів економічних спеціальностей університетів.

Shynkaruk L.V., Lutskov V.O.

Structural policy: approaches and peculiarities of realization in Ukraine: monograph / L. V. Shynkaruk, V. O. Lutskov. – Kyiv: "Milenium", 2016. – 178 p.

The monograph deals with the invention of the algorithm for the structural policy formation and the system of events providing its effective realization and aimed at guaranteeing economic growth of Ukraine; the structural peculiarities of gross value added formation in Ukraine under the comparison with the international standards are defined; the structure of profits making upon the institutional sectors and its influence on the formation of own investment resources are found out; mutually supportive influences on the economic growth perspectives of simultaneous structural policy realization and stabilizing measures are profoundly proved; the system of events providing effective structural policy realization is grounded.

For researches, university faculty and students of economic specialties.

ISBN

УДК 338.2 : 330.35 (477)

© НУБіП України, 2016

© Луцков В.О., 2016

© Шинкарук Л.В., 2016

ПЕРЕДМОВА

Глобальна фінансова-економічна криза поставила під питання звичного для багатьох країн економічного устрою, причому «під ударом» несподівано опинилися не лише нестабільні та цілком залежні від сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури країни «третього світу», а й провідні економіки. Практично всім країнам довелося не лише зайнятися жорсткою економією, а й розпочати масштабні реформи та шукати нові шляхи економічного зростання. Сучасний етап соціально-економічного розвитку України є одним із найскладніших в силу того, що країна стоїть перед безпрецедентним викликом – за короткий строк здійснити структурні реформи одночасно в багатьох сферах суспільного життя.

Тема структурних соціально-економічних реформ стає дедалі актуальнішою для України, що обумовлено не лише необхідністю подолання причин і наслідків фінансово-економічної кризи, а й відсутністю якісного оновлення, модернізації економічної та соціальної систем. В Україні до сьогодні – ні з макроекономічної, ні зі структурної точки зору – не прийнято повноцінних заходів для забезпечення економічного зростання, а саме структурна політика повинна сприяти зростанню економіки у довгостроковій перспективі. Системних реформ вимагають від України й міжнародні партнери, але ні європейська інтеграція, ні зовнішня фінансова допомога не вирішать проблем країни, якщо через внутрішні структурні трансформації не відбудеться оновлення базових механізмів суспільного розвитку.

Реалізація структурної політики передбачає вплив механізмів державного регулювання і ринкових механізмів, які сформовані відповідно до концептуальних засад державної та корпоративної структурної політики, але соціально-економічне життя України регулюється еkleктичною сумішшю ринкових механізмів та архаїчних соціальних інституцій, які лише частково були адаптовані до нових економічних умов. Характер та інструменти структурної політики залежать: від моделі формування економіки; економічної стратегії суспільства; фази економічного циклу; загальноекономічної ситуації та ступеня інтегрованості у світове господарство.

Дослідження структури економіки і циклічності розвитку закладено у працях Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського, Я. Тінбергена, Д. Кларка, М. Кондратьєва, В. Леонтьєва, С. Кузнеця, Л. Канторовича, Ю. Яковця та ін. У працях М. Туган-Барановського поєднано

макроекономічний підхід зі структурним. Проблеми структурної політики, структурних змін досліджували відомі вітчизняні та зарубіжні вчені Л. І. Абалкін, О. М. Алимов, Ю. С. Архангельский, Ю. М. Бажал, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. А. Гриценко, Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, Я. А. Жаліло, Т. І. Єфименко, П. С. Єщенко, В. Е. Коломойцев, В. І. Кононенко, І. В. Крючкова, Ю. М. Лопатинський, І. В. Лубчук, І. І. Лукінов, А. Ф. Мельник, Д. Норт, О. С. Сухарев, В. М. Тарасевич, П. Хавлік, Є. Ю. Хрустальов, О. О. Чебанов, Л. Г. Чернюк, А. А. Чухно, Л. В. Шинкарук, Ю. В. Яременко, О. І. Ястремський та ін.

Відаючи належне напрацюванням вчених-економістів з питань структури економіки, слід зазначити, що на сучасному етапі цілий ряд питань залишаються нерозв'язаними та дискусійними, серед них – алгоритм формування та проблеми реалізації структурної політики, роль держави у регулюванні структурних адаптацій, поєднання стабілізаційних заходів та структурної політики для підвищення потенціалу економічного зростання та ін.

Наукова значущість пізнання проблем структурних змін через реалізацію структурної політики для забезпечення економічного зростання України та наявність значної кількості дискусійних питань зумовили постановку мети і формування завдань, предмета та структури наукового дослідження.

До найбільш вагомих результатів дослідження, які визначають наукову новизну монографії, належить те, що вперше запропоновано алгоритм формування структурної політики: діагностика обраних сфер, SWOT-аналіз, оцінка ефективності вітчизняної та іноземної підтримки реального сектора та сектора послуг, стратегія, пріоритетні напрями, що імплементуються, система імплементатії, проект фінансового плану, моніторингові дослідження процесу управління та результатів. Удосконалено обґрунтування взаємодоповнюючого впливу на потенціал економічного зростання одночасної реалізації структурної політики і заходів зі стабілізації; підходи до оцінки капіталу сектора нефінансових підприємств як узагальнюючої характеристики результатів відтворення і основної рушійної сили структурних змін через визначення питомої та нагромадженної капіталомісткості; визначення розвитку індустріальної компоненти як базової умови реалізації структурної політики з ідентифікацією факторів стимулювання реального сектора економіки України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Структурна політика: сутність, принципи формування та функції

На сучасному етапі в умовах глобалізації перед країнами постає завдання забезпечення рівня конкурентоспроможності національних економік через модернізацію структури економічних систем шляхом ефективного впровадження інноваційних технологій [150]. В таких економічних умовах України особливої актуальності набуває розроблення науково обґрунтованих економічних дій відповідних ринковим умовам та національним інтересам, з якими пов'язаний комплекс завдань з формування сучасного ринкового середовища, подолання деформації національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Реалізація цих завдань вимагає активних заходів зі сторони державних інститутів щодо кардинальної структурної перебудови економіки на різних рівнях та, водночас, виокремлення з усієї сукупності факторів економічного зростання таких, які впливають на структурні зміни і на розвиток економіки [156; 166; 171; 180]. В економічній теорії обґрунтовано, що саме структурна політика (structural policy) як інструмент формування сучасної, прогресивної структури національного господарства здатна стимулювати та спрямовувати такі перетворення.

Потреба дослідження особливостей формування структурної політики зумовлена необхідністю вироблення комплексної науково обґрунтованої концепції подальшого розвитку національної економіки в умовах трансформації соціально-економічних відносин в національному та регіональному масштабах, визначення магістральних шляхів реалізації пріоритетів зміни структури промисловості з метою забезпечення інноваційно-інвестиційного типу економічного зростання країни, виробництво якої має, переважно, сировинну і напівсировинну орієнтацію [1].

Основи дослідження структурної політики було започатковано вивченням структурних змін у працях Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського, Я. Тінбергена, Д. Кларка, М. Кондратьєва, В. Леонтєва, С. Кузнеця, Л. Канторовича, Ю. Яковця та ін., які пов'язували їх з циклічним розвитком економічних систем. Зокрема, Й. Шумпетер, виходячи з гіпотези, що запас благ, наявний в будь-який відрізок часу, є

структурованою кількістю, або кількістю з внутрішніми структурними залежностями, які частково формують подальший хід економічного процесу [163, с. 830], обґрунтував, що макродинамічні моделі, які передбачають, що структурні зміни, історично трансформуючи економіку, не мають нічого спільного з економічними циклами, не враховують той факт, що цикли є формою, яку приймають структурні зміни [163, с. 1536].

Перенесення акценту досліджень економічних циклів з агрегованого підходу на структурний було здійснено М. Туган-Барановським у процесі поєднання макроекономічного підходу зі структурним при новачійних дослідженнях інвестиційної теорії циклів [53; 176].

А. Чухно визначив, що економіка України, яка за своїми масштабами (на жаль, не за якістю) наближалася до розвинутих індустриальних країн, за роки важкої і тривалої кризи відкотилася далеко назад. Особливо постраждали передові галузі – електронна промисловість, радіопромисловість та ін., що різко погіршило структуру економіки [157]. Дослідження кризових явищ в економіці України дозволило вченому дійти висновку, що вони є однією з причин загострення деструктивності в економіці країни і зумовлюють необхідність прискорення темпів науково-технологічного оновлення виробництва, глибоких структурних зрушень в економіці, переходу на інноваційний тип розвитку [158].

Ґрунтовні дослідження різних аспектів структурної політики висвітлено у працях О. Алімова, який займався дослідженнями, пов'язаними з оцінкою, прогнозуванням темпів і пропорцій розвитку та розміщенням продуктивних сил країни. Зокрема його підходи до аналізу структурних змін у промисловому комплексі України широко використовуються для досліджень деструктивних зрушень у структурі товарної продукції та визначення динамічності структурних змін ресурсних показників [39, с. 269-285].

Важливість планування розвитку економіки на структурному рівні доводить Ю. Архангельський у дослідженнях структурної перебудови вітчизняної економіки, зокрема, стверджуючи, що причина низької конкурентоспроможності вітчизняної економіки також пов'язана з різким послабленням ролі держави в управлінні економікою і, перш за все, відмовою від такого планування [4].

Зв'язок між критерієм оцінки ефективності політики розбудови знанневої економіки та її виміром в індикаторах глобальних структурних змін, який проявляється у зростанні частки продукції галузей високих технологій в експорті продукції обробної

промисловості розкрито у працях Ю. Бажала. Вчений схиляється до думки, що сильним аргументом на користь кардинального повороту структурної політики, як на національному, так і на регіональному рівнях у напрямі розбудови знаннєвої економіки є тенденції зміни структури світової торгівлі. Такі висновки випливають з того, що протягом останньої чверті ХХ ст. відбувся значний структурний зсув світового експорту на користь продукції високо- та середньотехнологічних галузей. Крім того, він звертає увагу на суттєве збільшення у світовій торгівлі частки наукомісткої продукції та драматичне зменшення частки низькодохідних товарів первинної обробки та сировини [5].

Український економіст А. Гальчинський у своїх наукових дослідженнях звертає увагу на оцінку мережевих нооекономічних структур як найперспективнішої форми відтворення економічних комунікацій [17; 18]. Він стверджує, що формуючи віртуальний економічний простір, вони реалізуються як кластери економічних відносин, пріоритетним началом яких є не закони виробництва й обміну товарів і капітал, а закономірності комунікацій, що на нашу думку, тісно пов'язано зі структурною політикою держави.

Базою для формування основ структурної політики в Україні є праці В. Гейця щодо дослідження проблем економічного зростання та структурних змін, зокрема оцінки впливу факторів економічного зростання на сукупний результат, що дозволило започаткувати створення системи макроекономічних моделей аналізу й прогнозування динаміки та структури суспільного виробництва України, яка є синтезом економетричних, оптимізаційних, балансових, нормативних, а також трендових моделей [19; 22]. Робота по вивченню структурних взаємозв'язків в економіці актуалізується на сьогодні, що обумовлено необхідністю забезпечувати економічне зростання України в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів та необхідності виокремлення пріоритетних напрямів, які можуть бути чітко окреслені саме через структурну політику [20; 35].

Про роль структурної політики для зміни тактики сучасних економічних реформ наголошував Б. Данилишин вважаючи, що політика модернізації, досі сконцентрована на інституційних змінах та підготовці нормативно-правових засад, відтепер має бути орієнтована на більш рішучі завдання щодо забезпечення структурних зрушень [34]. Таким чином, значущість структурної політики держави у процесі модернізації економічного ладу ним виноситься на перший план. Крім того, вчений пов'язує сталий розвиток економічної структури з

системою відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним зростанням, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення [114, с. 6].

Важливе значення для досліджень структурної політики мають наукові праці П. Єщенка, який розглядає структуру економіки України в розрізі існуючих технологічних укладів, в результаті чого робить висновок, що Україна в найближчий час не зможе вийти на передові рубежі світового розвитку з промисловістю, в якій домінують технологічно застарілі та екологічно небезпечні виробництва (третього і четвертого технологічних укладів) [40, с. 439; 42; 43].

Питаннями структурної політики поглиблено займався І. Лукінов, яким здійснено фундаментальні дослідження її впливу на процеси відтворення комплексного регулюючого механізму держави і ринку, здійснення цінової, податкової, інвестиційно-інноваційної, бюджетної і кредитної політики, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, що забезпечують формування реальних доходів і витрат як держави в цілому, так і її юридичних і фізичних суб'єктів господарювання. Розгорнуту економіко-математичну модель міжгалузевого балансу в його динамічній будові, яка відображає міжгалузеві потоки, автор вважає видатним досягненням економічної думки в справі пізнання кількісних структурних зрушень в економіці [77, с. 210].

Про роль структурної політики у побудові економіки регіонів наголошується в працях Л. Чернюк, яка в своїх дослідженнях звертає увагу на істотні зміни в структурі господарства регіонів України, які порушили на рівні областей і територіально-господарських районів складний комплекс проблем розвитку і розміщення продуктивних сил. На тлі масштабних структурних зрушень, які у трансформаційному періоді охопили всі території країни, існують негативні тенденції розвитку національного виробництва [154; 175].

Вагомий внесок в дослідження структурних змін здійснено І. Крючковою, та виявлено, що структурні процеси в економіці підпорядковуються дії об'єктивного закону – Закону золотого перетину, що гармонізує розгортання усього ансамблю структурних факторів у межах своєрідної структурної «матриці» [67, с. 293] і дозволяє стверджувати, що дія структурних факторів є нелінійною щодо впливу на економічну динаміку.

Грунтовні дослідження впливу структурних змін на сучасні трансформаційні процеси в економічних системах здійснено Л. Шинкарук, за твердженням якої структурна політика охоплює усі

сфери функціонування економічної системи. Щодо макроекономічного аспекту даного питання, то підґрунтям антициклічної політики повинно стати створення якісного інституційного середовища, одним із аспектів якого є проблема ефективної структури економіки [161, с. 143], і в умовах кризи, – прямі іноземні інвестиції можуть слугувати компенсатором дефіциту капіталу за умов продуманої інвестиційної та структурної політики [132, с. 144].

Ряд відомих зарубіжних економістів пов'язують структурні зміни в економіці з циклічністю економічного розвитку (Й. Шумпетер, М. Кондратьєв, Г. Менш та ін.), які вважають, що сутність економічного зростання полягає не стільки у нагромадженні основного капіталу та залученні додаткової робочої сили (інтенсивних чинниках), скільки у перерозподілі наявного капіталу та робочої сили з менш ефективних сфер економічної діяльності до більш ефективних [63]. Так за Г. Меншем, в умовах структурної нестабільності довгі хвилі можуть перериватися і задавати нові траєкторії розвитку. Аналогічними є висновки більшості українських економістів, що визначають структурну перебудову як один з вагомих чинників пожвавлення економічної динаміки в країні та вирішення багатьох соціальних проблем.

Отже, дослідження структурних змін у економічних системах розпочалися за довго до формування концепції структурної політики в сучасному розумінні. Основними витоками створення даної концепції є праці вчених присвячені, перш за все, дослідженням циклічності економічних систем та різних проявів кризових явищ. По-друге, вагомого значення в цих дослідженнях набули праці щодо деструктивних зрушень у промисловості та можливості їх запобігання шляхом посилення ролі держави в управлінні економікою [151; 152]. Пізніше структурну політику розглядали як концепцію нової парадигми знаннєвої економіки про що свідчить широке застосування її положень у працях присвячених формуванню віртуального економічного простору з допомогою мережевих нооекономічних структур, що дозволило вивчити макроекономічні моделі аналізу й прогнозування динаміки та структури суспільного виробництва [52]. Значний внесок в дослідження структурної ієрархії економічних систем зроблено завдяки працям пов'язаним з градацією технологічних укладів, що дозволило розглядати структурну політику залежно від рівнів технологічності виробництва. Нового поштовху отримали підходи до формування структурної політики у контексті врегулювання міжгалузевих потоків внаслідок побудови розгорнутої економіко-математичної моделі

міжгалузевого балансу. Крім того, дослідження пропорційності структурних процесів в економіці дозволили виявити нелінійність впливу структурних факторів на економічну динаміку, що є об'єктивним підґрунтям визначення параметрів майбутніх структурних змін в економіці. Однак, структурна політика, насамперед, повинна охоплювати всі макроекономічні аспекти функціонування економічної системи, враховувати вимоги антициклічної та антикризової політики на основі створення якісного інституційного середовища [62], сприяти створенню ефективної структури економіки з імплементацією продуманої інвестиційної політики.

Це підтверджується результатами аналізу ретроспективи формування окремих складових сучасної концепції структурної політики. Так, у країнах зі сформованою ринковою структурою ще в 40-60-ті роки XIX ст. домінував стабілізаційний напрям економічної політики, пов'язаний з регулюванням сукупного попиту і націлений на згладжування коливань економічної активності, ліквідацію неповної зайнятості та вихід на близький до потенційного обсяг виробництва. Саме політика стимулювання сукупної пропозиції привернула увагу вчених і практиків в кінці 70-х – початку 80-х років, що було викликано прагненням переломити тенденцію уповільнення темпів економічного зростання, подолати зростаюче безробіття, високу інфляцію, великий бюджетний дефіцит [55; 177]. Тому, структурною політикою держави прийнято вважати сукупність наукових методів і практичних заходів, спрямованих на оптимізацію внутрішніх пропорцій економічної системи та ефективну сукупну пропозицію, або комплекс заходів щодо розвитку тих елементів економічної системи, які сприяють вирішенню актуальних проблем суспільства, забезпечують економічний розвиток та конкурентоспроможність економіки [159].

Найбільш поширене трактування структурної політики – обґрунтування цілей та характеру структурних перетворень в економіці, визначення її пріоритетних ланок та оптимального співвідношення між ними, спрямоване на забезпечення оптимальних пропорцій в економіці завдяки збалансованому поєднанню заходів цінової, грошово-кредитної, податкової, бюджетної, галузевої, інституційної та інноваційної політик [90]. При цьому одним із основних завдань структурної політики, на нашу думку, є створення фінансової системи, яка б поєднувала потоки інвестицій та заощаджень в економіці, підвищуючи конкурентоспроможність держави та забезпечуючи економічне зростання завдяки інноваційному прогресу. Її призначення полягає в сприянні досягнення такої структури національної економіки, за якої на

даному історичному етапі забезпечуються вирішення актуальних проблем сьогодення та подальше економічне зростання [41; 167].

Таким чином, структурна політика держави виступає регулятором усієї системи відтворювальних пропорцій – макроекономічних, міжгалузевих, територіальних. Удосконалення структури національної економіки покликане забезпечити: збалансований та динамічний розвиток національної економіки та її секторів; переведення економіки на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку, підвищення її ефективності, раціоналізацію споживання матеріальних та інших ресурсів, їхню усіяку економію [169]; підвищення добробуту населення.

Структурна політика може бути визначена як комплекс заходів, дії держави, що базуються на свідомому намаганні (прагненні та зусиллях) змінити структуру національної економіки у напрямі прогресивних зрушень, удосконалення народногосподарських пропорцій за рахунок створення сприятливіших умов для випереджаючого розвитку секторів і галузей економіки, покликаних визначити науково-технічний та технологічний прогрес.

Якщо розглядати структурну політику як політику спрямовану на формування сучасної, прогресивної і ефективної структури національного господарства [36], то очевидно, що саме цілеспрямованістю, довготривалістю та конкретизацією завдань і цілей вона відрізняється від економічної політики держави, яка, в свою чергу, виступає загальною системою заходів, здійснюваних державою та її владними структурами або іншими особами, спрямованих на регулювання економічних процесів.

Структурна політика спрямована на перерозподіл ресурсів національної економіки для підтримання конкурентоспроможності окремих галузей і підприємств, а також економіки у цілому на світових ринках, проведення коригувань ринкових механізмів у випадках ринкових провалів, пов'язана з проведенням інноваційної, інвестиційної та структурної перебудови національного виробництва. Її головна мета – економічне зростання при динамічній зміні структури та підвищенні ефективності суспільного виробництва і конкурентоспроможності продукції.

Так як і економічну політику [101], структурну політику доцільно розділити на дві сфери: конституючу, яка передбачає становлення та закріплення на тривалий час певної структури економіки та регулюючу, яка покликана сприяти економічному зростанню в межах існуючої

структури економіки та регулювати процеси структурних змін в майбутньому.

Структурна політика впроваджується в життя шляхом розподілу факторів економічного зростання за напрямками їхнього використання й базується переважно на політиці у галузі капітальних вкладень.

Відповідно до усталених принципів, на яких базується економічна політика та враховуючи вимоги до структурної політики як регулюючого інструменту структурних змін в економіці й, відповідно, економічного зростання, можна сформулювати принципи, яких необхідно дотримуватися при її формуванні.

Основоположним принципом формування структурної політики повинен бути *принцип наукової обґрунтованості*, дотримання якого передбачає його базування на системних знаннях про закономірності розвитку економічних систем, врахування об'єктивних тенденцій їх змін і використання наукових методів [162].

Другим, й не менш важливим, є *принцип комплексності*, дотримання якого полягає у забезпеченні єдності та збалансованості цілей, завдань, змісту, методів і форм реалізації структурної політики.

Наступним принципом є *принцип системності*, за якого доцільно при формуванні структурної політики, спрямованої на досягнення необхідних структурних пропорцій у економіці, розглядати її як цілісний об'єкт й, одночасно, як багаторівневу систему складових з розгалуженою мережею взаємозв'язків, які мають властивість постійно змінюватися під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх системних факторів.

Принципом формування структурної політики, який означає необхідність врахування конкретних історичних, національних і регіональних умов функціонування економіки, що склалися, та її здатності (спроможності, прийнятності) до структурних змін є *принцип конкретно-історичного підходу*.

Для визначення різних за характером та способом досягнення цілей реалізації структурної політики, з урахуванням прогнозних трендів політичного, економічного та соціального розвитку країни, при її формуванні слід дотримуватися *принципу адекватної альтернативності*, що означає відповідність сформованих положень політики геополітичним, ресурсним та етнічним умовам.

Виходячи з принципів комплексності та системності, можна сформулювати ряд спеціальних принципів, пов'язаних з цілями та функціями структурної політики:

– *синергетичний принцип* передбачає врахування закономірностей самоорганізації та розвитку стійких структур у складних системах, що дозволить визначити комплекс цілеспрямованих дій елементів структурної політики для підвищення ефективності функціонування національної економіки як системи в цілому;

– *принцип ієрархічності*, відповідно до якого структурна політика розглядається як багаторівнева ієрархічна система цілей, яка має бути розподілена за рівнями та рангована за пріоритетами від стратегічних (глобальних або довгострокових) до тактичних (локальних або середньо- та короткострокових), що дозволить зосередити наявні ресурси за визначеними напрямками реалізації структурної політики відповідно до сформованої ієрархії цілей та пріоритетів;

– *принцип ефекту емерджентності*, який передбачає при формуванні структурної політики обов'язкове врахування того, що цілі (функції) розвитку національної економіки як системи, не завжди узгоджуються з цілями (функціями) окремих її структурних складових;

– *принцип мультиплікативного ефекту*, який означає необхідність врахування можливого впливу (ефекту) від зміни характеру взаємозв'язків між структурними складовими національної економіки на загальний рівень її розвитку (економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності).

– *принцип робастності*, дотримання якого при формуванні структурної політики забезпечить можливість антикризового реагування національної економіки за рахунок її здатності як системи забезпечувати функціональність та економічне зростання при частковій дизфункціональності окремих складових чи підсистем [135].

Крім того, розглядаючи власне структурну політику як складну систему [70], доцільно при її формуванні враховуючи такі властивості як: цілісність (жоден елемент структурної політики не може бути усунений, модифікований або доданий з порушенням структурної повноти системи), неадитивність (результати спільного впливу елементів структури не тотожні сумі результатів впливу цих елементів окремо), структурність (можливість декомпозиції на компоненти, елементи та встановлення зв'язків між ними), ієрархічність (кожен компонент структурної політики може розглядатися як система (підсистема) більш широкої глобальної системи).

Питання про необхідність активної структурної політики в Україні у сучасних умовах вимагає аналізу як наявної структури економіки і конкурентоспроможності окремих її секторів, так і оцінки сформованих тенденцій та механізмів відтворення, які визначають довгострокові

перспективи розвитку [172], а також існуючих загроз економічному зростанню.

З огляду на те, що активна структурна політика означає покращення стану одних секторів економіки за рахунок відносного погіршення умов функціонування інших і може вважатися успішною, якщо виграш країни від розвитку обраних пріоритетних секторів загалом (включаючи як прямі, так і непрямі вигоди) більший, ніж втрата від уповільнення розвитку усієї решти галузей, головним компонентом раціональної структурної політики держави сьогодні має стати розроблення довгострокової стратегії структурної перебудови відтворення, відповідно до якої можна було би послідовно позбавлятися неефективних підприємств і галузей та надавати прискорення зростанню потенційно (і реально) життєздатних ланок вітчизняної економіки.

Для формування дієвої структурної політики необхідно виокремити її основні рівні. Враховуючи, що вплив структурної політики на макроекономічну динаміку виражається через структурні зміни в економічній системі, подолання диспропорцій, що виникають між окремими сферами, галузями, а також регіонами та інституціями, і формування на цій основі збалансованої структури національного господарства [36], її слід розглядати, як у галузевому, так і в регіональному та інституціональному аспектах.

Галузевий аспект структурної політики охоплює цілі, важелі та засоби впливу держави на процес формування пропорцій галузевої структури економіки країни і відображає поділ виробничої сфери на окремі галузі, підгалузі. В цьому випадку об'єктом державної структурної політики виступають підприємства певних галузей чи виробництв [131, с. 249]. Завданням галузевих структурних змін є:

- розробка структурно-галузевої стратегії розвитку країни, аналіз місця і ролі провідних галузей у її структурі;
- обґрунтування цілей та пріоритетів у розвитку окремих галузей національного господарства;
- проведення заходів щодо підтримки державою НТП в окремих галузях економіки;
- визначення проблем розвитку та розміщення багатогалузевих комплексів;
- комплексний та збалансований розвиток регіонів країни.

Галузева структура національної економіки відображає поділ виробничої сфери на види економічної діяльності та характеризується

їх внеском у створення ВВП. В галузевій структурній політиці виділяють два напрями державної підтримки розвитку галузей [131]:

- економічна політика держави спрямована на захист і надання фінансової допомоги галузям, які перебувають у стані занепаду та потребують модернізації виробничого апарату шляхом надання субсидій, податкових пільг, кредитних преференцій, зниження імпорتنих тарифів тощо;

- економічна політика зосереджена на стимулюванні розвитку провідних галузей та галузей, які мають значну експортну орієнтацію.

Останнім часом, більшість країн зосереджують свою увагу на підтримці прогресивних галузей, оскільки структурний ефект від розвитку наукомістких галузей полягає не тільки у формуванні та розвитку їх самих, а й у широкому освоєнні технологій та продуктів високої технологічної складності традиційними галузями [131, с. 250].

Регіональний аспект структурної політики – це комплекс заходів (адміністративних, управлінських, законодавчих, економічних), що можуть здійснюватися як центральними, так і місцевими органами влади. При цьому увага зосереджується на економічно відсталих районах з метою «підтягування» їх до середнього по країні рівня розвитку [131, с. 249]. Метою цих заходів є усунення диспропорцій у процесі соціально-економічного розвитку територіальних одиниць, масштабніше використання ресурсних потенціалів регіонів та сприяння розвитку депресивних районів. Регіональний аспект структурної політики виокремлений зокрема через об'єктивну нерівномірність в розміщенні природних ресурсів, продуктивних сил і населення, а також необхідність забезпечення високого рівня та якості життя в кожному регіоні країни [36, с. 123; 79].

Концепцією інституціонального аспекту структурної політики є не тільки регулювання економічних процесів на різних рівнях (макроекономічному, виробничому, галузевому тощо), а й зміна економічної моделі в цілому, оскільки подальшого вдосконалення потребують економічні умови функціонування таких інституційних норм як приватна власність, конкуренція, вигода та ін., а також їх закріплення у вигляді законів, організацій, установ ринкової інфраструктури тощо [38]. Також, об'єктом дослідження інституціонального напрямку є пожвавлення інвестиційної діяльності, як основного чинника досягнення поставленої мети, що забезпечується зростанням рівня реальних доходів суб'єктів економічної діяльності в країні, ступенем доступності та вартістю кредитних ресурсів, розвитком фондового ринку, стабільністю ситуації на валютному, грошовому та

товарному ринках країни. Необхідність аналізу існуючого інструментарію бюджетно-податкового і грошово-кредитного регулювання динаміки економічного розвитку країни та визначення, на його основі, шляхів та напрямів покращення їх впливу на структуру національної економічної системи й обумовлюють актуальність дослідження в інституціональному розрізі економічної структури [44; 83].

Окрім трьох основних аспектів досліджень структурної політики самостійною ланкою стала технологічна структурна політика, спрямована на підтримку науково-технічного прогресу як фундаментальної основи структурних перетворень [131, с. 249]. Її основним завданням є забезпечення ефективного застосування нових технологій та досягнень НТП в соціально-економічній діяльності країни і корекція структурних змін, що виникають в результаті таких впроваджень.

У межах структурної політики розробляється та реалізується система заходів державного впливу, яка передбачає: стимулювання переливу капіталу та праці з одних галузей в інші; згортання частини виробничого апарату депресивних галузей та виробництв; розроблення на державному рівні довгострокових планів, національних проектів для вирішення актуальних проблем структурної перебудови, а також цільових програм підготовки та перекваліфікації робочої сили, створення робочих місць та ін.; вирішення завдань, пов'язаних з концентрацією капіталу в капіталомістких напрямках структурної перебудови національної економіки [144, с. 184].

Виходячи з вище сказаного, можна окреслити зміст основних завдань структурної політики держави, які визначаються відповідно до пріоритетів її реалізації, зокрема:

- забезпечення реалізації економічних прав і свобод суб'єктів господарювання;
- державний контроль за дотриманням «правил гри» між суб'єктами ринкових відносин;
- створення умов для вільної конкуренції та недопущення протиправних дій у даній сфері;
- забезпечення конкурентного середовища за допомогою державної антимонопольної політики.

Держава – гарант економічної свободи та основний суб'єкт її реалізації. Тому, одним з основних завдань структурної політики є *правовий захист інтересів виробників і споживачів*. Економічна свобода тих або інших найбільш ефективним чином забезпечується

інститутом приватної власності, її непорушність гарантується статтею 13 Конституції України: «Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» [65].

Наступне завдання, *гарантування дотримання «правил гри» між суб'єктами господарювання*, визначається, перш за все, тим, що в процесі виробництва бере участь значна кількість суб'єктів, які мають різні економічні інтереси. Для досягнення визначеної мети, держава з допомогою структурної політики встановлює правила, якими повинні керуватися виробники як у своїх відносинах зі споживачами, так і між собою (наприклад, за умов визначення спільних умов укладання договорів купівлі-продажу, оренди, поставки тощо). В той же час, держава визначає стандарти якості, контролює їх дотримання, вимагає відповідальності за дотримання умов контрактів тощо. Перешкодою для досягнення даної мети є традиційна для України практика постійних змін в «правилах гри», що є наслідком нестабільності нормативного регулювання та політичних цілей.

Гарантування державою конкурентного середовища є ще одним завданням структурної політики. Важливість конкуренції для нормального функціонування ринкової економіки, для економічного і соціального прогресу не підлягає сумніву. Головний зміст конкуренції полягає у виробництві товарів з мінімальними витратами і їх продаж за ціною якомога вищою для відшкодування витрат виробництва і реалізації продукції з метою отримання максимального прибутку [155]. Конкуренція є найбільш ефективним важелем зростання економіки, вона забезпечує можливість всім суб'єктам економічної діяльності оволодіти технологічними досягненнями, знищує всі привілеї, що не пов'язані з наслідками зростання продуктивності праці. Саме конкуренція створює необхідні умови для економічної свободи споживачів, забезпечує пріоритет споживача. Конкуренція є основою стимулювання виробників до необхідності зниження витрат виробництва шляхом використання досягнень науково-технічного прогресу, вона виступає потужною рушійною силою в механізмі розподілу і перерозподілу ресурсів між підприємствами, галузями і регіонами й, відповідно, структурних змін в економіці в цілому.

Однак, ринкові відносини, засновані на конкуренції, створюють умови для організації монополій. Одна з цілей учасників конкурентної боротьби – усунення конкурентів, призводить до монополізації економіки, внаслідок чого ціни і прибутки стають вищими за конкурентні, порушується механізм перерозподілу ресурсів між підприємствами, галузями, регіонами. В істотній мірі звужується база реалізації економічної свободи в цілому (свободи цін, контрактів тощо) і споживачів зокрема. Тому в сучасній ринковій економіці *забезпечення вільної конкуренції* є одним з найважливіших завдань структурної політики держави. З цією метою в багатьох країнах, у тому числі й в Україні законодавчо обмежено монополістичну діяльність.

Реалії соціально-економічного розвитку України свідчать про існування диспропорцій – функціонування економіки відбувається на вкрай низькому технологічному рівні, в той час, як експортні галузі значно залежать від сировини та цін на неї, що при існуючій експортній структурі робить її надзвичайно ризиковою, оскільки сприяє вразливості економіки країни до коливання світових цін. Такі проблеми окреслюють потребу цілеспрямованої державної структурної політики, яка направлена на максимальну короткотривалість виправлення багатьох структурних дисбалансів, підвищення конкурентоспроможності національної економіки як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, зростання її інноваційної складової, розвиток трудового потенціалу, досягнення належного технологічного рівня та збільшення частки галузей з високою доданою вартістю [62]. Для вирішення цих завдань необхідна чітка координація та взаємодія на державному рівні щодо формування структурних програм розвитку на довго-, середньо- та короткострокову перспективу [16]. Крім того, для забезпечення стабільного рівня зайнятості, що під час структурних перетворень може суттєво знизитися, необхідно запровадити механізм перекваліфікації працівників та розширення їх професійних навичок і вмінь. Також, в умовах глобалізації завданням структурної політики стає не тільки досягнення структурного балансу та стабілізації в економіці, а й створення інструментів та механізмів адаптації до постійних світогосподарських змін.

Інструментарій структурної політики традиційно включає різноманітний набір механізмів впливу на структурні процеси в національній економіці, серед яких: по-перше, традиційно домінують у більшості промислово розвинених країн інструменти (селективна галузева підтримка певних виробництв через державний бюджет (дотації, кредити, цільові податкові пільги, галузеві інвестиційні

програми); сприяння малим і середнім підприємствам, фінансування та організація НДДКР; передача нових технологій національним компаніям; фонди економічного розвитку; індикативне планування; стимулювання зон, що відстають в економічному розвитку; механізм прискореної амортизації; сприяння товарному експорту; регулювання імпорту товарів; патентне регулювання і стандартизація вітчизняної продукції); по-друге, механізми впливу на макроекономічне середовище як засіб формування сприятливого національного та регіонального середовища для підвищення конкурентоспроможності національних компаній в умовах глобалізації та лібералізації ринків (фінансово-кредитна, валютна, інфраструктурна (транспортні, інформаційні мережі), освітянська політика та інші форми впливу держави на економіку).

Таким чином, в сучасних умовах структурна політика є сукупністю державних заходів, що цілеспрямовано стимулюють структурні зміни в економіці. Враховуючи довготривалість і капіталомісткість впровадження таких заходів, з метою найбільш суттєвих змін в основних секторах і видах економічної діяльності структурна політика повинна передбачати поетапність реалізації [131, с. 248], зокрема за такими напрямками, як:

- стабілізація економіки (призупинення спаду виробництва та інфляційних процесів);
- активізація економічного розвитку (відновлення позитивних тенденцій в інвестиційній та науково-технічній діяльності, розвиток господарських зв'язків за більш ефективною схемою формування активного торговельного балансу і зміцнення бюджетно-фінансової, кредитно-грошової незалежності країни);
- становлення раціональної структури економіки (досягнення стабільного та ефективного функціонування важливих систем економіки країни і створення умов для забезпечення високої якості життя населення, активної мотивації до трудової й підприємницької діяльності та рівноправного партнерства країни у глобальному економічному просторі).

Враховуючи, що підставою для застосування інструментів структурної політики, як правило, слугують міркування національної безпеки та необхідність забезпечити довгострокові стратегічні інтереси країни, цілями структурної політики держави є: забезпечення національної безпеки та зниження залежності від зовнішніх джерел критичної для цієї безпеки ресурсів; розв'язання соціальних проблем, зокрема проблем зайнятості, за рахунок стимулювання зростання

трудомістких видів виробництва; розв'язання регіональних проблем, зокрема, проблем забезпечення більш швидкого розвитку депресивних регіонів; реалізація потенційних конкурентних переваг окремих секторів, які не можуть бути реалізовані через нерівні стартові умови; штучне підвищення інвестиційної привабливості певних галузей, що мають низьку рентабельність і високі строки окупності, але можуть дати значний непрямий ефект у суміжних галузях.

Основоположним питанням структурної політики є вибір пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку, досягнення яких можливе лише за державної підтримки. На сучасному етапі це передовсім розвиток новітніх технологій і продуктів із високим ступенем обробки, сучасних інформаційних та інших послуг, людського капіталу, розвиток та удосконалення існуючих виробництв, підвищення конкурентоспроможності продукції, захист довкілля.

Таким чином, у формуванні структурної політики важливу роль відіграє вибір пріоритетних напрямів у розвитку окремих галузей, видів виробництв, економічних районів. Залежно від стадії індустріального розвитку країни ставка робиться на пріоритетний розвиток трудомістких, капіталомістких або наукомістких галузей. При виборі пріоритетної галузі, увага приділяється: перспективам попиту на продукцію галузі; досягненню вищого індустріального рівня розвитку; зменшенню залежності від імпорту сировини, енергоресурсів та зниженню ресурсомісткості виробництва; мінімізації дефіциту у торговому балансі країни; вирішенню проблем зайнятості та розв'язанню екологічних проблем.

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити висновок, що структурна політика є обов'язковим елементом процесу вироблення державної стратегії економічного зростання економіки країни – від стратегічного задуму до його практичного впровадження. Неefективність її виконання є проблемою не власне реалізації, а передусім інституції, відповідальної за її формування.

Особливості різних типів та моделей структурної політики держави визначаються специфікою і рівнем економічного розвитку країни, її економічним та науково-технічним потенціалом, історичними традиціями, позицією країни у міжнародному поділі праці. Найпоширенішими з них є: експортоорієнтована (створення умов для збільшення експорту певних видів продукції); внутрішньоорієнтована (захист внутрішнього ринку та забезпечення економічної самодостатності) та стратегічна структурна політика, спрямована на

обмеження використання власних природних і невідтворюваних ресурсів (менш розповсюджена і не так явно виражена модель).

Отже, враховуючи досвід українських малоефективних економічних реформ, можна зробити висновок, що дійсно існує потреба у зміні усталеної парадигми формування стратегії економічного розвитку. Така зміна передбачає застосування теоретико-методологічної бази структурної політики, заснованої не на прямому запозиченні форм і методів регулювання, які використовуються іншими країнами, а на раціональному вивченні як провідного зарубіжного досвіду щодо структурних реформ, адаптації його до умов функціонування структури економіки України, так і теоретичних надбань вітчизняної науки та практичних прикладів їх впровадження. У зв'язку з цим, необхідно розглянути генезис наукової думки щодо теорії структурних змін.

1.2. Генезис теорії структурних змін

У сучасних умовах глобалізації різко актуалізується питання специфіки структурних змін у вітчизняній економіці. З теоретичної, методологічної та практичної точок зору дослідження цих змін та особливостей їхнього перебігу в економіці України дає можливість обґрунтувати основні напрями і способи здійснення прогресивних структурних перетворень.

Досягнення цієї мети вимагає розв'язання низки завдань: визначення феномену структурної зміни в економіці, його змісту, форм прояву та функцій і причин; класифікація структурних змін в економіці, виявлення їхніх кількісних та якісних характеристик і дослідження закономірностей їхньої взаємодії; аналіз впливу змін на динаміку основних макроекономічних показників; дослідження особливостей і перспектив структурних змін у сучасній українській економіці та розробка стратегії і політики формування прогресивної структури національної економіки [61].

Теоретико-методологічною основою аналізу структурування економіки України на початку ХХІ ст. є виділення критеріїв понять «структурні зміни» і «структурні зрушення» в економіці із маси інших економічних явищ і процесів, оскільки у дослідженнях учених-економістів зазначені поняття часто плутають. Встановлення ж справжнього взаємозв'язку між змінами і зрушеннями в економіці передовсім вимагає розгляду такого висхідного й водночас ключового поняття, як «економічна структура» [8].

Структура (лат. *structura* – побудова) є внутрішньою формою організації елементів системи, сукупністю сталих взаємозв'язків між її

частинами, що забезпечують цілісність, функціонування і розвиток будь-якої системи [2, с. 40].

Структура як загальнонаукове поняття відображає певну форму розташування елементів та характер взаємодії їхніх сторін і властивостей. Як вдало висловився природознавець А. М. Молчанов [86], «структура є наслідком учорашньої кінетики», тобто структура є підсумком руху елементів цілого, результатом їхньої організації. І в цьому розумінні структура виступає законом зв'язку елементів. Саме завдяки структурі система відтворює себе як таку й існує певний термін у відносно незмінному вигляді.

Елементи і структура системи взаємно обумовлюють один одного [139]. Зміна елементів цілого, їхньої кількості та якості тягне за собою зміну структури, а поява нової структури зумовлює відповідні зміни її елементів, їхніх властивостей, якісних і кількісних характеристик.

Структура аж ніяк не є інваріантним аспектом системи. Елементи, що її утворюють, мають тенденцію до постійної зміни. І коли кількісні зміни системи виходять за межі «міри», вони викликають зміни якісні, що повсякчасно виступають як зміни структури будь-якої системи [115].

Отже, структурні характеристики економічної системи так чи інакше змінюються через певний проміжок часу, але переважною мірою вони виражають сталість і спадковість, а відтак, – цілісність і системність відтворювальних процесів.

На певному рівні розвитку збільшення невідповідності структури тим елементам, що вже змінилися, робить її несумісною із зазначеними елементами, через що відбувається злам старої структури і утворення нової побудови, з новими функціями. Формування нової структури свідчить про перехід того чи іншого утворення у новий якісний стан, на новий рівень розвитку.

Кожна існуюча система є поліструктурною, тобто має структурні рівні. Так, економічна система характеризується галузевою (за видами економічної та промислової діяльності), секторальною, регіональною, інституціональною структурою тощо. У свою чергу, кожному структурному рівню економічної системи відповідає певна структура об'єктів [64, с. 216]. Залежно від цілей дослідження може розкриватися чи один, чи інший компонент структури. При цьому структура будь-якої системи є більш сталою, ніж її окремі складові, властивості та рівні.

Разом із тим, структурні зміни у системі зумовлюють зміни властивостей її елементів, які підлягають загальним законам розвитку

системи як цілого. При цьому ціле, маючи властивість інтегративності, не зводиться до частин (елементів), а характеризується новими якостями і властивостями, не притаманними окремим частинам (елементам). Ця особливість взаємодії частин і цілого призводить до виникнення нового у процесі розвитку: появи нових типів цілісності, виникнення нових структурних рівнів та їхньої ієрархічної співвідпорядкованості, коли у суспільно-економічних системах властивості їхніх частин повністю визначаються властивостями цілого.

Викладені вище загальні закономірності взаємодії у тріаді «система–структура–елемент» спрацьовують і у такій специфічній тріаді, як «економічна система–економічна структура–елемент економіки».

У сфері економіки поняття «структура» застосовується до різноманітних економічних підрозділів: домашніх господарств, підприємств, секторів, видів економічної і промислової діяльності (галузей), регіонів, народногосподарських комплексів, національних економік, наднаціональних та міжнародних економічних утворень.

Найбільш чітко й предметно стан економічної структури як певного взаємозв'язку, взаємного розміщення частин цілого виражають пропорції, завдяки яким визначається значення тієї чи іншої складової національної економіки або якого-небудь економічного агрегату. Отже, економічна структура – це система пропорцій і зв'язків, притаманних економіці [90].

Економічна структура як сукупність сталих зв'язків між елементами економічної системи, які забезпечують збереження та утримання її основних властивостей за різних зовнішніх і внутрішніх змін, визначає довгострокові характеристики тієї чи іншої економічної одиниці. У зв'язку з цим, вона є проміжним поняттям між «економічною системою» та «економічним режимом» (устроєм, методом правління; встановленим порядком економічного життя, у тому числі через структурну політику). Втілюючи економічні й технічні умови організації господарської діяльності, економічна структура встановлює загальні рамки економічної активності, а економічний режим виступає однією з характерних компонент структури даної економіки.

Структура економіки країни є комплексом виробництв, що виник на основі поєднання суспільного поділу праці, природних ресурсів, історичних традицій та територіальної специфіки. Складність структури національної економіки визначається не лише через такі поняття, як вид економічної діяльності (галузь), сектор економіки тощо [87]. Залежно від відносин власності, що склалися у національній економіці, виділяються такі сектори, як приватний, державний, кооперативний.

Останнім часом поняття «сектор економіки» використовується й у зв'язку з особливостями сучасного суспільного поділу праці [60]. Так, у науковій літературі виділяється «реальний сектор економіки» як сукупність видів економічної діяльності, де виробляються товари і матеріальні послуги, «сектор послуг» та «фінансовий сектор».

Структурні зміни в економіці є змінами пропорцій між елементами економічної системи упродовж певного часу [28] й відбуваються під впливом різних економічних і позаекономічних факторів та процесів управління [13]. Наприклад, зміни у співвідношенні виробництва товарів і послуг, засобів виробництва і предметів споживання, прискорене зростання одних видів економічної діяльності та уповільнене – інших, перерозподіл інвестицій – усе це призводить до змін і зрушень в економічній структурі.

Розглядаючи взаємозв'язок структурних змін в економіці та динаміку зростання національної економіки, цілком очевидно, що економічне зростання тісно пов'язане зі структурними змінами в економіці, які, у свою чергу, є наслідком різних темпів зростання елементів економічної системи.

Зміни в економічній структурі відбуваються насамперед під впливом суспільних потреб, що змінюються, та через нагромадження капіталу [120]. Безпосередньою причиною структурних змін в економіці є розвиток системи суспільних потреб, зміни у структурі яких, опосередковуючи появу одних, згасання та зникнення інших, викликають необхідність відповідних структурних змін.

Серед причин, що впливають на формування самих потреб, а через них – на структурні зміни в економіці: науково-технічний прогрес, суспільний поділ праці та її подальша спеціалізація, інноваційні цикли, розвиток відносин власності, економічна політика держави та зовнішньоекономічні зв'язки національних господарств [145]. При цьому одні причини детермінують структурні зміни з боку продуктивних сил, а інші – з боку економічних відносин.

Структурні зміни в економіці є також наслідком появи нових продуктів, нових методів виробництва, освоєння нових ринків збуту і нових джерел сировини, зміною ринкової ситуації у цілому [51]. Тобто завжди має місце несталість, рухливість, позитивна чи негативна динаміка економічного розвитку, що зумовлюється стихійним механізмом ринкової економіки, який не забезпечує рівновагу між попитом і пропозицією, що обумовлює необхідність державного регулювання економіки для забезпечення її сталості. Суттєво важливим інструментом такого регулювання є державна структурна політика.

Нерівномірна динаміка структурних змін виражається через різну швидкість зміни відносних кількісних характеристик структурних елементів (прискорення або гальмування), різні часові лаги й різну спрямованість вказаних динамічних процесів [122], унаслідок чого відбувається якісне перетворення взаємозв'язків між елементами структури, змінюються основні пропорції економічної системи.

Структурні зміни можна розглядати у широкому і вузькому розумінні. У вузькому розумінні – це зміни у продуктово-галузевій структурі економіки, у широкому – до цих змін додаються зміни у складі виробництва і споживання ресурсів: інвестицій і основного капіталу (галузева, технологічна, вікова та інші структури), трудових ресурсів, матеріальних та енергетичних ресурсів [26].

Взаємодіючи одна з одною, структурні зміни в економіці можуть як підсилюватися, так і послаблюватися. За інших умов накладання односпрямованих структурних змін підсилює результуючу зміну у структурі економіки, а різноспрямованих (протилежних) – послаблює. За умови однакового якісного та кількісного ефекту протилежних структурних змін їхня результуюча зміна може взаємокомпенсуватися.

Будь-яка зміна у побудові економічної системи має структурний характер. Якісні зміни у структурі економіки класифікуються як економічні зрушення [83]. Вони виступають опорою, каркасом формування нової якості продуктивних сил і техніко-виробничих та економічних відносин. Відтак, зміни і зрушення в економічній системі не можуть не розглядатися як базові поняття у дослідженні економічних процесів.

Структурні зрушення в економіці є якісними змінами взаємозв'язків між зіставними елементами економічної системи, обумовленими нерівномірною динамікою співвідношення їхніх кількісних характеристик [109]. При цьому можна визначити межі, за якими зміна у структурі економіки переростає у структурне зрушення. Розглядаючи дані межі з точки зору філософського закону переходу кількості у якість, можна стверджувати, що структурні зрушення є різновидом структурних змін. При цьому структурні зміни виступають як родові поняття, а структурні зрушення – як видові. А отже, не всі зміни структури економіки можуть розглядатися як її структурні зрушення.

Під зіставними розуміються елементи, які належать одному рівню економічної системи. Отже, говорити про структурні зрушення можна тільки по відношенню до однорідних шарів або зрізів економічної структури.

Суть структурних зрушень – процес забезпечення відповідності змін у структурі суспільних потреб змінам у структурі алокації й розподілу факторів виробництва [126]. Будь-яке структурне зрушення є перерозподілом ресурсів (у більш вузькому плані – факторів виробництва) між вказаними елементами економічної структури. У кожному конкретному випадку можна виділити межі, коли зміна у структурі економіки переростає у структурне зрушення.

Структурне зрушення як економічний процес може бути співставлений з іншими динамічними процесами, які відбуваються у господарській системі: циклами, коливаннями та збуреннями. Та на відміну від коливань і збурень, характерними особливостями структурних зрушень є їхня незворотність та змінність у системі суспільних потреб, – якості, невіддільні збуренням і поперховим коливанням [47]. Стосовно технологічних та економічних циклів, вони супроводжуються зрушеннями у господарській структурі і є системами структурних зрушень різної спрямованості (спад/піднесення).

Незворотною складовою структурних зрушень у довгостроковому плані є прогресивне економічне зростання (економічний розвиток), зумовлене загальним економічним законом задоволення потреб [129].

Структурні зрушення в економіці мають кількісну та якісну визначеність. Якісна характеристика структурних зрушень в економіці передовсім відображає їхню орієнтацію на науково-технічний і соціально-економічний прогрес. Прогресивними зрушеннями слід вважати лише ті зміни, які призводять до підвищення економічної та соціальної ефективності національної економіки.

Слід розрізняти ефективність структурних змін в економіці та ефективність самої економічної структури. Структура економіки визнається ефективною, якщо має місце зростання основних макроекономічних параметрів функціонування економіки, а також відповідність виробленої продукції потребам суспільства. Відображаючи динамічну складову структурного розвитку, ефективність структурних змін показує наскільки швидко структурні зміни досягають цілі та підвищують ефективність структури економіки у цілому, ведуть до якомога повного задоволення зростаючих потреб при мінімумі витрат на їхнє здійснення.

Структурні зміни в економіці можна виміряти, розглядаючи динаміку зміни частки відповідної структурної складової у певній економічній сукупності.

Структурні зміни і відповідні їм індикатори можна аналізувати на основі порівняння суміжних періодів, даючи зведену кількісну оцінку

структурних змін на одному кроці у часі [85], що дозволяє здійснити аналіз інтенсивності структурних змін, тобто виявити у якому із послідовних інтервалів часу структура сукупності зазнала більш значної зміни, а у якому – менш значної. На передній план тут виходить часовий аспект – першорядним є визначення характерних періодів структурних змін, тобто виявлення коли розпочався, закінчився, прискорився, уповільнився, мав кульмінацію тощо окремий період структурних змін.

Інший підхід до аналізу структурних змін та відповідних їм індикаторів ґрунтується на порівнянні будь-яких періодів [85]. Надання кількісної оцінки структурним змінам за відповідний час дає змогу проводити аналіз поступальності структурних змін, тобто встановлювати, якою мірою на них впливає тенденція, а якою мірою вони є результатом лише нерегулярних коливань.

Аналіз інтенсивності структурних змін не дозволяє визначити характер їхньої поступальності, оскільки при помірній інтенсивності, але послідовні і у певному напрямі, вони у змістовному плані можуть важити значно більше, ніж інтенсивні зміни, викликані лише нерегулярними коливаннями без ясно вираженої тенденції. Аналіз поступальності структурних змін покликаний відповісти на запитання, чи стала структура іншою [36]. Для вирішення двох розглянутих задач досліджується одна й та ж сукупність у різні періоди часу, поза її зв'язком з іншими сукупностями та без залучення іншої додаткової інформації.

Для здійснення аналізу спрямованості структурних змін, окрім даних про динаміку стану системи, що досліджується, слід залучити додаткову інформацію, наприклад, через завдання виділеної структури (зовнішньої, еталонної, нормативної тощо): це дозволяє проаналізувати динаміку структурних розбіжностей між поточною і виділеною структурою й оцінити першу.

Вирішення завдання аналізу структурних змін дозволяє отримати оцінку якості структури у кожний досліджуваний момент часу, тобто оцінити як сам масштаб якості, так і його динаміку.

У випадку структурних змін макрорівня, порівняльними структурними елементами та зрізами економічної структури, передусім, мають бути найважливіші пропорції у виробництві та споживанні валового випуску та його складових.

Фундаментального значення для дослідження структурних процесів в економіці відіграють глобалізаційні та інтеграційні зміни. Аналіз структури економіки в умовах глобалізації визначений наявністю

структурних зрушень, сформованих в результаті об'єктивних структурних змін, які посилюють вже існуючу деформацію структури національного господарства. Так, з початку 90-их років продовжується відтворення, сформованого в процесі еволюції галузевої структури, сировинного перекосу української економіки – на частку ресурсних галузей (добувної, металургійної, лісової промисловості) припадає близько 5% зайнятого населення, 10% фонду заробітної плати, третини доданої вартості та понад половини експорту [130].

Слід відзначити структурні зміни, які відбуваються в результаті науково-технічного розвитку. Україна займає лідируючі позиції або володіє розробками світового рівня по четвертій частині з найважливіших напрямків сектору інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому до комерційного залучення доведено лише близько 10% технологій, з них тільки половина – технології, які відповідають рівню світових стандартів. У випадку успішної реалізації структурно-технологічних зрушень Україна може досягнути додаткових 5-10% частки на ринках високотехнологічних товарів та інтелектуальних послуг у більш як третині напрямків цього сектору [80].

В останні роки активнішим стає вплив розвитку світового господарства, як глобальної мегасистеми, на економіку України, зокрема на зміни в її структурі. Тому вітчизняна економіка, в зв'язку з особливостями наявної галузевої структури, виявилася більш вразливою до глобальних кризових потрясінь. Так, під впливом світової економічної кризи 2008-2009 років Україна виявилася одним з «лідерів» серед європейських країн за спадом річного ВВП [181].

В сучасній економічній теорії широко вивчаються питання про зміст процесу розвитку структури економіки, а також необхідність і можливість впливу на даний процес з допомогою структурної політики. На основі дослідження змісту галузевих структурних змін можна сформулювати організаційний механізм розвитку структури за допомогою відтворення структурних зрушень і фіксації досягнутих результатів на основі використання факторів, які впливають на розвиток в умовах залежності національної господарської системи від глобальних економічних тенденцій.

Положення системного підходу до реалізації структурної політики інтерпретують структуру як детермінанту синтетичної властивості будь-якої системи – емерджентності, яка породжує нові властивості системи. Еволюційний підхід до аналізу структурних змін і сформованих зрушень дозволяє виражати структурні зміни через

звичайний процес економічного розвитку, який породжує структурні зрушення як основу розвитку структури економіки (рис. 1.1) [6]. Діалектичний підхід досліджень змісту процесу розвитку структури економіки дозволяє характеризувати структурну кризу через форму прояву протиріч структурного розвитку.

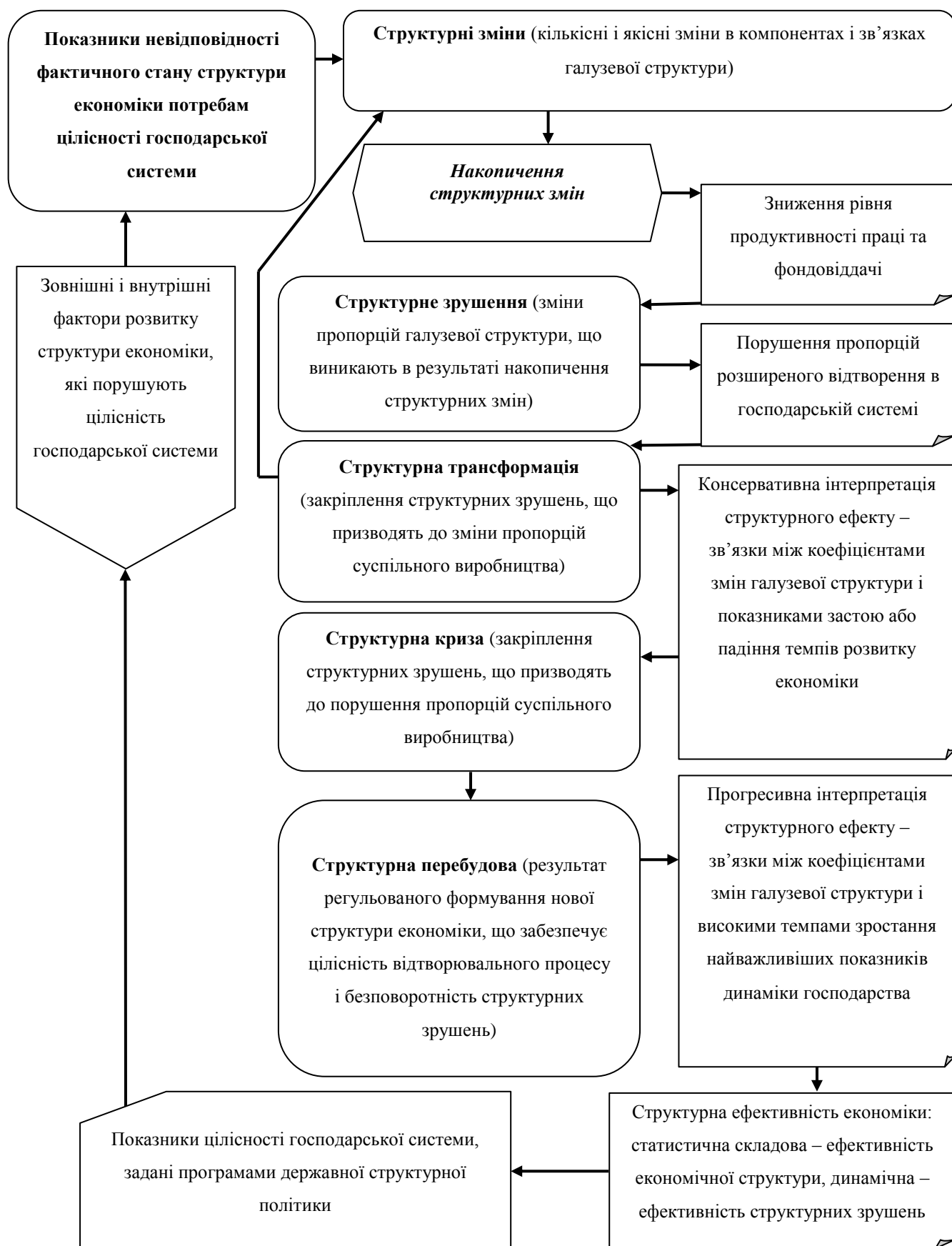
Положення концепцій економічної теорії: класичної політекономії, кейнсіанства, інституціоналізму, визначають критерій оптимальності розвитку структури як реакцію на зовнішні і внутрішні чинники – ступінь впливу структури на підтримку цілісності економічних систем. Сучасний підхід обґрунтовує розвиток структури як регульований процес.

Аналіз даних методологічних підходів свідчить про базування методології досліджень структури економіки на основі визначення галузевої структури і закономірностей її існування та розвитку, результатів еволюції економічної думки та принципів системного підходу, формування механізмів регулювання структури, виходячи з аспектів сталості її розвитку для підтримки цілісності, та виявленні можливості використання факторів, які впливають на процес розвитку структури економічної системи. Структура економіки, динаміка і якість розвитку економічної системи – взаємозумовлені процеси сучасного суспільного прогресу.

Таким чином, структура економіки виступає характеристикою стійкості і цілісності, а тому, впливаючи на неї, з'являється можливість регулювати вище перелічені характеристики економічної системи.

Категоріальний апарат, який використовується в економічній літературі та характеризує процес розвитку структури економіки, включає поняття структурних змін, структурних зрушень, структурної кризи, структурної трансформації та структурної перебудови.

Крім категорій структурних змін і структурних зрушень, категоріальний апарат, який використовується в економічній літературі та характеризує процес розвитку структури економіки включає поняття як: «структурна трансформація», «структурна криза» та «структурна перебудова».

Рис. 1.1. Процес розвитку структури економіки

Джерело: Барышева Г. А. Анализ структуры экономики в условиях глобализации / Г. А. Барышева // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2012. – Вып. 12 (127).

Всі категорії між собою тісно пов'язані, але для опису процесу розвитку структури економіки використовуються по-різному: структурні зміни як кількісні або якісні зміни в компонентах структури; структурні зрушення як результат зміни пропорцій структури, що виникають у зв'язку з накопиченнями структурних змін; структурна трансформація як результат закріплення структурних зрушень; структурна криза як результат структурної трансформації, що призводить до порушення пропорцій суспільного-економічного відтворення [74]; структурна перебудова як результат регульованого формування нової структури економіки, що забезпечує цілісність відтворювального процесу і незворотність структурних зрушень [7].

Структурні зміни відбуваються безперервно і постійно у вигляді реакції структури на будь-які зовнішні та внутрішні чинники, тому в якості індикаторів, що свідчать про структурні зрушення, можуть бути використані показники, які вимірюють невідповідність пропорцій структури економіки цілісності економічної системи. Цілі сучасного етапу, які можуть бути використані в якості критерію для перевірки при формуванні моделі розвитку структури економіки з використанням названих категорій, формулюються в нормативних документах уряду країни.

Кон'юнктурні, інноваційні, інституційні та інші фактори, які діють в умовах глобалізації суттєво впливають на розвиток структури національної економіки шляхом накопичення структурних зрушень в системі суспільних потреб і розподілу ресурсів. Вплив даних факторів слід розглядати з точки зору можливості їх використання для цілеспрямованого впливу на процеси розвитку структури економіки. При цьому домінуючими на даному етапі економічного розвитку слід визнати екзогенні фактори глобалізації у зв'язку з існуванням істотної залежності національної економіки від функціонування світової господарської системи та пов'язаних з цим процесів інтеграції. Тому, структурні зміни в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів – це в першу чергу зміни, які відбуваються в результаті впливу названих чинників, що виражаються в кількісній і якісній зміні пропорцій структури економічної системи. Інтенсивність дії даних чинників залежить від проникнення в компоненти структури процесів глобалізації.

Формування механізму, який дозволяє регулювати зміни в галузевій структурі, враховуючи стратегічну цілеспрямованість її розвитку для підтримки цілісності господарської системи та можливості використання факторів, які впливають на процес розвитку економічної

системи, засноване на відтворенні протиріч, які лежать в основі даного процесу: невідповідність змін у структурі потреб суб'єктів змінам у розміщенні і розподілі економічних ресурсів, що породжує нерівномірну динаміку співвідношення кількісних показників різних компонентів структури і зв'язків між ними.

Зміна структури споживання потребує створення нових видів виробництва, тоді як виробництво визначає структуру споживання. При цьому структура споживання відображає структуру зростаючих потреб суб'єктів господарювання, а структура виробництва – структуру розміщення і розподілу економічних ресурсів. Вирішення такого протиріччя структурних зрушень одночасно є запереченням існуючої пропорції між зазначеними сторонами протиріччя [138]. Таким чином, структурні зрушення, змінюючи сформовані співвідношення між структурою потреб і структурою розміщення ресурсів, структурою споживання і виробництва, формують нові пропорції. Потенціал структурних зрушень полягає в сприйнятливості економіки до зовнішніх та внутрішніх змін, які ініціюють кардинальні зміни в системі суспільних потреб, трансформують спосіб розподілу ресурсів на основі нової системи пропорцій, генерують структурну стійкість, збалансованість, що формує новий характер розвитку економічної системи.

Таким чином, структурні зрушення, які відбуваються в національній економічній системі під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів є результатом структурних змін, що відображаються в структурі економіки, і пов'язані з природним процесом розвитку науки, техніки і технологій, викликаного економічною кризою. У цих умовах засобом організаційного механізму розвитку структури економіки можна розглядати кластерний підхід, зважаючи на три істотних ознаки, які визначають групи пов'язаних одиниць як кластер: територіальну локалізацію або оптимізацію взаєморозташування, що дозволяє скоротити транспортні, логістичні, управлінські витрати; взаємодію елементів у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання продукції; об'єднання в кластер елементів структури та інфраструктури. Кластер, як компонента структури фактично є елементом мезорівня, який виходячи з принципу поліструктурності, впливає на елементи як мікро- так і макрорівня, тому, на нашу думку, може використовуватися для виконання функції катализатора структурних зрушень, виходячи з того, що головним сенсом його формування є підвищення конкурентоспроможності його учасників щодо неасоційованих елементів господарської системи. Така можливість використання

кластерного підходу обумовлена непротиставністю даного механізму в рамках системного підходу, коли розвиток структури починається зі змін компонентів і зв'язків між ними, а також відсутністю обмежень його застосування в сучасному економічному становищі, та поєднанням у використанні даного механізму як ринкових, так і державних інструментів регулювання.

1.3. Інноваційність структурної політики як складова забезпечення економічного зростання

Глобалізація міжнародного економічного простору зумовлює комплікацію механізмів забезпечення конкурентних переваг внаслідок постійної боротьби за лідерство на світових ринках. Низька активність чи неактивність країни в системному процесі розвитку світової економіки зумовлює периферійну роль, зменшує можливості бути учасницею стратегічних та наукоємних видів міжнародної економічної діяльності [179].

За таких обставин надзвичайно загрозливою є втрата країною конкурентних позицій на зовнішніх ринках, адже динаміка сучасного світового економічного механізму різко обмежує можливість їх поновлення. Відтак конкурентоспроможною вважається та економіка, яка здатна як завойовувати успіх на світовому ринку, так і підлаштовувати внутрішні формати економічного розвитку.

У такому контексті видається недостатнім аналіз лише загальноприйнятих індикаторів конкурентоспроможності (темпів економічного зростання, часток на ринку, зростання показників експорту). Більшістю дослідників відзначено, що на сьогоднішній день конкурентоспроможність – це здатність економіки адаптуватися до невідомих критеріїв ринку [82], а тому зростає необхідність актуалізації чинників внутрішнього системного розвитку національної економіки. Йдеться про структурні економічні зміни, а саме зміни у товарній і технологічній структурі промисловості й зовнішньої торгівлі, трансформацію національних економічних інституцій, які обумовлюють можливість забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Вирішення цих завдань потребує здійснення аналізу стосовно основних факторів структурного розвитку національної економіки, які обмежують або нівелюють існуючі загрози для підвищення конкурентоспроможності, та визначення комплексу стратегічних цілей політики інноваційного оновлення [54; 89].

Підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки пропорційно пов'язане зі структурними деформаціями, які стосуються технологічного і соціального прогресу, адже структурна диспропорційність не тільки стримує процес відтворення економічного потенціалу, а й підвищує сприйнятливість національної економіки до зовнішніх потрясінь [25].

Відтак, здатність нарощувати темпи зростання конкурентоспроможності національної економіки забезпечується частотою структурно-технологічних трансформацій, обумовлених гострою потребою технологічного оновлення структури виробництва та пристосування її до динамічних параметрів внутрішнього і глобального середовища. Досить часто це призводить до значних структурних зсувів як у галузевій, так і секторальній структурі національної економіки, передусім, у частині, яка стосується підвищення частки інноваційних виробництв у валовому випуску та видів економічної діяльності з високою доданою вартістю.

У такому контексті спостерігається стійка залежність конкурентних переваг від швидкості та ефективності пристосування економіки країни до змінних умов. Тому проблема підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки може бути виражена через завдання запобіжної адаптації: розвиток, зростання національної економіки шляхом встановлення пріоритетів повинні орієнтуватися на постійну модернізацію, спрямовану на забезпечення можливостей пристосовуватися до внутрішніх змін і зовнішніх шоків, які постають у міжнародному та глобальному просторах.

Завдання запобіжної адаптації національної економіки вирішуються за допомогою відповідної структурної політики, яка спрямована переважно на зниження потенційної вразливості економіки до зовнішніх та внутрішніх коливань на основі удосконалення системи макроекономічного прогнозування та технологічного передбачення [107]. Питання, що стосуються проблем структурної перебудови економіки, пов'язані з визначенням обґрунтованих пріоритетів та аргументованих заходів, які метою яких досягнення узгодженості та системності перетворень економіки в цілому. Проблеми на даному шляху можуть виникнути у забезпеченні ефективності та дієвості державної політики, адже структурні зміни економічної системи в першу чергу спрямовані на визначення джерел потенційного конкурентного домінування і активізації розвитку стратегічних видів економічної діяльності, котрі володіють здатністю акумулювати відповідний потенціал [84].

Разом з тим, в умовах ринкової нестабільності та інституційного регулювання ринків у країнах з перехідним типом економіки спостерігаються труднощі забезпечення вагомих прогресивних змін та посилення їх впливу в масштабах міжнародного поділу праці за рахунок лише конкурентних механізмів регулювання економічної діяльності [164]. За таких обставин без конструктивних дій держави буде відтворюватися існуюча структура економіки, яка переважно залежить від наявного ресурсного забезпечення і не сприяє стійкому підвищенню конкурентоспроможності країни.

Успішна реалізація ресурсних переваг не завжди призводить до здійснення прогресивного варіанту структурної трансформації національної економіки, пов'язаного з комплексним, збалансованим розвитком продуктивних сил країни. Досить часто цей процес супроводжується однобічним розвитком національної економіки, що звужує можливості щодо системного підвищення її конкурентоспроможності. Крім того, існує загроза надмірного інвестування експортних галузей, які не спроможні забезпечити достатньо високих темпів розвитку та не мають перспектив розширення через відсутність належних інструментів міжгалузевого перерозподілу доходів.

За останні роки в економіці України структурні перетворення відбувалися переважно стихійно під впливом зовнішніх чинників за відсутності єдиної стратегії структурної трансформації на основі пріоритетної орієнтації сировинних та низькотехнологічних галузей на зовнішній попит, що призвело до інтенсивної експлуатації ресурсних порівняльних переваг [147], що призвело до системних диспропорцій національної економіки [23].

В умовах низької інвестиційної активності та відсутності ефективної промислової політики заходи щодо реструктуризації вітчизняної економічної системи не призводять до модернізації виробничого процесу, яка має базуватися на використанні передових технологій, що забезпечують конкурентоспроможність на всіх технологічних стадіях виробництва, та створення умов для появи нових виробництв, які могли б забезпечувати у майбутньому якісні зміни в структурі національної економіки.

Основним компонентом структурної політики є скоординовані державні заходи з мобілізації виробничих ресурсів для сприяння національним товаровиробникам за пріоритетними напрямками діяльності стати більш конкурентоспроможними на світовому ринку, однак зворотною стороною пріоритетності є деінвестування, згорання

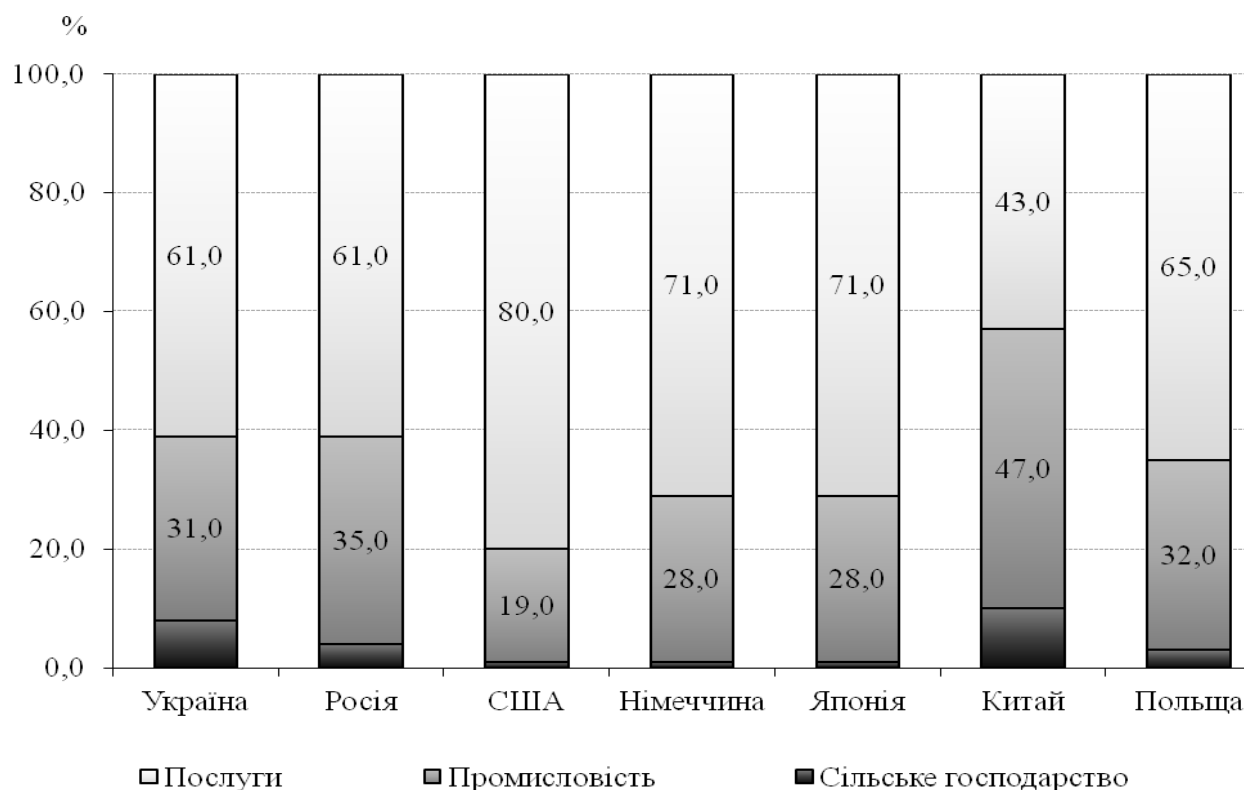
деяких секторів національної економіки та ліквідація нежиттєздатних виробництв, які гальмують економічне зростання, конфліктними політичними та економічними процесами і пошуками компромісів.

Існуючий структурний дисбаланс економіки України негативно впливає на потенціал економічного зростання у довгостроковому періоді. В той же час, глобалізацією формуються економічні виклики, спроможність своєчасного реагування на які фактично означатиме перспективи паритетної інтеграції до світового господарства та реалізації стратегічних економічних інтересів [148].

Таким чином, з огляду на потреби модернізації структури та адаптації економічної системи до проявів глобалізації, можна окреслити найбільш критичні загрози переорієнтації національної економіки на модель економічного зростання:

- зростання конкуренції між виробниками країн з перехідною економікою на світовому ринку низькотехнологічних товарів в умовах стабільного зниження попиту на такі товари;
- загострення глобальної конкурентної боротьби за інноваційні та інтелектуальні ресурси для створення національних конкурентних переваг;
- ймовірність закріплення низькотехнологічного характеру національної економіки та погіршення умов участі в міжнародному поділі праці;
- вичерпання поточних конкурентних переваг галузей економіки України, які є орієнтованими на зовнішній попит, внаслідок подорожчання імпортованих енергоресурсів;
- недостатній рівень використання національного інноваційного потенціалу як головного чинника адаптаційних можливостей економіки та забезпечення економічного зростання;
- відсутність ефективних механізмів перерозподілу капіталу від традиційних до науко- та технологічноємних секторів економіки.

Реалії трансформаційних процесів в економіці України зумовлюють необхідність поєднання у середньостроковому періоді механізмів оптимізації наявної індустріальної структури з інструментами, які забезпечують формування складових економіки, заснованої на знаннях [121]. В сучасних умовах розвинені економіки переходять до постіндустріальної фази розвитку, яка характеризується високою часткою доданої вартості, створеної у сфері послуг та обробній промисловості (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура ВВП країн за секторами економіки у 2010 році, % до ВВП

Джерело: складено автором на основі The World Development Indicators database [Electronic resource] // Official web-site of World Bank. – Access mode : <http://www.worldbank.org/>.

Так, за даними Світового банку в 2010 р. у Німеччині на промислове виробництво припадало 28% ВВП, тоді як на сферу послуг – 71%, в Україні ж у структурі ВВП частка промисловості складала 31%, а у сфері послуг – лише 61%.

Також однією з характеристик структурних процесів в економіці України є низькі темпи зростання питомої ваги обробної промисловості у валовій доданій вартості, що є наслідком, насамперед, структурних зрушень, які відбуваються безпосередньо всередині самої галузі на користь виробництв з низькою доданою вартістю.

Таким чином, тенденції структурної динаміки вітчизняної економіки спричинюють загострення суперечностей між індустріальною складовою та вимогами розвитку економіки, заснованої на знаннях, формують нові економічні перешкоди та обмеження для подальшого підвищення конкурентоспроможності економіки України, тому окремі загрозливі тенденції доцільно розглянути докладніше:

1. Домінування за багатьма видами промислової діяльності (в першу чергу сировинними) тенденцій до підвищення ступеня використання існуючих виробничих потужностей із застосуванням в основному

застарілих технологій, що не відповідає вимогам інноваційно-інвестиційної модернізації національної економіки [119], а разом із тенденціями зростання вартості енергоресурсів призводить до зменшення можливостей цінового впливу на конкурентоспроможність, що зумовлює втрату конкурентних переваг вітчизняними виробниками. Як наслідок, галузева структура економіки України характеризується високою часткою сировинних видів промислової діяльності та високою матеріаломісткістю промислового виробництва.

2. Переважання в структурі вітчизняної промисловості виробництв низько- та середньотехнологічної продукції, що призводить до посилення залежності економіки України від імпорту нових технологій, яка експортує переважно продукцію з низьким ступенем обробки.

3. Переважання темпів розвитку споживчого попиту над інвестиційним, про що свідчить негативний вплив нерозвиненості внутрішнього ринку на динаміку виробництва для багатьох видів машинобудівної продукції, через що більшість виробничих потужностей машинобудівних підприємств завантажені лише на 50-65% [105].

4. Порівняно низькі темпи нагромадження основного капіталу та недостатня забезпеченість міжгалузевого переливу капіталу у сектори економіки, що інтенсивно використовують інновації. Галузева структура інвестицій в економіці України є далекою від потреб інноваційного розвитку, відтак збільшення обсягів інвестицій без інтенсифікації інноваційного оновлення сприяє тільки відтворенню застарілих технологій [14]. Така ситуація у вітчизняній економіці закріплює невідповідність структури вимогам глобального розвитку та збільшує технологічний розрив між національною економікою та економіками розвинутих країн.

5. Незначні структурні зрушення спричинені сучасними тенденціями структурної динаміки в економіці України спостерігаються у розподілі капітальних вкладень для оновлення основних фондів. В інноваційних секторах економіки, зокрема машинобудуванні, вони негативно позначаються на конкурентоспроможності. Тенденція переважання інвестицій в основний капітал (капіталізації) у галузі промисловості, які традиційно визначали основи індустріального розвитку економіки, порівняно з більш інноваційними секторами промисловості (машинобудування) означає, що фактично в економіці України відсутні дієві механізми міжгалузевого перетоку капіталу, що ускладнює структурну адаптацію та модернізацію національної економіки, провокує невідповідність структури економіки вимогам глобального

розвитку та збільшує технологічний розрив з розвинутими країнами світу, пріоритетом яких є побудова економіки, заснованої на знаннях.

6. Низький рівень забезпечення кредитами інвестиційних потреб національної економіки та невідповідність пріоритетних профілів кредитування вимогам структурної модернізації. Певна активізація інвестиційної складової внутрішніх кредитів, яка спостерігається в останні роки, все ж не торкнулася частки кредитів в інвестиційну діяльність, наданих суб'єктам господарювання, яка зростає низькими темпами. Високими темпами зростають обсяги кредитів спрямованих суб'єктам господарювання торгівельної діяльності, в той час, як в обробній промисловості та сільському господарстві обсяги кредитування залишаються недостатніми. Структурний розподіл спрямування кредитних ресурсів за видами економічної діяльності в економіці України вказує на низьку привабливість промислового виробництва для банківської системи, що підтверджується постійним збільшенням вимог банків щодо кредитування, яке проводиться у непромислових видах економічної діяльності порівняно з промисловими.

7. Низький рівень інноваційної активності в промисловості України [50]. Інноваційна активність суб'єктів промислової діяльності України є надзвичайно низькою у порівнянні з розвинутими країнами. Більшість вітчизняних підприємств знаходяться за межами конкурентної боротьби, яка в основному зосереджена у сфері постійного освоєння нових технологій. Водночас, внутрішній споживчий ринок проявляє слабку активність щодо інноваційної продукції вітчизняного виробництва, фактично сповільнюючи поширення зовнішнього ефекту та появу і розвиток потенційних внутрішніх чинників підвищення конкурентоспроможності промислового сектору економіки України. Це відображається в зростанні обсягів реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств, спрямованої на експорт [108].

8. Спрямованість іноземних капітальних інвестицій на закріплення вже існуючої індустріальної структури економіки України. Основною мотивацією для іноземних інвесторів у вітчизняній економіці є доступ до ресурсів, орієнтація на високу прибутковість та швидку окупність, що суперечить принципам адаптації національної виробничої структури економіки до вимог глобальної конкуренції та можливостям збільшення обсягів інвестиційних ресурсів для потреб модернізації економіки України.

Таким чином, наслідком зазначених тенденцій є формування неефективної моделі міжнародної спеціалізації національної економіки. У структурі експорту товарів та послуг утворюється домінуючі переваги, які базуються на низькій вартості робочої сили, заниженому курсі національної валюти, прямому і прихованому субсидюванні основних видів промислової діяльності, що погіршує умови торгівлі, виснажує національні інвестиційні ресурси та скорочує перспективи підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Така структура зовнішньої торгівлі значно відрізняється від структури торгівлі країн ОЕСР і позбавляє економіку України перспектив зміни спеціалізації у міжнародному поділі праці.

В умовах інтенсифікації глобальної технологічної конкуренції винятково важливого значення набуває розвиток високотехнологічних галузей виробництва, оскільки вони володіють значно вищими темпами зростання та створюють вагомому частку доданої вартості. Структура експорту зумовлена загальною диспропорційністю вітчизняного промислового виробництва, низьким рівнем його технічного забезпечення та недостатніми темпами технологічного оновлення продукції зумовлює конкурентоспроможність вітчизняних товарів. Водночас, високою залишається частка високо- та середньотехнологічних товарів в імпорті, що, з одного боку, свідчить про зростання інвестиційного імпорту, а з іншого, на тлі зниження частки цих галузей у структурі промислового виробництва, про втрату конкурентних позицій вітчизняних виробників на внутрішньому ринку [106].

Таким чином, відтворення промислового виробництва відбувається за рахунок низьких і середніх технологій без відповідної модернізації виробничої бази. Крім того, низький рівень диверсифікації промислового виробництва, а також розвиток переважно середньо- та низькотехнологічних видів економічної діяльності закладає підґрунтя для подальшої деструктивності економіки України та уповільнення загальноекономічної динаміки.

Сучасний стан галузевої структури за якісними структурними параметрами національної економіки (у технологічній структурі, структурі кредитування та інвестицій) свідчить про низький рівень розвитку факторів економічного зростання. Зважаючи на те, що структурна диспропорційність економіки України вже в середньостроковій перспективі може спричинити значне зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції, прискорене нівелюванням якісних і цінових переваг через зовнішні енергетичні

цінові шоки [68], існує гостра потреба у цілеспрямованих діях щодо структурної перебудови національної економіки та пошуку нових інвестиційно-інноваційних чинників економічного розвитку країни шляхом запровадження активної державної, насамперед структурної, політики.

Актуальною залишається потреба у спрямуванні економічної політики на формування механізмів нагромадження капіталу в найбільш перспективних напрямках економічної діяльності. Передусім, існує необхідність створення послідовної структурно-інноваційної та науково-технологічної політики, спрямованої на забезпечення стійкості національної економіки, підтримку вже існуючих та створення нових можливостей для економічного зростання і прискорення інтеграції до світогосподарської системи.

Незважаючи на те, що інноваційні зміни в економіці, як правило, порушують економічну рівновагу через викликані ними структурні зрушення, створюється внутрішня енергія зростання й можливості переходу системи в новий якісний стан, значно підвищуючи при цьому її конкурентоспроможність. Відсутність чітко окреслених орієнтирів та механізмів структурної перебудови національної економіки є однією з причин посилення інтенсивності впливу зовнішніх кризових явищ.

Підсумовуючи вищевикладене та враховуючи напрацювання провідних дослідників [20; 21; 84; 128; 149], можна зробити висновок, що досягнення позитивних результатів структурної трансформації національної економіки ставить потребу вирішення цілого комплексу інноваційних завдань, серед яких найважливішими є:

- орієнтація на збільшення обсягів і розширення складу перспективних технологій на серединних та завершальних стадіях технологічного циклу, що забезпечують зростання доданої вартості;
- стимулювання інноваційно-інвестиційного оновлення та структурної модернізації вітчизняної промисловості;
- сприяння розвитку наукомісткого та високотехнологічного виробництва і створення сприятливих умов для активного залучення капіталовкладень у технологічне оновлення;
- забезпечення розвитку внутрішнього ринку технологій та зміна його структурних характеристик з урахуванням інноваційних чинників;
- розробка та впровадження нових механізмів щодо підтримки та стимулювання експорту вітчизняної високотехнологічної продукції;
- вдосконалення механізму державного фінансування структурних та інноваційних зрушень;

- трансформація інвестиційної складової структурної політики з метою створення привабливого економічного середовища для виробництв завершальних етапів технологічного циклу;
- зміцнення інституційних чинників структурних перетворень, зокрема правове забезпечення та підтримка інноваційних структур;
- покращення інвестиційного клімату (як для внутрішніх, так і для іноземних інвесторів) для підвищення ефективності національної економіки;
- стимулювання заходів з подолання ресурсовитратності високотехнологічного виробництва.

Таким чином, головною метою політики структурної модернізації національної економіки є раціоналізація участі країни у міжнародному та регіональному поділі праці, а також оптимізація внутрішніх системних параметрів економіки щодо протидії негативним зовнішньоекономічним шокам, а саме побудови виробничо-технологічної структури національної економічної системи, здатної сприяти розвитку передових виробництв та реагувати на кризові явища зовнішнього і внутрішнього характеру з найменшими втратами ефективності.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Доведено, що методологічні підходи до формування структурної політики повинні базуватися на методології досліджень структури економіки на основі визначення галузевої структури і закономірностей її існування та розвитку, результатів еволюції економічної думки та принципів системного підходу, формування механізмів регулювання структури, виходячи з аспектів сталості її розвитку для підтримки цілісності, враховуючи, що структура економіки, динаміка і якість розвитку економічної системи – взаємозумовлені процеси сучасного суспільного прогресу.

2. Обґрунтовано, що структурна політика держави виступає регулятором усієї системи відтворювальних пропорцій – макроекономічних, міжгалузевих, територіальних, виходячи із завдань удосконалення структури національної економіки, яке полягає у забезпеченні: збалансованого та динамічного розвитку національної економіки та її секторів; переведення економіки на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку, підвищення її ефективності, раціоналізації споживання ресурсів, їхньої економії; підвищення добробуту населення.

3. Структурну політику визначено як комплекс заходів та дій держави, що базуються на свідомому намаганні змінити структуру національної економіки у напрямі прогресивних зрушень, удосконалення народногосподарських пропорцій за рахунок створення сприятливіших умов для випереджаючого розвитку секторів і галузей економіки, покликаних визначити науково-технічний та технологічний прогрес. Її головною метою є економічне зростання при динамічній зміні структури та підвищенні ефективності суспільного виробництва і конкурентоспроможності продукції, а основоположним питанням – вибір пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку, досягнення яких можливе лише за державної підтримки. На сучасному етапі це передовсім розвиток новітніх технологій і продуктів із високим ступенем обробки, сучасних інформаційних та інших послуг, людського капіталу, розвиток та удосконалення існуючих виробництв, підвищення конкурентоспроможності продукції, захист довкілля.

4. Визначено, що активна структурна політика означає покращення стану одних секторів економіки за рахунок відносного погіршення умов функціонування інших і може вважатися успішною, якщо виграв країни від розвитку обраних пріоритетних секторів загалом більший, ніж втрата від уповільнення розвитку усієї решти галузей, головним компонентом раціональної структурної політики української держави сьогодні має стати розроблення довгострокової стратегії структурної перебудови відтворення, відповідно до якої можна було би послідовно позбавлятися неефективних підприємств і галузей та надавати прискорення зростанню потенційно життєздатних ланок вітчизняної економіки.

5. Інструментарій структурної політики традиційно включає різноманітний набір механізмів впливу на структурні процеси в національній економіці, серед яких: по-перше, домінантні у більшості промислово розвинених країн інструменти; по-друге, механізми впливу на макроекономічне середовище як засіб формування сприятливого національного та регіонального середовища для підвищення конкурентоспроможності національних компаній в умовах глобалізації та лібералізації ринків.

6. Цілями структурної політики держави є: забезпечення національної безпеки та зниження залежності від зовнішніх джерел критичної для цієї безпеки ресурсів; розв'язання соціальних проблем, зокрема проблем зайнятості, за рахунок стимулювання зростання трудомістких видів виробництва; розв'язання регіональних проблем, зокрема, проблем забезпечення більш швидкого розвитку депресивних

регіонів; реалізація потенційних конкурентних переваг окремих секторів, які не можуть бути реалізовані через нерівні стартові умови; штучне підвищення інвестиційної привабливості певних галузей, що мають низьку рентабельність і високі строки окупності, але можуть дати значний непрямий ефект у суміжних галузях.

7. Особливості різних типів та моделей структурної політики держави визначаються специфікою і рівнем економічного розвитку країни, її економічним та науково-технічним потенціалом, історичними традиціями, позицією країни у міжнародному поділі праці, найпоширенішими з яких є: експортоорієнтована (створення умов для збільшення експорту певних видів продукції); внутрішньоорієнтована (захист внутрішнього ринку та забезпечення економічної самодостатності) та стратегічна структурна політика, спрямована на обмеження використання власних природних і невідтворюваних ресурсів (менш розповсюджена і не так явно виражена модель).

8. Визначено, що розвиток індустріальної компоненти, як базової умови реалізації структурної політики, полягає у стимулюванні реального сектора економіки України через підвищення енергоефективності виробництв у металургійній, нафтохімічній та хімічній промисловості; введення в дію нових потужностей для зберігання та переробки сільськогосподарської продукції; реалізація інфраструктурних проектів; розвиток високотехнологічних виробництв у хімічній промисловості, виробництві полімерних матеріалів, машинобудуванні; підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на зовнішніх ринках та розширення і диверсифікація ринків збуту.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

2.1. Особливості структури формування, розподілу та перерозподілу ВВП

ВВП є основним макроекономічним результатом ідентифікації дієвості структурної політики, для оцінки ефективності якої важливо врахувати не тільки його величину, але й особливості структури, тобто визначити внесок окремих видів діяльності в його формування. Тому розглянемо основні показники характеристики галузевої, технологічної, відтворювальної та інституційної структури ВВП України з метою визначення необхідних орієнтирів для формування структурної політики та розроблення заходів з її реалізації.

Аналіз галузевої структури ВВП України базується на визначенні часток продукції у ВВП за видами економічної діяльності, що дозволить охарактеризувати її через співвідношення валових випусків окремих галузей, тобто визначатиметься часткою кожної галузі у ВВП [59]. Крім того, такий підхід до аналізу структури ВВП дає можливість відобразити існуючий розподіл праці, відповідає діючій системі управління господарством, дозволяє ідентифікувати взаємозв'язки між елементами галузевої структури (виражені через потоки ресурсів або продукції, а також коефіцієнти питомих, прямих і повних витрат) або зміни декількох її елементів. Структурні зміни відповідно відображаються у вигляді змін коефіцієнтів витрат ресурсів чи продукції, або як основа для створення нових галузей.

Однак, таке представлення галузевої структури економіки не дає можливості розкрити деякі її особливості. Наприклад, в межах аналізу галузевої структури ВВП досить важко відстежити процес формування, розвитку та інтеграції нових технологічних досягнень, а також відповідних технологічних зрушень.

Розвиток економіки розвинених країн характеризується наступними тенденціями структурних змін:

- зростання частки галузей, пов'язаних з науковою та фінансовою діяльністю;
- посилення домінування сфери послуг над виробничою сферою;
- стрімке зростання частки галузі інформаційних технологій, транспорту та зв'язку.

Крім того, слід врахувати фактор взаємоінтегрованості продукції, який унеможлиблює аналіз одних економічних ринків з відокремленням від інших.

Моделі організації виробництва в різних країнах, незважаючи на певні відмінності, в умовах глобалізаційних процесів побудовані за одним типом або формою, що переважно пов'язано з диференціацією джерел нових знань та зростанням темпів реалізації нових технологій на економічних ринках й обумовлює необхідність аналізу структуризації економіки за видами споживання ресурсів.

Порівняно з 90-ми роками ХХ ст. структура національної економіки значно змінилася внаслідок приватизаційних, частково модернізаційних та інших процесів. Такі явища, як переважання ресурсних галузей, що спрямовані на зовнішньоекономічну діяльність, збільшення частки сфери послуг у виробництві ВВП на фоні зменшення частки високотехнологічних галузей стали характерними рисами галузевої структури економіки України [106]. Крім того, структурні зрушення стали результатом переорієнтації напрямків розвитку галузей колишньої господарської системи СРСР на інтеграцію в світовий економічний простір, в результаті чого домінантними в галузевій структурі ВВП стали галузі, яким притаманна цінова конкурентна перевага на міжнародних ринках. Відтак у процесі дослідження слід акцентувати увагу на важливості внеску доданої вартості у формування ВВП країни.

Порівняно з 2001 р. частка доданої вартості галузей матеріального виробництва в Україні скоротилася з 50 до 38%, а у країнах ЄС-28 – з 30 до 27% [173]. Подібна тенденція існувала й у більшості країн СНД за винятком Азербайджану (+10%). Серед європейських країн вона несуттєво збільшилася у Польщі, Латвії (+2%), Німеччині та Естонії (+1%). Україна втрачає вітчизняну промисловість, а без розвитку реального сектора неможливе стабільне економічне зростання. Частка промисловості в Україні поступово скорочується, хоча й перевищує значення ЄС-28 (19%). Проте її зменшення відбувається насамперед за рахунок переробної промисловості, яка вже на 1 в. п. нижча від рівня ЄС. Суттєво зросла частка внеску торгівлі і транспорту (до 30%) і за цим показником Україна займає один із вищих шаблів серед європейських країн, у півтора рази перевищуючи середній для ЄС-28 рівень (19%). За рівнем зростання ВДВ торгівлі і транспорту до 2005 р.

Структурні зміни в економіці України переважно були пов'язані зі зростанням частки питомої ваги металургійного та паливно-енергетичного комплексу в промисловості, а також зі зменшенням

частки галузей виробництва продукції кінцевого споживання, таких як машинобудування та легка промисловість. За останні двадцять років така структурна диспропорційність стала характерною для української економіки, що пояснюється сприятливою кон'юктурою зовнішніх ринків для галузей сировинного спрямування і недостатністю капітальних інвестицій для обробної промисловості та галузей високотехнологічного виробництва. Найбільш високі темпи зростання, маючи вагому частку в економіці України (9%) порівняно з ЄС (2%), що характерно для більшості країн СНД та східної Європи, демонструє сільське господарство (+24% до 2005 р.), які набагато перевищували показники ЄС-28 (+3%) (хоча це й було нижчим за Німеччину, Латвію), а серед країн СНД – за Казахстан (+8), Росію (+9) (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Приріст валової доданої вартості видів економічної діяльності,
2012 р. до 2005 р., %**

Країна	Сільське, лісове та рибне господарство	Промисловість	у т.ч. переробна	Будівництво	Торгівля, готелі, транспорт і зв'язок	Державне управління, освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення	Культура та спорт, інші послуги
Україна	124	104	98	45	137	100	120
ЄС-28	103	102	104	89	105	109	105
Чеська Республіка	65	132	145	100	111	99	90
Німеччина	112	111	112	101	115	110	105
Греція	81	86	82	34	72	105	89
Латвія	107	117	117	87	116	89	93
Угорщина	81	105	106	65	91	99	101
Польща	96	152	175	171	129	113	108
Румунія	86	117	–	162	118	88	84
Казахстан	108	132	–	202	183	–	–
Російська Федерація	109	108	–	135	144	–	–

Джерело: за даними Євростату: [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database> та ЄЕК ООН: [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://w3.unece.org/pxweb/dialog/Saveshow.asp?lang=14>>.

Зростання обсягів ВДВ промисловості України з 2005 р. було незначним (+4%) як і у ЄС (+2%), а от переробна – демонструвала падіння на 2%, при тому, що у ЄС вона зростала (+4%), зокрема у Польщі – в 1,7 раза. Отже, внесок найбільш наукомісткої частини

промисловості України – переробної став нижчим за рівень країн ЄС і має тенденцію до подальшого скорочення.

Частка будівництва у ВДВ України (3%) є удвічі нижчою за ЄС-28 і займає одне із останніх місць поряд із Грецією (2%), яка зараз перебуває у глибокій кризі. Падіння його обсягів порівняно з 2005 р. в Україні (-55%) виявилось одним із найнижчих серед країн ЄС (-11% у середньому) і подібним до спаду у Греції (-66%), тоді як Польща наростила його обсяги у 1,7 раза, Румунія – в 1,6 раза, а серед країн СНД збільшили його обсяги більш ніж удвічі Азербайджан, Білорусія, Казахстан і Киргизстан.

Хоча рівень зростання ВДВ торгівлі й транспорту України (+37%) був найнижчим серед країн СНД, Україна лідирувала за ним порівняно з країнами ЄС (+5%). Рівень доданої вартості управління, освіти й охорони здоров'я в Україні залишився незмінним, тоді як країни ЄС збільшили його на 9%. Зростання фінансових послуг та послуг юридичним особам (+18%), а також інших послуг (+2%) в Україні виявився найнижчим серед країн СНД.

Внесок послуг державного управління, освіти, охорони здоров'я в Україні зріс до 15%, що, проте, залишається на рівні нижчому за країни ЄС (18%), їхня додана вартість в Україні практично не зростає, при її вагомому збільшенні у країнах ЄС. Зростання фінансових послуг та послуг юридичним особам (+18%), а також інших послуг (+2%) в Україні виявився найнижчим серед країн СНД.

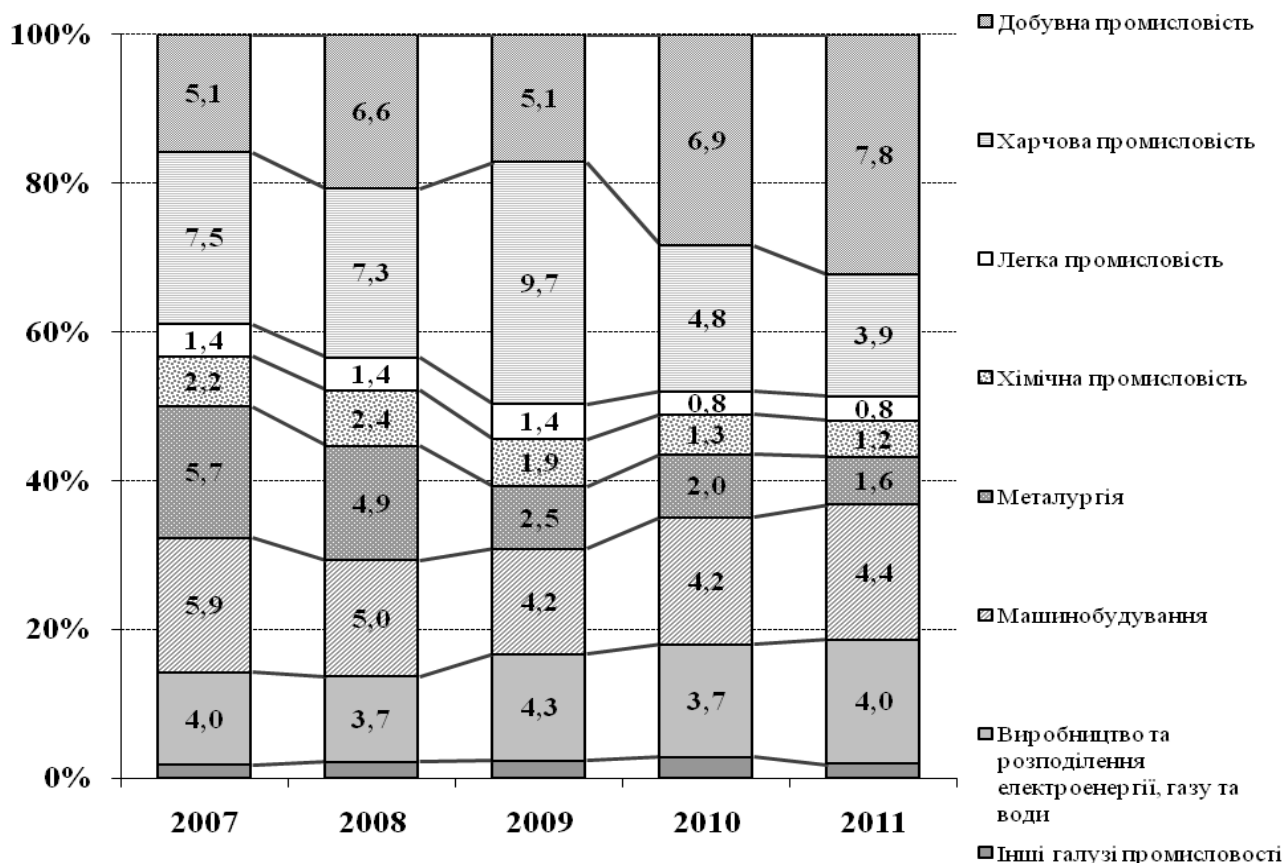
Такі дані свідчать про те, що економічне зростання, яке спостерігається за останні роки, відбувається в межах розбалансованої економічної структури, а в її динаміці спостерігається поступове зниження частки показників галузей матеріальної сфери, які все ж значно переважають показники видів діяльності нематеріальної, що дозволяє зробити висновок про відсутність скоординованої структурної політики держави [170].

Детальніше розглянути зміни у галузевій структурі економіки України дозволяє розподіл ВВП за видами промислової діяльності (рис. 2.1).

Незважаючи на позитивні зрушення, зокрема відновлення після кризи частки машинобудування у ВВП і зменшення частки металургії та хімічної промисловості, зросла і частка добувної промисловості та зменшився розмір частки, яку займає легка та харчова промисловість, що вказує на розбалансований розвиток галузей національної економіки. У розподілі ВВП за основними видами промислової діяльності все ж найбільш позитивними змінами останніх двох років є

зростання у 2011 р. частки машинобудування до рівня 4,4%. Однак, порівнюючи з розвиненими країнами, де частка галузі машинобудування досягає майже 20%, можна зробити висновок, що для досягнення типової структури економіки Україні з такими темпами приросту як у 2011 році, знадобиться близько 20 років.

Рис. 2.1. Частки видів промислової діяльності у формуванні ВВП, %

Джерело: розраховано за даними Держстату України «Таблиця витрати-випуск України в цінах споживачів» за 2007-2011 рр.

В країнах з високорозвиненою економікою можливість пристосуватися до зовнішніх і внутрішніх змін на рівні структурних зрушень прийнято вважати одним з критеріїв оптимальності структурної політики, а стратегію, спрямовану на стимулювання виробництв з високою доданою вартістю – фактором скорочення економічних ризиків [168]. Це пояснює відмінність між структурою економіки України (частка валової доданої вартості промисловості у ВВП більше 30%) і розвинених країн, де ця частка не перевищує 30% від ВВП (додаток А). Також залежно від частки сфери послуг і сільського господарства у ВВП корелюється приналежність країни до групи розвинених або відстаючих країн.

Серед розвинених країн світу найвище значення частки сільського господарства у ВВП не перевищує 4%, а найнижче значення сфери послуг – не менше 65%. Виходячи з рівня розвитку зазначених країн, можна зробити висновок, що розподіл структури економіки у середній пропорції 70-28-2 (сфера послуг-промисловість-сільське господарство, відповідно) є достатньо оптимальним для досягнення економічного зростання.

Структура виробництва України поступово наближається до показників інших країн світу, демонструючи ті ж загальні тенденції що й інші країни світу. Зокрема, це стосується скорочення частки виробництва товарів і зростання внеску послуг. При цьому варто зазначити, що економіка країн, які стрімко розвиваються, наприклад Китаю, орієнтована переважно на матеріальне виробництво і має значно меншу питому вагу виробництва послуг. Певну тенденцію до скорочення демонструє внесок сільського господарства (хоча останнім часом він зростає на тлі зниження внеску інших базових галузей економіки), а його рівень досі у 2,7 раза вищий за середній [181]. Вагому частку продовжує займати добувна промисловість – у 1,6 раза більше за загальносвітові пропорції. Досить високим залишається внесок у загальне виробництво переробної промисловості, поступаючись однак Китаю та країнам Східної Азії. Проте майже половину переробної промисловості в Україні становлять харчова промисловість та металургія, удвічі перевищуючи світові показники, натомість внесок машинобудування, хімічної, деревообробної промисловості і легкої промисловості значно поступається світовому рівню. У 1,8 раза перевищує світові пропорції електроенергетика, тоді як будівництво удвічі нижче від них. Частка торгівлі і транспорту в економіці України майже у півтора рази перевищує світовий рівень. Попри вагоме зростання не досягли світового рівня фінансова діяльність, операції з нерухомістю та оренда. Серед бюджетних галузей наполовину нижчі від світового рівня державне управління та охорона здоров'я, а от освіта на третину його випереджає.

Витратомісткість виробництва в Україні стабілізувалася на рівні, який загалом перевищує світові пропорції на 9 в. п. як у товарному виробництві, так і у виробництві послуг. За цим показником її випереджає лише Китай.

Найвищі рівні витратомісткості мають в Україні сільське господарство, переробна промисловість, зокрема металургія. Світовим пропорціям відповідає рівень витрат лише в машинобудуванні, а нижчим за світовий він є у легкій промисловості, що обумовлено

використанням значних обсягів давальницької сировини. Серед галузей сфери послуг нижчий від світового рівень витрат спостерігається на транспорті, у фінансовій діяльності, а також у державному управлінні та охороні здоров'я. Проте для останніх двох видів діяльності, які переважно перебувають на бюджетному утриманні, низький рівень витрат обумовлений недофінансуванням їхніх поточних витрат за винятком заробітної плати.

У структурі валової доданої вартості відбуваються ті ж зміни, що й у структурі виробництва, проте в Україні вони мають більш різкий характер, ніж в інших країнах світу. Наприклад, при скороченні випуску товарів на 17%, зокрема, у переробній промисловості – на 8%, частка їхнього ВДВ в Україні зменшилася на третину. Катастрофічне зниження частки доданої вартості металургії на 78% відбулося при скороченні частки випуску лише на 15%. У півтора рази зріс внесок у ВДВ добувної промисловості, яка в 1,8 раза перевищила середні показники, Позитивну динаміку мало виробництво коксу та нафтоперероблення. Вагомого зростання за розглянутий період в Україні зазнала торгівля, внесок якої зріс в 1,7 раза, у 1,5 раза перевищивши світові пропорції, фінансова діяльність – у 2,6 раза, операцій з нерухомістю – удвічі, оренди – в 1,6 раза. Серед галузей, які перебувають на бюджетному утриманні, лише освіта у півтора рази перевищує світові пропорції, а охорона здоров'я та державне управління ще не досягли світового рівня.

Однак, враховуючи, що схожість економічних структур аж ніяк не свідчить про їхню ідентичність, а виступає показником наближеності їх технологічних рівнів розвитку, умов господарювання та відносин власності, до орієнтирів у питаннях, пов'язаних зі структурними пропорціями, слід підходити більш зважено. В останні роки, незважаючи на різкі підвищення цін на енергетичні ресурси, що привертають увагу до сировинних галузей, спостерігається випереджаюче зростання цін на продукцію з високим ступенем переробки. Така перспектива дає можливість стверджувати, що зробивши ставку на сировинні галузі, Україна не зможе стати провідним експортером високотехнологічної продукції. Для цього необхідна обґрунтована структурна політика на основі розширеного аналізу виробничої спеціалізації країни та сфер діяльності щодо формування і використання ресурсів.

Показники змін у структурі ВВП України 2007-2011 років зберігають позитивну тенденцію лише у промисловому секторі (табл. 2.2) та, як наслідок, для експорту. Частки валової доданої вартості

у ВВП сфери послуг та сільського господарства у досліджуваній період дещо зросли, але темпи їх зростання, особливо на фоні стрімкого зростання імпорту, залишаються вкрай недостатніми.

Таблиця 2.2

Розподіл часток валової доданої вартості галузей та сфер діяльності економіки України у випуску за 2007-2011 рр., %

Галузь	Питома вага ВДВ галузі у випуску				
	2007	2008	2009	2010	2011
Державне управління	72,1	71,4	76,6	71,6	75,3
Освіта	71,4	70,0	69,6	66,3	68,3
Фінансова діяльність	71,9	74,5	73,2	74,0	67,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	62,7	63,6	63,9	65,6	65,2
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	56,2	58,1	54,6	54,8	62,2
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	55,0	54,7	54,3	56,2	56,3
Добувна промисловість	55,1	59,4	51,8	55,6	56,2
Діяльність транспорту та зв'язку	51,9	50,5	53,1	53,0	51,5
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	50,5	54,1	50,9	51,5	50,9
Діяльність готелів та ресторанів	46,0	47,2	43,8	45,7	46,7
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	41,9	41,7	41,7	42,6	42,5
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	38,2	37,1	37,1	33,9	33,3
Будівництво	32,3	24,9	27,7	32,9	29,8
Рибальство, рибництво	28,0	28,1	28,3	28,3	28,4
Переробна промисловість	24,4	21,9	22,6	19,5	17,0

Джерело: складено автором на основі даних Держстату України («Національні рахунки України» за 2007-2010 рр., «Таблиця витрати-випуск України в цінах споживачів» за 2011 р.).

У 2007-2011 рр. відбулося незначне зростання частки валової доданої вартості у випуску окремих галузей, таких як: державне управління (3,2 в. п.), охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (2,5 в. п.), операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (6 в. п.), торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (1,3 в. п.), добувна

промисловість (1,1 в. п.), надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту (0,4 в. п.), діяльність готелів та ресторанів (0,7 в. п.), сільське господарство, мисливство, лісове господарство (0,6 в. п.), рибальство, рибництво (0,4 в. п.).

Водночас скоротилася частка валової доданої вартості у випуску галузей освіти (5,1 в. п.), фінансової діяльності (4,9 в. п.), діяльності транспорту та зв'язку (0,4 в. п.), виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (4,9 в. п.), будівництва (2,5 в. п.) та переробної промисловості (7,4 в. п.). Варто зазначити, що спадна тенденція в даних сферах діяльності залишається незмінною протягом усіх п'яти років. Скорочення частки ВДВ у випуску цих галузей перш за все пов'язане з підвищенням цін на основні фактори виробництва, зносом основних засобів, зростанням технологічного відставання. Запобігти впливу вищезазначених факторів може поглиблене впровадження інноваційних технологій та нових надсучасних розробок у виробництво, спрямованих на удосконалення якісних показників кінцевої продукції, а також підвищення якості продуктивності праці [76].

У посткризовий період розвинені країни світу також переживають труднощі, пов'язані зі структурними змінами, які в першу чергу спричинені різким зростанням цін на енергоносії та глобальною зміною потоків капіталу [174]. Зокрема, зі збереженням відносної стабільності у пропорціях між сферою послуг, промисловістю та сільським господарством, суттєві зміни спостерігаються між показниками часток експорту та імпорту до ВВП. В Україні показники експорту та імпорту також зросли, однак спостерігається випереджаюча тенденція зростання імпорту над експортом, що може свідчити про переважання у національній економіці частки галузей сировинного призначення. Також це може бути пов'язано із переходом до світових цін на енергоносії та переорієнтацією ключових галузей промисловості (металургійна, хімічна) на внутрішній ринок. Можна припустити, що за декілька років, за умов постійного зростання цін на основні енергоносії (нафта і газ), що імпортуються в основному з РФ, в Україні активізується зростання частки імпорту до ВВП і уповільниться зростання частки експорту.

За період 2006-2012 рр. певні коливання відбулися у структурі ВВП за категоріями доходу (табл. 2.3).

Постійне поступове зростання рівня оплати праці спостерігалось ще з 1993 р., і не зважаючи на вплив світової фінансової кризи у 2008 р. цей показник досягнув 50% від ВВП, що є близьким до країн ЄС. Зазнав

значних коливань рівень оподаткування. Так, на стадії входження економіки України в кризові процеси почав зростати обсяг субсидій на виробництво на фоні зниження податків, і лише в 2010 р. їх частка зменшилася до рівня докризового періоду (1,6%), а вже у 2011 податки зросли до початкового рівня досліджуваного періоду (15,1%). Загалом рівень податкового навантаження в Україні був близьким до рівня країн Європи і нижчим, ніж у країнах СНД. Серйозних коливань зазнала й частка валового прибутку, змішаного доходу, рівень якої в складі ВВП під час кризи був досить високим (у 2007 р. – 38,4%), а потім почав стрімко знижуватися до 35,4% у 2011 р.

Таблиця 2.3

Структура валового внутрішнього продукту за категоріями доходу, %

Рік	Валовий внутрішній продукт	У тому числі:			
		оплата праці найманих працівників	податки на виробництво та імпорт	субсидії на виробництво та імпорт	валовий прибуток, змішаний дохід
2006	100	49,6	15,1	-1,6	36,9
2007	100	49,6	13,8	-1,8	38,4
2008	100	50,6	14,7	-2,7	37,3
2009	100	50,8	14,3	-2,1	36,9
2010	100	51,9	13,3	-1,6	36,4
2011	100	50,8	15,1	-1,3	35,4
2012	100	50,5	12,7	0,0	36,8

Джерело: за даними Держстату України («Національні рахунки України» за 2006-2012 рр).

Зміни у виробництві ВВП виразно відображаються в процесі аналізу структури рахунків утворення доходу за інституційними секторами. При цьому, балансуєчим показником виробництва ВВП по кожному окремому сектору є валова додана вартість. Показник ВВП в такому аналізі є не зовсім точним з причини відрахувань податків та субсидій на продукти, які зазвичай проводяться наприкінці звітного періоду відносно до показника ВДВ по всій економіці. Тому, обсяг ВВП по кожному інституційному сектору можливо розрахувати тільки через визначення пропорційності часток секторів з використанням таблиць «витрати-випуск», але за таких умов існує велика ймовірність допущення експертної похибки, яка й без того зростає через розрахунки

співставлення пропорційності між секторами, чим суттєво впливає на порушення балансу ресурсів і використання у системі національних рахунків. Отже, показник ВДВ по кожному з секторів фактично відображає частку виробництва окремого сектора у ВВП і для аналізу структури рахунків виробництва та розподілу ВВП за інституційними секторами є цілком автентичним.

У балансі рахунків інституційних секторів економіки за останні роки відбулися чималі структурні коливання, особливо в умовах впливу світової фінансової кризи. По нефінансовому корпоративному сектору, на який припадає значна частка виробництва ВВП, у рахунках утворення доходу у частині використання спостерігається дисбаланс між податками та субсидіями, про який зазначалося вище (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура рахунку сектору нефінансових корпорацій за 2006-2011 рр., % до ВДВ

Статті рахунку	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	Рахунок утворення доходу					
	Ресурси					
Валова додана вартість	100	100	100	100	100	100
	Використання					
Оплата праці найманих працівників	59,95	58,08	61,35	59,09	61,04	61,94
заробітна плата	44,96	44,75	45,17	44,60	46,02	46,92
фактичні внески наймачів на соціальне страхування	13,57	11,95	14,72	12,97	13,62	13,78
умовно обчислені внески наймачів на соціальне страхування	1,42	1,38	1,47	1,52	1,40	1,24
Інші податки, пов'язані з виробництвом	2,81	2,58	2,48	2,31	2,52	2,37
Інші субсидії, пов'язані з виробництвом	-2,32	-2,66	-4,42	-3,30	-2,63	-2,20
Валовий прибуток, змішаний дохід	39,55	42,00	40,58	41,90	39,08	37,90
	Рахунок розподілу первинного доходу					
	Ресурси					
Валовий прибуток, змішаний дохід	39,55	42,00	40,58	41,90	39,08	37,90
Доход від власності	0,44	0,91	1,14	1,68	1,58	0,37
	Використання					
Доход від власності	13,45	13,73	17,13	25,08	25,59	24,47
Валове сальдо первинних доходів	26,54	29,18	24,60	18,50	15,06	13,80
	Рахунок вторинного розподілу доходу					
	Ресурси					
Валове сальдо первинних доходів	26,54	29,18	24,60	18,50	15,06	13,80
Внески на соціальне страхування	1,42	1,38	1,47	1,52	1,40	1,24
Інші поточні трансферти	0,51	0,46	0,53	1,06	1,49	1,23
	Використання					
Поточні податки на доходи, майно тощо	7,57	7,34	7,81	5,30	6,34	7,08
Внески на соціальне страхування	0,78	0,73	0,59	0,49	0,46	0,34
Соціальні допомоги, крім допомог в натурі	1,42	1,38	1,47	1,52	1,40	1,24
Інші поточні трансферти	1,53	2,90	1,82	2,33	3,08	2,46
Валовий наявний дохід	17,17	18,66	14,92	11,45	6,67	5,15
	Рахунок використання наявного доходу					
	Ресурси					
Валовий наявний дохід	17,17	18,66	14,92	11,45	6,67	5,15
	Використання					
Валове заощадження	17,17	18,66	14,92	11,45	6,67	5,15

Джерело: за даними Держстату України («Національні рахунки України» за 2006-2011 рр).

Входження даного сектора в кризову фазу відзначилося плавним зниженням податкового навантаження (з 2,81% у 2006 р. до 2,31% у 2009) з одночасним підвищенням рівня субсидіювання до 3,3% у 2009 р.

Стає помітним, що практично всі податки, пов'язані з виробництвом, які включають платежі підприємств і організацій до державного та місцевих бюджетів, а також державних цільових фондів у зв'язку з використанням землі та одержанням дозволів на специфічні види діяльності [93], в кризовий період покривалися нефінансовими корпораціями за рахунок субсидій, що надавалися виробничим одиницям-резидентам для здійснення ними процесу виробництва з метою реалізації певної економічної та соціальної політики. У 2008 р. частка субсидій (4,42%) майже у два рази перевищувала частку інших податків, пов'язаних з виробництвом (2,48%). Показовим є те, що саме у 2008 р. зріс обсяг фактичних внесків роботодавців на соціальне страхування з 11,95% у 2007 р. до 14,72% у 2008 р. Тому можна припустити, що в кризовий період для підприємств і організацій нефінансового сектору вигідним стало приховування реальних доходів від виробництва, яке дозволило в деякій мірі ухилитися від їх оподаткування. Подібний «маневр» дозволив перенаправити частину коштів на виплату внесків на соціальне страхування, що у подальшому перетілилось у привілеювання в отриманні більшої частки субсидій.

До кінця 2011 р. структура рахунку утворення доходу сектора нефінансових корпорацій частково відновила свій вигляд відносно структури 2006 р. Відмінність спостерігається у пропорційності між статтями інших податків та субсидій, пов'язаних з виробництвом (у 2011 р. 2,37% і -2,2% відповідно). Крім того, незважаючи на негативні сподівання щодо заробітної плати у кризовий період частка у ВДВ якої становила у 2006 р. 44,96%, вона не зазнала сильних коливань, а з 2010 р. відзначається тенденція до зростання (46,92% у 2011 р.).

Аналіз рахунку розподілу первинного доходу свідчить, можливо, про намагання власників підприємств і організацій вивести кошти з обороту за рахунок статті виплат доходів від власності. Це відобразилося у кардинальній зміні балансу в частині використання між доходами від власності, частка яких у ВДВ станом на 2006 р. становила 13,45%, а вже до 2011 р. зросла до 24,47% та часткою валового сальдо первинних доходів, яка демонструє обернену тенденцію: у 2006 р. – 26,54%, а у 2011 – 13,8%. Це також відобразилося у частині утворення ресурсів: внаслідок світової фінансової кризи відбулося зростання частки доходів від власності з 0,44% у 2006 р. до 1,58% у 2010, що

можна пояснити зростанням операційної активності спричиненої вищезазначеними структурними змінами та зворотною реакцією з боку інституційних одиниць в межах діяльності, яка відображається у показниках даної статті.

Зростання операційної діяльності не могло не відбитися на показниках інших статей. Так, у рахунку вторинного розподілу в частині надходження ресурсів з настанням кризових явищ спостерігалось поступове зростання частки по інших поточних трансфертах з 0,51% у 2006 р. до 1,23% у 2011. У частині використання ресурсів показники по цій же статті майже пропорційно зростали – з 1,56% у 2006 р. до 2,46% у 2011.

Слід зазначити, що коливання показників всередині рахунків нефінансового корпоративного сектора відбувалися на фоні постійного зменшення частки балансуєчих статей: у рахунку утворення доходу – валового прибутку, змішаного доходу (2006 р. – 39,55%, 2011 р. – 37,9%); у рахунку розподілу первинного доходу – валового сальдо первинних доходів (2006 р. – 26,54%, 2011 р. – 13,8%); у рахунку вторинного розподілу – валового наявного доходу (2006 р. – 17,17%, 2011 р. – 5,15%), що відповідно призвело до зменшення майже втричі частки валових заощаджень за досліджуваний період.

Колівання структурної кон'юнктури сектору фінансових корпорацій під час загострення кризових економічних явищ виявилися більш очікуваними (табл. 2.5).

В частині використання ресурсів рахунку утворення доходу спостерігаються структурні зміни, що стосуються оплати праці найманих працівників, частка якої у ВВП зменшилася за період з 2006 р. до 2011 з 48,65% до 44,45%. Типові зміни відбулися пропорційно по всіх компонентах даної статті: заробітна плата (зменшення частки з 35,83% у 2006 р. до 26,63% у 2010); фактичні внески на соціальне страхування (зниження частки з 12,11% у 2006 р. до 8,43% у 2010); умовно обчислені внески на соціальне страхування (зниження частки з 0,71% у 2006 р. до 0,31% у 2010). Відповідних змін зазнали показники у статті податків.

У рахунку розподілу первинного доходу спостерігаються значні коливання у частині надходження ресурсів, зокрема у статті доходів від власності, частка якої у ВДВ зросла внаслідок впливу світової фінансової кризи. Частка доходів від власності у 2006 р. у 1,5 рази перевищувала загальний обсяг ВДВ, а станом на кінець досліджуваного періоду – більше ніж удвічі (2011 р. – 212,58%). Частково цей дисбаланс у структурі статей рахунку розподілу первинного доходу

компенсувався за рахунок оплати послуг фінансових посередників, частка якої також помітно зросла з 51,84% у 2006 р. до 72,06% у 2011. Остаточою балансуєчим стало пропорційне зростання частки доходів від власності у частині використання, яка зростала такими ж темпами (з 73,71% у 2006 р. до 118,08% у 2011).

Таблиця 2.5

Структура рахунку сектору фінансових корпорацій за 2006-2011 рр., % до ВДВ

Статті рахунку	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	Рахунок утворення доходу					
	Ресурси					
Валова додана вартість	100	100	100	100	100	100
	Використання					
Оплата праці найманих працівників	48,6 5	45,67	37,93	35,35	35,36	44,45
заробітна плата	35,8 3	33,64	28,31	26,62	26,63	33,53
фактичні внески наймачів на соціальне страхування	12,1 1	11,33	9,12	8,41	8,43	10,55
умовно обчислені внески наймачів на соціальне страхування	0,71	0,70	0,50	0,32	0,31	0,37
Інші податки, пов'язані з виробництвом	1,94	1,20	1,32	1,29	0,99	1,07
Валовий прибуток, змішаний дохід	49,4 1	53,14	60,75	63,36	63,64	54,48
	Рахунок розподілу первинного доходу					
	Ресурси					
Валовий прибуток, змішаний дохід	49,4 1	53,14	60,75	63,36	63,64	54,48
Доход від власності	145,92	144,54	149,49	218,04	195,85	212,58
Коригування на оплату послуг фінансових посередників	- 51,8 4	-52,84	-53,65	-77,15	-65,82	-72,06
	Використання					
Доход від власності	73,71	74,10	87,85	114,08	132,19	118,08
Валове сальдо первинних доходів	69,79	70,72	68,74	90,16	61,48	76,92
	Рахунок вторинного розподілу доходу					
	Ресурси					
Валове сальдо первинних доходів	69,79	70,72	68,74	90,16	61,48	76,92
Внески на соціальне страхування	0,71	0,70	0,50	0,58	0,56	0,67
Інші поточні трансферти	12,08	11,94	12,32	19,05	17,46	17,28
	Використання					
Поточні податки на доходи, майно тощо	7,24	6,17	5,91	4,86	1,83	2,40
Соціальні допомоги, крім допомог в натурі	0,71	0,70	0,50	0,42	0,42	0,46
Інші поточні трансферти	12,14	11,76	11,74	18,11	17,27	16,33
Валовий наявний дохід	62,48	64,73	63,42	86,41	59,98	75,67
	Рахунок використання наявного доходу					
	Ресурси					
Валовий наявний дохід	62,48	64,73	63,42	86,41	59,98	75,67
	Використання					
Коригування на зміни чистої вартості активів домашніх господарств у недержавних пенсійних фондах	-	-	-	0,30	0,31	0,39
Валове заощадження	62,48	64,73	63,42	86,11	59,67	75,28

Джерело: за даними Держстату України («Національні рахунки України» за 2006-2011 рр).

Показники статей рахунку вторинного розподілу доходу сектора фінансових корпорацій особливими змінами кон'юнктури за 2006-2011 рр. не вирізнялися. Виключенням стало лише зростання частки у ВДВ статті інших поточних трансфертів на межі 2008-2009 рр. Зміни відбулися як у частині надходження ресурсів (12,32% у 2008 р., 18,11% у 2009), так і використання (11,74% у 2008 р., 18,11% у 2009). Враховуючи, що дана група платежів за своїм визначенням згідно методології СНР [94] об'єднує грошові трансферти поточних доходів, які не були включені до розглянутих вище потоків рахунків первинного і вторинного розподілу доходу, можна констатувати, що у фінансовому секторі, як і в секторі нефінансових корпорацій, зростання операційної діяльності внаслідок впровадження антикризових заходів відобразилося саме у пропорціях вищезазначеної статті. Це призвело до збільшити частки валового наявного доходу і, відповідно, валових заощаджень з 63,42% у 2008 р. до 86,11% у 2009), але до тривалого ефекту у структурі балансу рахунків сектору фінансових корпорацій антикризова політика в Україні все ж не призвела (у 2011 р. частка валових становила – 75,28%).

Характер впливу державних антикризових заходів, який виразився у пропорціях часток утворення доходу секторів нефінансових та фінансових корпорацій, можна спостерігати, досліджуючи структуру рахунків утворення доходу сектора загального державного управління (табл. 2.6).

Перш за все, слід відзначити умовну стабільність показників часток у ВДВ рахунку утворення доходу. Зміни відбулися в частині використання доходу на оплату праці найманих працівників, частка якої зросла з 87,66% у 2006 р. до 91,85% у 2008, але у подальшому її значення зростали згідно до попередніх тенденцій, що призвело до суттєвого зниження валового прибутку, змішаного доходу, частка у ВДВ якого у 2008 р. становила 8,04% порівняно з 12,22% у 2006.

У рахунку розподілу первинного доходу в частині надходження ресурсів спостерігається стрімке зростання частки у ВДВ статті субсидій на виробництво та імпорт, яка з 2006 р. (12,10%) до 2008 (20,68%) зросла майже вдвічі. Це пояснюється збільшенням обсягів відшкодувань із державного та місцевих бюджетів у порядку державного регулювання цін на сільськогосподарську та іншу продукцію, а також зростанням обсягів субсидій, призначених для покриття поточних збитків підприємств, поліпшення їхнього фінансового становища шляхом поповнення оборотних коштів або компенсації окремих витрат в період кризи [95]. Також до 2008 р.

помітно зросла частка податків на виробництво та імпорт, що відображає обсяги усіх податків та мит, які відносяться до виробничої діяльності, але в умовах економічної нестабільності вони практично в повному обсязі були залучені на використання для подальшого перерозподілу, що відобразилося у статті валове сальдо первинних доходів, частка ВДВ якої у 2006 р. становила 119,7%, а 2008 – 114,31%).

Таблиця 2.6

Структура рахунку сектору ЗДУ за 2006-2011 рр., % до ВДВ

Статті рахунку	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	Рахунок утворення доходу					
	Ресурси					
Валова додана вартість	100	100	100	100	100	100
	Використання					
Оплата праці найманих працівників	87,66	89,49	91,85	89,25	89,51	89,69
заробітна плата	67,07	66,12	68,04	65,97	66,20	66,54
фактичні внески наймачів на соціальне страхування	19,98	22,75	23,24	22,67	22,69	22,61
умовно обчислені внески наймачів на соціальне страхування	0,61	0,61	0,58	0,61	0,62	0,54
Інші податки, пов'язані з виробництвом	0,12	0,13	0,10	0,08	0,12	0,11
Валовий прибуток, змішаний доход	12,22	10,38	8,04	10,66	10,37	10,21
	Рахунок розподілу первинного доходу					
	Ресурси					
Валовий прибуток, змішаний доход	12,22	10,38	8,04	10,66	10,37	10,21
Податки на виробництво та імпорт	112,13	106,15	114,24	96,79	94,32	116,18
Субсидії на виробництво та імпорт	-12,10	-14,04	-20,68	-14,01	-11,51	-9,99
Доход від власності	13,96	11,49	16,28	10,48	17,36	15,97
	Використання					
Доход від власності	6,50	5,17	3,58	6,66	10,37	14,61
Валове сальдо первинних доходів	119,70	108,81	114,31	97,26	100,16	117,76
	Рахунок вторинного розподілу доходу					
	Ресурси					
Валове сальдо первинних доходів	119,70	108,81	114,31	97,26	100,16	117,76
Поточні податки на доходи, майно тощо	67,00	72,57	74,50	54,89	57,59	64,59
Внески на соціальне страхування	96,92	93,73	104,19	85,52	89,96	93,35
Інші поточні трансферти	24,66	31,68	32,02	36,10	42,42	36,19
	Використання					
Внески на соціальне страхування	0,11	0,07	0,04	0,17	0,13	0,06
Соціальні допомоги, крім допомог в натурі	133,98	124,15	138,08	140,86	144,01	144,74
Інші поточні трансферти	20,19	22,19	33,56	32,65	38,35	33,89
Валовий наявний доход	154,00	160,39	153,35	100,09	107,63	133,20
	Ресурси					
Валовий наявний доход	154,00	160,39	153,35	100,09	107,63	133,20
	Використання					
Кінцеві споживчі витрати	136,59	135,23	135,52	132,09	138,65	135,13
Валове заощадження	17,41	25,16	17,83	-32,00	-31,02	-1,93

Джерело: за даними Держстату України («Національні рахунки України» за 2006-2011 рр).

Слід звернути увагу також на динаміку зміни часток у частині надходження ресурсів рахунку вторинного розподілу доходу. Показники статті поточних податків на доходи, майно тощо, до складу яких входять податки, що регулярно сплачуються нефінансовими і фінансовими корпораціями, домашніми господарствами та іншим світом, утримували зростаючу тенденцію до 2009 р., їх значення з 67%

у 2006 р. зросли до 74,5% у 2008, після чого відбулося різке зниження даних надходжень, їх частка зменшилася на 20% і станом на 2009 р. становила лише 54,89%. Подібне пропорційне коливання часток спостерігається практично по всіх статтях у частині надходження ресурсів рахунку вторинного розподілу доходу, за виключенням інших поточних трансфертів. Значення частки по цій статті відзначаються незмінною зростаючою тенденцією, яка у 2010 р. (42,42%) ледь вдвічі не перевищила значення 2006 р. (24,66%). Зважаючи, що дана група платежів об'єднує чисті страхові платежі та відшкодування, поточні трансферти між органами державного управління як всередині країни, так і на міждержавному рівні, різні поточні трансферти, які налічують різні платежі неподаткового характеру домашніх господарств органам державного управління та некомерційним організаціям, штрафи та пені, умовні платежі від основної діяльності підприємств для покриття поточних витрат своїх соціально-культурних підрозділів, таку стійку зростаючу динаміку показників статті інших поточних трансфертів можна пояснити вимогою державних організацій по виплаті з метою часткового покриття витрат, пов'язаних з наданням відповідним секторам субсидій та соціальних допомог в період загострення кризи. Це підтверджується зростанням частки статті соціальних допомог, крім допомог в натурі в частині використання ресурсів з 124,15% у 2007 р. до 144,01% у 2010. Ці процеси спричинили зменшення частки у ВДВ валового наявного доходу сектора загального державного управління з 154% у 2006 р. до 100,09% у 2009 і фактично зрівняли її з обсягом ВДВ. Протягом досліджуваного періоду практично незмінною була тенденція часток кінцевих споживчих витрат, її значення щороку на 35% перевищували обсяги ВДВ, що відображено в частині використання наявного доходу сектора ЗДУ, що відобразилося на обсягах валового заощадження, частка у ВДВ якого в 2009 р. набула від'ємного значення -32%. Зміни часток у структурі рахунків сектору домашніх господарств у 2006-2011 рр. у загальній оцінці характеризується помірними коливаннями (табл. 2.7).

Помірне зниження частки оплати праці найманих працівників у частині використання ресурсів рахунку утворення доходу спостерігається з 2006 р. (4,88%) по 2008 (4,57%). Разом з тим, помітне зниження податкового навантаження, пов'язаного із виробництвом, частка якого з 1,69% у 2006 р. знизилася до 1,37% у 2008. Мало помітні коливання по статті субсидій, пов'язаних з виробництвом, частка якої протягом усього періоду балансувала на межі сотих значень і практично дорівнювала нулю.

Таблиця 2.7

**Структура рахунку сектору домашніх господарств за 2006-2011 рр.,
% до ВДВ**

Статті рахунку	2006	2007	2008	2009	2010	2011
	Рахунок утворення доходу					
	Ресурси					
Валова додана вартість	100	100	100	100	100	100
	Використання					
Оплата праці найманих працівників	4,88	4,63	4,57	5,08	5,14	4,94
заробітна плата	3,56	3,40	3,31	3,57	3,45	3,55
фактичні внески наймачів на соціальне страхування	1,32	1,23	1,26	1,52	1,70	1,40
Інші податки, пов'язані з виробництвом	1,69	1,45	1,37	1,53	1,44	0,95
Інші субсидії, пов'язані з виробництвом	-0,11	-0,09	-0,13	0,00	-0,06	-0,05
Валовий прибуток, змішаний дохід	93,54	94,02	94,19	93,39	93,48	94,16
	Рахунок розподілу первинного доходу					
	Ресурси					
Валовий прибуток, змішаний дохід	93,54	94,02	94,19	93,39	93,48	94,16
Оплата праці найманих працівників	364,38	355,85	347,68	339,27	335,82	317,29
Доход від власності	18,61	19,68	20,20	24,60	38,96	31,45
	Використання					
Доход від власності	11,25	16,59	21,60	26,85	16,56	13,44
Валове сальдо первинних доходів	465,28	452,96	440,47	430,40	451,70	429,46
	Рахунок вторинного розподілу доходу					
	Ресурси					
Валове сальдо первинних доходів	465,28	452,96	440,47	430,40	451,70	429,46
Соціальні допомоги, крім допомог в натурі	138,45	122,01	128,19	144,88	136,06	121,82
Інші поточні трансферти	19,49	17,85	18,53	23,41	19,75	18,95
	Використання					
Поточні податки на доходи, майно тощо	31,42	34,89	33,33	32,20	29,34	28,07
Внески на соціальне страхування	98,48	90,57	95,93	88,34	85,23	78,96
Інші поточні трансферти	4,40	5,03	6,18	7,02	4,63	4,36
Валовий наявний дохід	488,93	462,32	451,75	471,13	488,30	458,84
	Рахунок використання наявного доходу					
	Ресурси					
Валовий наявний дохід	488,93	462,32	451,75	471,13	488,30	458,84
	Використання					
Індивідуальні кінцеві споживчі витрати	428,94	414,79	413,77	412,93	393,89	400,46
Валове заощадження	59,99	47,54	37,98	58,34	94,54	58,50

Джерело: за даними Держстату України («Національні рахунки України» за 2006-2011 рр).

В частині надходження ресурсів рахунку розподілу первинного доходу спостерігалось постійне зменшення частки к ВДВ оплати праці найманих працівників, яка станом на 2006 р. становила 364,38%, а на кінець 2011 – 317,29%. Помітних різких змін значень у спадній тенденції даної статті, які б можна було безпосередньо пов'язати із впливом кризових явищ в економіці України не помічено. Поряд з тим, швидкими темпами почала зростати частка доходів від власності, значення якої з 2006 р. (18,61%) до 2010 (38,96%) збільшилися майже на 20%. У частині використання ресурсів частка доходів від власності також зросла, але ця тенденція порушилася у 2010 р. і її значення у 2011 р. (13,44%) наблизилось до показника 2006 р. (11,25%). На фоні зростання частки доходів від власності почала скорочуватися частка валового сальдо первинних

доходів, яка була досить високою і більше ніж у 4 рази перевищувала обсяги ВДВ, її значення у 2006 р. становили 465,28%, а у 2009 – 430,4%.

В рахунку вторинного розподілу доходу сектора домашніх господарств у частині надходження ресурсів спостерігається різка зміна спадної тенденції статті соціальних допомог, крім допомог в натурі, частка у ВДВ якої зросла з 128,19% у 2008 р. до 144,88% у 2009. Зважаючи, що до даної статті входять різні види грошових допомог, які виплачені з державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, коштів підприємств, організацій і профспілок, можна припустити, що зростання цих значень безпосередньо пов'язане зі зростаючою тенденцією показників за виплатою соціальних допомог сектору ЗДУ, про які зазначалося вище. Такі зміни відбулися на фоні зменшення часток у частині використання ресурсів рахунку перерозподілу доходу за внесками на соціальне страхування, частка у ВДВ яких знизилася з 98,48% у 2006 р. до 78,96% у 2011. На відміну від сектора ЗДУ в частині використання наявного доходу домашніх господарств спостерігається незначне і нетривале зменшення частки у ВДВ валових заощаджень, яка у 2009 р. досягла рівня 2006, а у 2010 р. становила 94,54%.

Таким чином, структурні характеристики процесу формування доходів інституційних секторів зазнали серйозних коливань, про що свідчать тенденції зміни структури доходів сектора фінансових корпорацій (табл. 2.8), які характеризуються: у рахунку утворення доходу – значним зменшенням в частині використання ресурсів статті оплати праці найманих працівників з 48,65% в 2006 р. до 44,45% у 2011 р.; у рахунку розподілу первинного доходу – значним зростанням в умовах світової фінансової кризи в частині надходження ресурсів у статті доходів від власності, частка якої у 2006 р. майже наполовину перевищувала загальний обсяг ВДВ, а у 2011 р. становила – 212,58%; у рахунку вторинного розподілу доходу – значним зростання частки у ВДВ по статті інших поточних трансфертів.

У процесі дослідження акцентовано увагу на особливостях утворення доходу нефінансового сектора України, для якого є характерними практично однакові частки податків і субсидій у ВДВ сектора, що підтверджує вимивання коштів із державного сектора; зменшення майже втричі частки валових заощаджень; зниження валового наявного доходу,

що формує дефіцит власних інвестиційних ресурсів для структурних змін у реальному секторі.

Таблиця 2.8

Утворення, розподіл та перерозподіл доходу за інституційними секторами економіки України за 2006-2011 рр., % до ВДВ

Статті рахунку	Нефінансові корпорації		Фінансові корпорації		Сектор ЗДУ		Домашні господарства	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
Рахунок утворення доходу								
Ресурси								
ВДВ	100	100	100	100	100	100	100	100
Використання								
Оплата праці	59,95	61,94	48,65	44,45	87,66	89,69	4,88	4,94
з/п	44,96	46,92	35,83	33,53	67,07	66,54	3,56	3,55
внески на соц. страхування (фактичні)	13,57	13,78	12,11	10,55	19,98	22,61	1,32	1,40
внески на соц. страхування (умовні)	1,42	1,24	0,71	0,37	0,61	0,54	0,00	0,00
Інші податки	2,81	2,37	1,94	1,07	0,12	0,11	1,69	0,95
Інші субсидії	-2,32	-2,20	-	-	-	-	-0,11	-0,05
Валовий прибуток, змішаний дохід	39,55	37,90	49,41	54,48	12,22	10,21	93,54	94,16
Рахунок розподілу первинного доходу								
Ресурси								
Валовий прибуток, змішаний дохід	39,55	37,90	49,41	54,48	12,22	10,21	93,54	94,16
Податки	-	-	-	-	112,13	116,18	-	-
Субсидії	-	-	-	-	-12,10	-9,99	-	-
Оплата праці	-	-	-	-	-	-	364,38	317,29
Доход від власності	0,44	0,37	145,92	212,58	13,96	15,97	18,61	31,45
Оплата послуг фін. посередників	-	-	-51,84	-72,06	-	-	-	-
Використання								
Доход від власності	13,45	24,47	73,71	118,08	6,50	14,61	11,25	13,44
Валове сальдо первинних доходів	26,54	13,80	69,79	76,92	119,70	117,76	465,28	429,46
Рахунок вторинного розподілу доходу								
Ресурси								
Валове сальдо первинних доходів	26,54	13,80	69,79	76,92	119,70	117,76	465,28	429,46
Податки на доходи	-	-	-	-	67,00	64,59	-	-
Рахунок вторинного розподілу доходу								
Ресурси								
Внески на соц. страхування	1,42	1,24	0,71	0,67	96,92	93,35	-	-
Соц. допомоги	-	-	-	-	-	-	138,45	121,82
Інші поточні трансферти	0,51	1,23	12,08	17,28	24,66	36,19	19,49	18,95
Використання								
Податки на доходи	7,57	7,08	7,24	2,40	-	-	31,42	28,07
Внески на соц. страхування	0,78	0,34	-	-	0,11	0,06	98,48	78,96
Соц. допомоги	1,42	1,24	0,71	0,46	133,98	144,74	-	-
Інші поточні трансферти	1,53	2,46	12,14	16,33	20,19	33,89	4,40	4,36
ВНД	17,17	5,15	62,48	75,67	154,00	133,20	488,93	458,84
Рахунок використання наявного доходу								
Ресурси								
ВНД	17,17	5,15	62,48	75,67	154,00	133,20	488,93	458,84
Використання								
Кінцеві споживчі витрати	-	-	-	-	136,59	135,13	-	-
Індивідуальні кінцеві споживчі витрати	-	-	-	-	-	-	428,94	400,46
Валове заощадження	17,17	5,15	62,48	75,28*	17,41	-1,93	59,99	58,50

Примітка:* – за виключенням коригування на зміни чистої вартості активів домашніх господарств у недержавних пенсійних фондах.

Джерело: за даними Держстату України («Національні рахунки України» за 2006-2011 рр.).

Дослідження структури формування доходів демонструє розбалансування доходів і витрат як сектора нефінансових корпорацій, так і сектора загальнодержавного управління і доводить перетікання значних фінансових коштів із сектора загальнодержавного управління через субсидії (які за обсягами практично дорівнюють обсягам сплачених реальним сектором податків) до реального сектора. Це свідчить про порушення еквівалентності обміну між секторами. Скорочення ж у ВДВ частки валових заощаджень (від 17,2% у 2006 р. до 5,2% у 2011 р.) обумовлене значним зменшенням валового сальдо первинних доходів, а сплата доходів від власності нерезидентам України збільшує вплив капіталу з країни.

Стійкий дефіцит ресурсів для капіталовкладень та зростання боргу сектора загального державного управління формується внаслідок: високої частки у ВДВ оплати праці найманих працівників (2011 р. – 89,69%) та низької (10,21%) – валового прибутку в рахунку утворення доходу; зменшення у ВДВ в 1,6 раза частки валового наявного доходу, високої частки кінцевих споживчих витрат (35% перевищення обсягів ВДВ).

Можливості залучення населення до інвестування у реальний сектор обмежені внаслідок особливостей динаміки структури доходу сектора домашніх господарств, зокрема: зниження частки оплати праці найманих працівників та податкового навантаження; значне зростання частки як отриманих, так і сплачених доходів від власності; висока частка соціальних допомог та інших поточних трансфертів; високий рівень індивідуальних кінцевих споживчих витрат та низький рівень заощаджень.

В цілому аналіз рахунків інституційних секторів економіки України за 2006-2011 рр. продемонстрував своєрідну специфіку кон'юнктури структурних змін, яка відзначається значними коливаннями часток у виробництві ВДВ по окремих статтях як частині надходження ресурсів так і використання. У кризові роки спостерігаються масштабні структурні зміни в нефінансовому та фінансовому корпоративних секторах, які були пов'язані з намаганнями організацій і підприємств зменшити рівень збитковості за рахунок одержання різноманітних допомог і субсидій від держави, що відобразилося у показниках даних статей.

Розглянувши рахунки в спектрі секторного аналізу можна зробити висновок, що негативні тенденції, які стали наслідком світової фінансової кризи і відобразилися в рахунках усіх інституційних

одиниць, компенсувалися переважно за умов перетоку капіталу із рахунків сектору державного управління, що в результаті негативно позначилося на обсягах його валових заощаджень при незмінному кінцевому споживанні. Структура рахунків сектору домашніх господарств в період кризи демонструвала певну стабільність, що підтверджується збереженням сталих тенденцій по статтях, які стосуються оплати праці та збереженням пропорцій показників у балансі валових заощаджень та індивідуальних кінцевих споживчих витрат.

Таким чином, враховуючи, що у вітчизняній економіці вичерпано практично всі можливості для екстенсивного розвитку виробництва, можна стверджувати, що структурні трансформації в Україні найближчими роками можливо буде здійснювати лише за рахунок переходу до нового революційного шляху розвитку, пов'язаного зі змінами у тенденціях економічного зростання, які базуватимуться на основі інноваційних та наукових факторів.

Необхідність розробки програм стимулювання інноваційної активності та зменшення фактору технологічного відставання від економік розвинутих країн обумовлена переважанням в українській промисловості галузей, які належать до груп третього і четвертого технологічних укладів. Водночас по багатьох видах промислової діяльності спостерігається підвищений рівень зносу та моральної застарілості технологій, що значно підвищує рівень витрат на виготовлення продукції, знижує рентабельність та конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

На нашу думку, основним пріоритетом структурної перебудови вітчизняної економіки є забезпечення сприятливих умов для розвитку перспективних напрямків в економіці, таких як: створення та підтримка нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, галузей іт- та нанотехнологій, інновацій у машинобудуванні, транспорті та інфраструктурі, хімічній та харчовій галузях промисловості, пов'язаних з високотехнологічними розробками у фармацевтиці, космічній галузі, електроніці, генній інженерії тощо. Пріоритетне значення слід надати машинобудуванню як ключовій галузі, яка може сприяти процесу відтворення виробничих потужностей в галузях інших секторів економіки та створити сприятливі умови для компенсування якісного відставання економіки України від технологічно розвинених економік.

Основним стратегічним завданням промислової політики на найближчі роки стає відновлення виробничих потужностей комплексів

літако- та суднобудування, ракетобудування, важкого машинобудування та виробництва транспортних засобів, виробничої та побутової техніки. Вирішення цього завдання, на нашу думку, доцільно проводити в два етапи. Перш за все необхідно стимулювати внутрішній попит на продукцію машинобудівної галузі шляхом підвищення її якості внаслідок модернізації виробничих процесів та залучення сучасних технологій, підвищення вимог до стандартизації продукції та активізації новітніх систем контролю якості, створення умов для маркетингової підтримки найбільш актуальних та перспективних проектів. Також значну увагу слід звернути на процес заміщення імпортованих товарів продукцією вітчизняного виробництва, який стимулює швидкі зміни результуючих показників структурної динаміки галузей.

Другим етапом повинно стати впровадження національної стратегії розширення ринків збуту, яка в першу чергу має спрямовуватися на розширення присутності у нових світових торгово-економічних зонах. Для переходу на другий етап потрібно буде досягти необхідного рівня внутрішньої перебудови галузі, забезпечити взаємне співробітництво із науково-технічною сферою, що дозволить залучати до виробничого процесу результати новітніх досліджень і розробок. На цьому етапі найважливішими будуть зміни у високотехнологічних виробництвах машинобудування, оновлення основних фондів транспортної галузі та електроенергетики, розвиток інформаційних мереж із залученням новітніх систем зв'язку, реформування освітньої сфери.

У перспективі важливу роль в економічному зростанні відіграватимуть технології подвійного призначення та методи отримання функціональних матеріалів як для наноелектроніки, нанобіології, так і в цілому для мікроелектроніки, сприятиме розвитку інформаційних та біотехнологій, високопродуктивного обладнання, удосконаленню захисту навколишнього середовища. Реалізація зазначених пріоритетів дозволить швидкими темпами відновити промисловість та досягти необхідних структурних змін і зрушень, які характеризуватимуться зростанням часток у ВДВ галузей науково-технічної сфери, обробної промисловості та сфери послуг.

2.2. Характеристика складових реального сектора

У концепції структурної політики капітал є однією з головних домінант функціонування та розвитку економічної системи, яка є продуктивною силою, що забезпечує виробничий процес засобами праці. Виконуючи суспільно-економічну функцію, він опосередковує

підприємницький потенціал нації. Внаслідок приватизації державних підприємств і персоніфікації капіталу, як ринкового інституту, в реальному секторі економіки України були змінені передумови для формування структури капіталу.

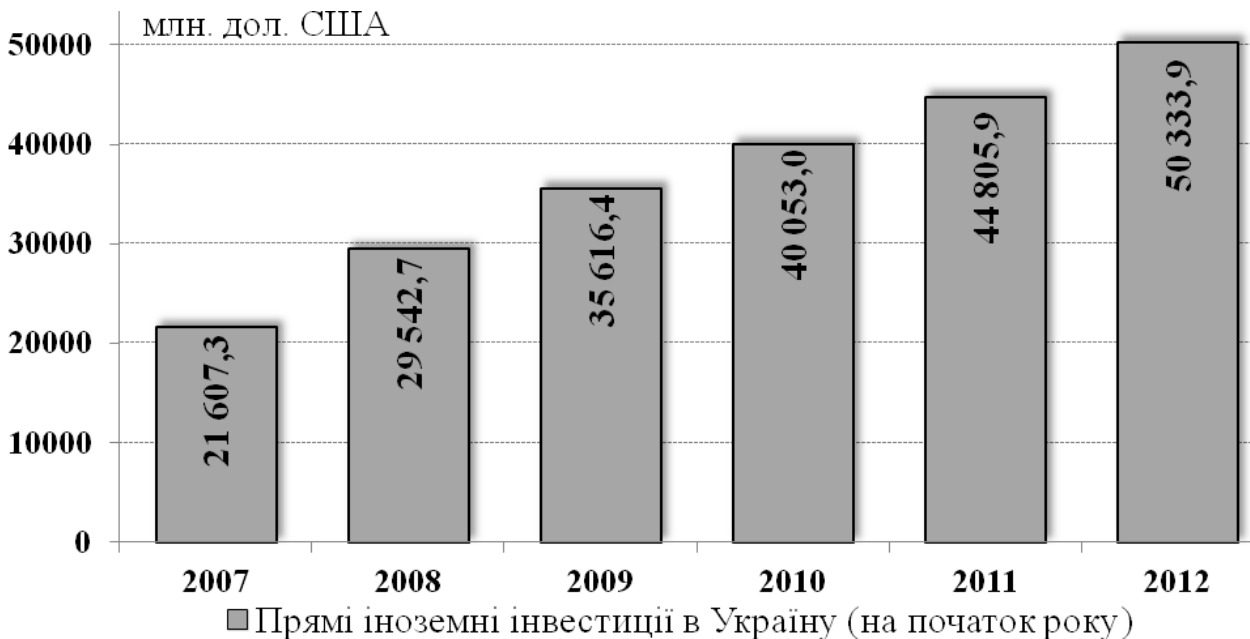
Однак протягом тривалого часу структурні зміни як в економіці країни в цілому, так і в окремих секторах відбуваються у досить складному і несприятливому інвестиційному середовищі, що суттєво позначається на темпах економічного зростання. Звуження сфери використання наявного капіталу монополізованими ринками, як результат часткової фрагментарності відродження виробництва, зумовлює постійне зростання розриву між сукупним попитом та можливостями його задоволення за рахунок вітчизняного виробництва [10; 11]. Головними факторами конкуренції стають не витрати, ціна і якість, а рівень та обсяг корпоративної влади і контролю за ринком. Ситуація ускладнюється також через нерозвиненість ринкової інфраструктури, що перешкоджає вирівнюванню цін.

Поряд з цим, вкрай незадовільна захищеність та/або нелегітимність прав власності, набутих під час приватизації чи позаприватизаційних процесів (штучного банкрутства, вимивання активів, рейдерських захоплень тощо), змушує власників підприємств спрямовувати свої зусилля швидше на збереження майнового status quo, ніж на розширення корпусу акціонерів та інвесторів. Із цією метою використовується, зокрема, інститут закритих акціонерних товариств, кількість яких перевищує число відкритих АТ удвічі.

Україна все ще відстає від інших країн з перехідною економікою за обсягами прямих іноземних інвестицій (ПІ), які могли б стати джерелом залучення передових технологій [66]. За даними Державної служби статистики (рис. 2.2), у 2011 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 6473,1 млн дол. США прямих інвестицій. Приріст сукупного обсягу іноземного капіталу, з урахуванням його переоцінки, втрат, курсових різниць тощо, за 2011 р. збільшився на 10,2%. Таким чином загальний обсяг ПІ в Україну на 1 січня 2012 р. склав 50,3 млрд дол. США, що на 11% більше обсягу інвестицій на початок 2011 р. Слід зазначити, що приплив іноземної валюти в Україну з початку 2010 р. перевищує відтік на 5 млрд дол. США, однак у його структурі переважають виручка експортерів і кредити.

Сьогодні структура ПІ не відповідає потребам побудови самодостатньої, збалансованої економіки з власною фондovиробляючою базою. За багатьма напрямками пряме інвестування використовується як інструмент легалізації коштів виведених з-під

оподаткування поточної економічної діяльності на території України, або отриманих незаконним шляхом. Про це свідчить той факт, що протягом 2007-2009 рр. втрата валютних коштів у формі недоотриманої виручки за експорт товарів і послуг, оплати за імпорт, що не надійшов, та платежів за фіктивними операціями з цінними паперами перевищила 20 млрд дол. США, тоді як чистий приріст прямих іноземних інвестицій становив 18,5 млрд дол. США.

Рис. 2.2. Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну

Джерело: Побудовано за даними Держстату України («Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності» за відповідні роки).

Загалом у ділових колах існує розуміння необхідності координації бізнес-стратегій із інтересами соціально-економічного розвитку держави. У макроекономічному ж аспекті головною проблемою відтворення суспільного капіталу в структурі економіки є його недостатній зв'язок з економічним зростанням. Йдеться не просто про дискретний внесок нагромадження капітальних товарів у приріст реального ВВП, а про підтримання стійкого й пролонгованого, продуктивного ефекту від оновлення виробничих потужностей. Якщо в 2005-2007 рр. на 1 в. п. приросту ВВП порівняно з 2004 р. в кумулятивному обчисленні припадало 0,8-1,4 в. п. приросту інвестицій в основний капітал, то в 2008 р. – 1,2 в. п., а в 2009 р. – 0,6 в. п., що свідчить про незначне пожвавлення ефективності інвестиційного процесу в останні два роки – період упровадження антикризових заходів. За щорічними співвідношеннями виявляється значна

залежність показників ефективності від політичних змін, проте загальна тенденція все ж є спадною.

Проблема відтворення капіталу в економіці України стосується не тільки валового, а більшою мірою чистого нагромадження. Розмивання виробничого ефекту чистих інвестицій свідчить, зокрема, про неповне або неякісне заміщення зношеного капіталу, що у свою чергу веде до подовження стану недовантаження економіки. Загалом така ситуація може бути характерною для капіталовкладень в об'єкти інфраструктури або соціального призначення, які здійснюють лише опосередкований внесок в економічне зростання. Таким чином, недостатньо ефективними виявляються також інвестиції сектора нефінансових корпорацій, що призводить до поглиблення проблем з їхнім фінансуванням (табл. 2.9).

Дані таблиці свідчать, по-перше, про зменшення норми нагромадження, яка щорічно зростала у докризовий період, з 21,6% у 2008 р. до 12,7% у 2011, по-друге, удвічі зменшилася її частка, що підлягає покриттю за рахунок запозичень – у 2009 р. вона становила 28,9%, а до кінця 2011 р. зросла майже втричі. Таке коливання відбулося за тих засад, за якими функціонує капітал нефінансового корпоративного сектора.

Канал запозичень змінюється головним чином за рахунок ресурсів банківської системи, яка надає перевалу лише високорентабельним проектам і, відповідно, розбудовує нову відсоткову політику після 2008 року. Залучення коштів іноземних банків з практично необмеженою ресурсною базою виявляється для багатьох підприємств неможливим, оскільки вони не мають прозорих і зрозумілих за міжнародними критеріями бізнес-планів.

Необхідно акцентувати увагу ще на двох моментах, пов'язаних з формуванням та використанням заощаджень нефінансових корпорацій. Аналіз рахунків розподілу доходу та капіталу корпорацій України за 2005-2011 рр. (див. табл. 2.9) свідчить про різке зменшення частки одержаного доходу від власності у посткризовий період з 1,7% (8,4 млрд грн) у 2009 р. до 0,4% (2,6 млрд грн) у 2011 на фоні незмінності частки сплаченого доходу від власності, що становить біля 25%, однак її зростання у грошовому вираженні з 124,7 млрд грн. у 2009 р. до 172,4 млрд грн. у 2011, що свідчить про негативний вплив системи відносин власності на мобілізацію ресурсів у сферу нагромадження, який не нівелювався навіть за рахунок зростання рівня обкладання чистого прибутку податками на доходи та майно з 21,5% у 2009 р. до 29,6 у 2011.

Таблиця 2.9

Рахунки розподілу доходу та капіталу сектора нефінансових корпорацій України за 2005-2011 рр., % до валової доданої вартості

Статті рахунку	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Рахунок первинного та вторинного розподілу доходу							
Ресурси							
Валовий прибуток	38,4	39,6	42,0	40,6	41,9	39,1	37,9
в тому числі:							
споживання основного капіталу	15,4	14,9	14,2	13,7	17,2	15,3	14,0
чистий прибуток	23,0	24,7	27,8	26,8	24,7	23,8	23,9
Доход від власності одержаний	0,4	0,4	0,9	1,1	1,7	1,6	0,4
Внески на соціальне страхування	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,4	1,2
Інші поточні трансферти	0,6	0,5	0,5	0,5	1,1	1,5	1,2
Разом	40,7	41,9	44,8	43,7	46,2	43,5	40,7
Використання							
Податки на доходи та майно	8,6	7,6	7,3	7,8	5,3	6,3	7,1
Доход від власності сплачений	12,2	13,4	13,7	17,1	25,1	25,6	24,5
Внески на соціальне страхування сплачені та соціальні допомоги	2,0	2,2	2,1	2,1	2,0	1,9	1,6
Інші поточні трансферти	1,8	1,5	2,9	1,8	2,3	3,1	2,5
Валове заощадження	16,1	17,2	18,7	14,9	11,4	6,7	5,1
Разом	40,7	41,9	44,7	43,7	46,2	43,5	40,7
Статті рахунку	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Похідні показники:							
рівень обкладання чистого прибутку податками на доходи та майно, %	37,2	30,7	26,5	29,1	21,5	26,7	29,6
чистий дохід від власності	-11,8	-13,0	-12,8	-16,0	-23,4	-24,0	-24,1
Рахунок капіталу							
Ресурси (зміни в заощадженнях і чистому багатстві)							
Валове заощадження	16,1	17,2	18,7	14,9	11,4	6,7	5,1
Капітальні трансферти, одержані	2,1	2,5	2,6	2,0	4,9	2,0	4,5
Капітальні трансферти, сплачені	-0,4	-0,4	-0,4	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1
Разом	17,8	19,2	20,9	16,7	16,2	8,6	9,6
Використання (зміни в активах)							
Валове нагромадження основного капіталу	29,9	33,6	36,6	35,3	27,0	24,7	26,7
в тому числі:							
чисте нагромадження основного капіталу	14,5	18,7	22,4	21,6	9,8	9,4	12,7
Зміна запасів матеріальних оборотних фондів	1,0	0,8	1,6	2,3	-2,9	0,8	3,5
Чисте придбання невірбованих нефінансових активів	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	-13,2	-15,1	-17,3	-21,0	-7,8	-16,8	-20,7
Разом	17,8	19,2	20,9	16,7	16,2	8,7	9,6
Довідково: частка валового нагромадження, яка покривається за рахунок запозичень	-44,0	-45,1	-47,4	-59,3	-28,9	-68,2	-77,3

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України («Національні рахунки України» за 2005-2011 рр.).

Необхідно акцентувати увагу ще на двох моментах, пов'язаних з формуванням та використанням заощаджень нефінансових корпорацій. Аналіз рахунків розподілу доходу та капіталу корпорацій України за 2005-2011 рр. (див. табл. 2.9) свідчить про різке зменшення частки одержаного доходу від власності у посткризовий період з 1,7% (8,4 млрд грн) у 2009 р. до 0,4% (2,6 млрд грн) у 2011 на фоні незмінності

частки сплаченого доходу від власності, що становить біля 25%, однак її зростання у грошовому вираженні з 124,7 млрд грн. у 2009 р. до 172,4 млрд грн. у 2011, що свідчить про негативний вплив системи відносин власності на мобілізацію ресурсів у сферу нагромадження, який не нівелювався навіть за рахунок зростання рівня обкладання чистого прибутку податками на доходи та майно з 21,5% у 2009 р. до 29,6 у 2011.

В економіках багатьох країн для корпоративних нефінансових підприємств характерне переакцентування з власності на активи через те, що більшість з них одночасно є і одержувачами, і платниками з доходу від власності. Таким чином, «усі контролюють усіх», а відносини власності підкріплюють та зміцнюють функціональні зв'язки споживачів, постачальників, кредиторів та інвесторів.

В Україні з тієї ж причини корпоративні підприємства є закритими для спільного володіння і тому надходження доходів від власності значно менші, проте вилучення чистого сплаченого доходу від власності виявляються помітно більшими, а підприємства стають надто залежними від кон'юнктури фінансових ринків.

До проблем реального сектору також можна віднести той факт, що в Україні залишається досить високою ставка обкладання чистого прибутку податками на доходи і майно, головним з яких є податок на прибуток підприємств. У 2011 р. у вигляді цих податків вилучалося 29,6% чистого прибутку (досягнуто рівень 2008 р. – 29,1%), що майже на 7% менше докризового рівня (у 2005 р. цей показник становив 37,2%). Вибір подібної агресивної податкової моделі можна ідентифікувати як захисну реакцію у відповідь на поширену практику приховування підприємствами доходів через завищене проміжне споживання.

Важливим для реального сектору економіки є також аналіз капіталу нефінансових підприємств та його ефективності як узагальнюючої характеристики результатів відтворення. У найбільш загальному вигляді висновок щодо цього можна зробити шляхом зіставлення капіталу з кінцевим суспільним ефектом виробництва (валовою або чистою доданою вартістю), або його індивідуальним ефектом (прибутком), в прямій (як капіталовіддачу) чи зворотній (як капіталомісткість) формах, у нагромадженому або прирістному вираженні (рис. 2.3). Показник капіталомісткості при цьому більш показовий, оскільки відображає сукупний результат у вигляді суми показників ефективності окремих складових капіталу.

Рис. 2.3. Питома нагромаджена та прирісна капіталомісткість виробництва валової доданої вартості нефінансового корпоративного сектора

Джерело: складено автором на основі даних Держстату України.

Таким чином, оцінка капіталу сектора нефінансових підприємств є важливою узагальнюючою характеристикою результатів відтворення структурних змін через визначення питомої та нагромадженої капіталомісткості.

У табл. 2.10 подано результати розрахунків капіталомісткості доданої вартості підприємств України, оціненої відповідно до балансової вартості їхніх активів, при цьому виключено показники фінансового посередництва, тобто діяльності, яка не відповідає функціональній спеціалізації реального сектора.

Аналіз капіталу реального сектора економіки та його ефективності як узагальнюючої характеристики відтворення свідчить про фактичне зниження рентабельності капіталу підприємств нефінансового сектора, в якому для виробництва кожної гривні валової доданої вартості в 2006 р. було залучено 5,65 грн нагромаджених активів, а у 2011 – 6,63 грн, що призвело до зниження вдвічі рентабельності кожної гривні авансового капіталу ВДВ з 0,18 грн у 2006 р. до 0,9 грн у 2011.

Таблиця 2.10

**Питома нагромаджена капіталоємність виробництва ВДВ
нефінансового корпоративного сектора в 2005-2011 рр., % на кінець
року**

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
I. Необоротні активи	2,92	2,92	3,03	2,97	3,52	3,09	2,91
Основні засоби та нематеріальні активи	2,02	1,98	1,90	1,86	2,25	2,00	1,86
Незавершене будівництво	0,33	0,36	0,38	0,39	0,42	0,37	0,36
Довгострокові фінансові інвестиції	0,46	0,47	0,63	0,58	0,69	0,56	0,54
Інші необоротні активи	0,11	0,11	0,13	0,14	0,16	0,16	0,15
II. Оборотні активи	2,56	2,70	2,96	3,19	3,81	3,76	3,67
Запаси	0,64	0,66	0,67	0,67	0,76	0,84	0,89
Дебіторська заборгованість	1,55	1,62	1,76	1,96	2,45	2,32	2,13
Поточні фінансові інвестиції	0,08	0,10	0,19	0,21	0,28	0,28	0,30
Грошові кошти	0,19	0,19	0,24	0,24	0,21	0,21	0,22
Інші оборотні активи	0,10	0,13	0,11	0,10	0,11	0,11	0,12
III. Витрати майбутніх періодів	0,03	0,03	0,03	0,05	0,06	0,06	0,05
Усього	5,51	5,65	6,02	6,21	7,39	6,91	6,63
у тому числі:							
нефінансові активи	2,99	2,99	2,94	2,92	3,43	3,21	3,11
фінансові активи	2,52	2,65	3,08	3,29	3,96	3,70	3,53

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України («Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності», «Національні рахунки України» за відповідні роки).

Про значення інфляційної складової у вартості активів і пасивів свідчать результати зіставлення доданої вартості з їхнім приростом (табл. 2.11). У 2011 р. обсяг доданої вартості на 9,5% перевищив обсяги активів, найбільша їх частка (45,3%) припадала на дебіторську заборгованість, що на 10,7% більше за нагромаджену частину суспільного продукту – сумарне збільшення основних засобів та запасів матеріальних оборотних коштів.

Якщо можливості інфляційного нарощування основних засобів стримуються нормативними вимогами щодо незалежного підтвердження їхньої справедливої вартості, або індексації балансової вартості в межах минулого рівня інфляції на споживчому ринку, то дебіторська та кредиторська заборгованості виступають безпосередніми провідниками інфляційних намірів суб'єктів господарювання на майбутнє [78].

Таблиця 2.11

**Питома прирідсна капіталомісткість виробництва ВДВ
нефінансового корпоративного сектора в 2005-2011 рр., %**

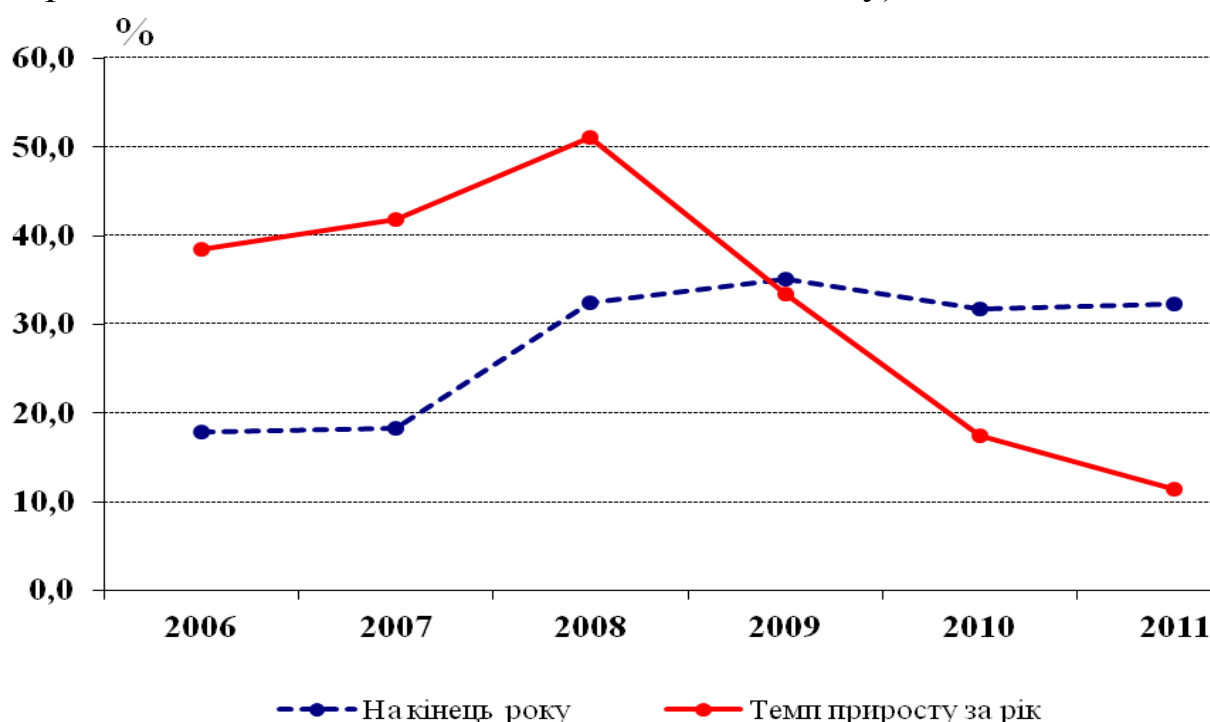
Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Активи							
I. Необоротні активи	36,5	50,5	70,7	58,0	36,4	20,0	29,6
Основні засоби та нематеріальні активи	21,2	30,1	36,4	34,9	22,9	12,3	16,0
Незавершене будівництво	7,5	9,0	10,5	9,0	1,2	3,0	4,4
Довгострокові фінансові інвестиції	6,0	9,2	19,9	10,2	10,2	2,3	7,1
Інші необоротні активи	1,8	2,2	3,9	3,9	2,1	2,3	2,0
II. Оборотні активи	41,0	68,7	92,0	93,2	64,4	81,1	59,8
Запаси	11,8	14,0	18,1	16,3	7,6	22,3	19,3
Дебіторська заборгованість	17,6	41,0	54,9	63,3	53,0	45,3	27,2
Поточні фінансові інвестиції	2,7	4,2	7,5	6,4	6,8	7,5	5,4
Грошові кошти	6,7	4,2	8,0	5,1	-4,0	4,1	4,4
Інші оборотні активи	2,1	5,2	3,5	2,1	1,0	1,9	3,5
III. Витрати майбутніх періодів	0,5	1,1	1,0	2,5	0,9	0,6	1,1
Баланс	78,0	120,3	163,7	153,7	101,8	101,7	90,5
нефінансові активи	40,6	53,2	65,0	60,2	31,8	37,6	39,7
фінансові активи	37,4	67,1	98,7	93,5	70,0	64,1	50,8
Пасиви							
I. Власний капітал	28,5	37,8	56,2	19,9	20,0	29,4	21,7
II. Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	2,6	2,1	4,0	2,2	0,7	1,7	2,0
III. Довгострокові зобов'язання	15,5	24,0	32,0	43,7	9,8	14,0	16,1
IV. Поточні зобов'язання	30,9	55,5	70,8	87,4	70,9	56,4	49,5
Короткострокові кредити банків	6,9	10,2	11,0	16,9	0,9	2,9	8,2
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	1,2	0,9	1,7	3,9	2,7	2,5	0,6
Кредиторська заборгованість	22,8	44,5	58,0	66,7	67,3	51,0	40,8
V. Доходи майбутніх періодів	0,5	0,8	0,3	0,6	0,4	0,3	1,3
Баланс	78,0	120,3	163,7	153,7	101,8	101,7	90,5
Чиста кредиторська заборгованість	5,1	3,5	3,1	3,4	14,4	5,6	13,5

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України («Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності», «Національні рахунки України» за відповідні роки).

Показники заборгованості виражають різні платіжні вимоги, пов'язані насамперед з продажем товарів і послуг у борг та комерційним кредитуванням. Продукування боргових вимог та зобов'язань по суті означає емісію приватних грошей, які обертаються паралельно з тими, що випускаються Національним банком України, проте не регулюються його кредитно-грошовою політикою [73; 100]. Про недостатню роль децентралізованих платіжних засобів у фінансуванні відтворювального процесу в посткризовий період свідчить той факт, що у 2011 р. приріст поточної кредиторської заборгованості (40,8% обсягу ВДВ) майже у 5 разів перевищив приріст короткострокових кредитів банків і майже досяг рівня докризового періоду – 44,5% (у 4 рази більше від показника комерційного кредитування).

Зростає чиста кредиторська заборгованість у групі малих підприємств (рис. 2.4), де вона ймовірно використовується в багатоступінчатих схемах ухиляння від податків або виведення активів, оскільки малі підприємства у більшості галузей економіки у сальдовому вигляді збиткові.

У 2008 р. темп приросту чистої кредиторської заборгованості цих підприємств становив 50,1%, а її обсяг на кінець року перевищував 32,4% від загального показника. Дані 2011 р. свідчать про спадання темпів приросту кредиторської заборгованості малих підприємств, проте її частка від загального обсягу залишається на тому ж рівні (у 2011 р. величина кредиторської заборгованості групи малих підприємств становила 32,3% від загального обсягу).

Рис. 2.4. Малі підприємства в розподілі чистої кредиторської заборгованості

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України («Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності» за відповідні роки).

Найбільш презентативним показником ефективності капіталу нефінансових корпоративних підприємств є його рентабельність, яка під час прийняття рішень щодо нових капіталовкладень порівнюється з реальною відсотковою ставкою альтернативних фінансових вкладень [102]. В Україні таким критерієм відповідали показники рентабельності головних складових основного капіталу – основних засобів та нематеріальних активів сільського господарства, промисловості в цілому та переробної промисловості, торгівлі

автомобілями і оптової торгівлі, освіти, харчової, целюлозно-паперової промисловості та металургії (додаток Б).

Фінансові індикатори таких низькорентабельних в Україні галузей, як машинобудування, енергетика, легка промисловість, з якими пов'язані існуючі рамки економічного зростання, в цілому не відповідають індикаторам не тільки міжнародної, а й внутрішньої міжгалузевої конкурентності. В сфері послуг – це роздрібна торгівля, транспорт та зв'язок, готелі та ресторани, надання колективних та індивідуальних послуг, охорона здоров'я, операції з нерухомим майном, оренда та інжиніринг, частина діяльності яких знаходиться у тіні.

У цілому по економіці та у переважній більшості галузей з 2007 по 2011 р. умови капіталізації прибутку погіршилися, що негативно позначилося на динаміці рентабельності, зокрема відношення чистого збитку до прибутку зросло за абсолютною величиною з 36,3% до 67,5%, а ступінь тезаврації чистого прибутку в нерозподіленому прибутку, що прямо іде на формування власного капіталу, значно знизився.

Поряд з цим, наведені рівні рентабельності виявляються завищеними порівняно з попередніми роками через значний рівень зносу основних засобів, або навіть його збільшення (табл. 2.12). Знос, що перевищує 50% повної вартості, відзначається, зокрема, у більшості галузей переробної промисловості.

Таблиця 2.12

Ступінь зносу по основних засобах економіки України в 2006-2012 рр. та її окремих галузях, % до повної вартості

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2012
Всього	51,5	52,6	61,2	60,0	74,9	76,7
сільське господарство, мисливство та лісове господарство	48,2	47,8	45,7	39,4	40,7	34,6
промисловість	58,6	59,0	58,0	61,8	63,0	57,3
добувна промисловість	49,9	49,8	52,9	46,1	47,8	54,1
з неї добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	63,2	61,8	59,1	41,5	44,5	61,4
переробна промисловість	60,0	59,7	57,3	64,9	66,8	57,2
легка промисловість	45,7	45,4	44,2	46,6	45,2	52,3
хімічна та нафтохімічна промисловість	69,5	70,9	68,3	69,3	66,3	56,6
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	53,8	49,3	43,8	53,1	44,2	44,5
металургійне виробництво готових металевих виробів	67,5	62,5	61,9	59,2	59,0	44,2
машинобудування	63,7	68,4	65,8	81,9	83,4	63,7
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	60,9	62,2	62,0	62,2	60,7	58,4
будівництво	40,8	39,3	41,0	46,0	50,1	55,1
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів, предметів особистого вжитку	29,8	22,0	26,4	28,7	32,1	42,0
діяльність транспорту та зв'язку	60,4	66,9	82,4	83,9	94,4	96,0
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	40,9	41,2	41,2	42,3	44,2	42,5

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України («Основні засоби України» за відповідні роки).

Особливо наочно ці проблеми відображають індикатори відтворення фондового капіталу промисловості (табл. 2.13).

Показники нагромадження, оцінені за реноваційним критерієм, тобто з огляду на необхідність та повноту поступового оновлення зношених фондів, дозволяють ідентифікувати обсяги нарощення обсягів основних засобів як передумови розширеного відтворення виробництва.

Таблиця 2.13

Відтворення основних засобів у промисловості України, % до вартості на початок року

Види промислової діяльності	Чистий приріст (введення мінус ліквідація)				Чисте введення (введення мінус амортизація)				Непогашена амортизація (амортизація мінус ліквідація)				Велична індексація (переоцінки)			
	2006	2008	2010	2012	2006	2008	2010	2012	2006	2008	2010	2012	2006	2008	2010	2012
Промисловість – усього	5,6	6,7	3,6	5,1	2,0	2,8	0,1	0,7	3,5	3,9	3,5	4,4	6,9	9,2	8,6	37,7
Добувна промисловість	6,7	9,1	7,4	7,5	2,8	4,3	1,9	2,0	3,9	4,8	5,4	5,5	2,9	8,4	0,1	4,7
Переробна промисловість	6,5	8,6	3,0	4,1	2,7	4,3	-0,4	0,2	3,8	4,4	3,4	3,9	9,9	13,7	7,1	1,2
харчова промисловість	10,9	13,9	6,9	8,5	4,6	7,6	1,0	2,9	6,3	6,3	5,9	5,6	2,4	4,3	0,4	2,8
легка промисловість	4,8	5,6	5,2	-1,2	0,7	1,3	0,3	0,0	4,1	4,3	4,8	-1,2	6,4	5,7	0,0	0,3
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	7,6	5,3	1,2	3,0	3,0	0,1	-2,5	-3,1	4,6	5,2	3,6	6,1	21,6	0,0	0,0	-3,9
хімічна та нафтохімічна промисловість	4,8	3,1	3,1	5,5	1,6	1,4	0,9	2,1	3,2	1,7	2,2	3,4	30,8	10,5	0,1	0,1
виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	12,1	21,9	8,5	8,8	7,6	15,7	3,4	3,6	4,5	6,2	5,1	5,2	17,1	13,3	0,1	4,7
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	6,0	9,0	1,2	1,6	3,2	4,2	-3,1	-1,0	2,8	4,8	4,3	2,6	1,5	17,8	0,5	2,1
машинобудування	2,4	4,8	1,7	3,7	0,2	1,8	0,3	-0,9	2,3	3,0	1,4	4,6	9,8	25,4	3,3	7,5
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3,1	2,4	2,9	5,6	0,2	-0,3	0,2	0,6	2,8	2,7	2,7	4,9	3,7	1,6	1,4	151,0

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України («Основні засоби України» за відповідні роки).

Найбільші відносні рівні непогашеної амортизації стосовно чистого приросту основних засобів є характерними для машинобудування, енергетики, хімічної, легкої промисловості, коксовиробництва та нафтоперероблення. Ці ж галузі надають перевагу антиінфляційному захисту існуючих основних засобів перед нагромадженням нових.

Загалом в Україні сектор нефінансових корпорацій продовжує відрізнятися від інших інституційних секторів «роздутою» оборотною сферою. Питома капіталомісткість валової доданої вартості за запасами матеріальних оборотних засобів, дебіторської та кредиторської заборгованості у декілька разів перевищують рівні інших країн. Чиста

кредиторська заборгованість за комерційними розрахунками перевищує річний обсяг валової доданої вартості сектора.

Водночас підприємства України мають низький рівень забезпеченості грошовими коштами, що позначається на мобільності їхнього капіталу. Показник приросту сукупної капіталомісткості в Україні є високим, що відповідає рівню інфляції в країні. Такі диспропорції не відповідають раціональним засадам ринкового господарювання і спотворюють економічне середовище, в якому працюють його суб'єкти, оскільки ринки роз'єднані монопольними бар'єрами, а економічна влада спирається на сфери концентрації чистої кредиторської заборгованості та володіння запасами.

2.3. Інвестиційно-технологічна складова структурної політики

Вагомими важелем впливу на економічну активність суб'єктів господарської діяльності є інвестиційно-технологічна політика держави. Як складова структурної політики вона дозволяє безпосередньо впливати на темпи і обсяги виробництва, рівень інфляції, прискорення НТП, зміни структури виробництва та вирішення соціально-економічних проблем.

В Україні практичному значенню інвестиційної політики як на макро- так і на мікрорівні приділяється недостатньо уваги. З моменту переходу економіки України на ринкові відносини так і не створено підходу до вибору найбільш ефективної інвестиційної політики. Така тенденція властива як для суб'єктів державної власності, так і для окремих фірм, підприємств або організацій іншої форми власності, що відображається в несприятливому інвестиційному кліматі, що перешкоджає економічному зростанню. Результуючий документ зустрічі на вищому рівні в Організації Об'єднаних Націй (ООН) в 2005 р. закликає країни світової співдружності підготувати стратегії національного розвитку, враховуючи цілі міжнародного розвитку, розроблені та погоджені в ході численних Самітів і конференцій, організованих ООН протягом останніх двадцяти років. З метою допомогти країнам в досягненні поставленої мети Департамент по економічним і соціальним питанням (ДЕСП) затвердив підготовку ряду політичних записок, призначених для осіб, які визначають і формують політику в уряді та суспільстві. В даних записках розглянуті питання, які стосуються як головних, так і другорядних областей, вивчення яких необхідне для чіткого формулювання стратегій національного інвестиційно-технологічного розвитку. Вони включають питання макроекономічної політики та політики економічного зростання,

торговельної політики, інвестиційної та політики розвитку технологій, фінансової, соціальної політики, а також реформ, які стосуються державних підприємств.

Необхідність подібної співпраці викликана потребою відповідальності урядів країн за інвестиції в такі важливі галузі як, наприклад, освіта чи інфраструктура. Такі інвестиції передбачають представлення економіки як динамічної структури, оскільки створення системи освіти або розвитку сітки доріг потребує бачення того, якою буде економіка через 20-25 років. Окремі країни не зупинилися на такому мінімалістичному підході до інвестиційної та технологічної політики, в них розвивалися й інші сектори економіки. З точки зору економічної теорії можна виправдати такий підхід в умовах провалів ринку, адже в країнах, що розвиваються, він працює не так успішно, як це описано в посібниках про ринкову економіку, що в результаті унеможлиблює використання багатьох можливостей підвищення росту продуктивності праці, доходів і зайнятості й, відповідно, економічного зростання.

Для вивчення питання яким чином можна підвищити рівень продуктивності праці, створити більш високооплачувані робочі місця та в цілому умови для зростання зайнятості, необхідно поетапне виконання заходів, які дозволять відносно швидко досягти позитивних результатів технологічного оновлення вагомих для економічного зростання секторів та галузей:

– визначення національних пріоритетів інвестиційно-технологічної політики, а також обмежень, і так званих вузьких місць, які критично впливають на їх реалізацію, та дослідження взаємодії з іншими компонентами структурної політики держави. Для України цей процес доцільно проводити сфокусувавши увагу на існуючих економічних секторах і досліджуючи галузі, в яких можна досягнути більших результатів, виходячи з національних інтересів через покращення інвестиційного клімату та розвиток технологій. Також необхідно дослідити прямі та зворотні зв'язки між існуючими конкуруючими секторами, якщо саме в їхній галузевій групі найбільш ймовірний розвиток нових, корисних для економіки видів діяльності;

– дослідження інструментарію для визначення критичних обмежень і проблем, які заважають досягненню поставлених цілей в межах інвестиційно-технологічної політики. Для прикладу, ціллю може бути ідентифікація політики та інструментарію для збільшення інвестицій в критичні сектори або прискорення впровадження і адаптації нових технологій;

– обґрунтування вибору або розроблення інструментарію за результатами досліджень другого етапу щодо доцільності його застосування за наявних можливостей управління та засобів реалізації інвестиційно-технологічної політики.

Провали ринку, на які обов'язково повинна реагувати інвестиційно-технологічна політика, мають відмінності за різними країнами, у зв'язку з тим, що окремі економічні сектори досягли різного рівня розвитку в умовах вирішення специфічних проблем [33]. Наприклад, країни з перехідною економікою спочатку володіли різними умовами та рівнями розвитку секторів (сільське господарство, промисловість, сфера послуг), технічними можливостями суб'єктів господарської діяльності та працівників. Характеристики і обмеження фінансових систем та інфраструктури також, як правило, відрізнялися і, що особливо важливо, відрізнялися можливості управління як в цілому економічним розвитком країн, так і за окремими секторами у їх межах.

У цьому контексті доцільним є аналіз окремих кількісних та якісних ознак інвестиційно-технологічних процесів, притаманних національній економіці, з визначенням проблем, з якими вони стикаються в процесі взаємодії конкуруючих секторів, що рухаються вгору по «технологічній драбині» та для встановлення прямих і обернених зв'язків між ними. Також слід враховувати, що можуть утворитися сектори, яких не існує сьогодні у структурі економіки України, де можливим буде досягнення кращих результатів, наприклад, у виробництві, продуктивності праці або зайнятості.

Загальну характеристику за видами економічної діяльності належним чином відображає відношення валової доданої вартості до випуску (табл. 2.14).

Така інтерпретація результатів економічної діяльності відображає скорочення у 2011 р. частки ВДВ у випуску практично за всіма видами економічної діяльності до рівня докризового періоду, крім, зокрема сільського господарства, частка якого залишилася практично без змін і у 2011 р. становила 42,6%, у охороні здоров'я вона за досліджуваний період зросла з 60,7% у 2007 р. до 64,9% у 2011, що свідчить про позитивні тенденції, які стали можливими, ймовірно, завдяки інституційним та законодавчим ініціативам.

Так, для сільського господарства позитивним кроком стали законодавчі зміни щодо питань створення та діяльності фермерських господарств [48], які передбачають спрощення процедури створення фермерського господарства. Фактично відбулося скасування вимоги, яка для створення фермерського господарства передбачала надання

висновків відповідних комісій. Зміни такого спрямування суттєво вплинули на структуру виробництва у даній галузі, але якісні зміни відбудуться, ймовірно, лише через декілька років, коли продукція новостворюваних підприємств з'явиться хоча б на внутрішньому ринку країни. Зміни ж сектору в 2011 р. у структурі ВДВ відображають реакцію галузі на перспективну перебудову і були спричинені активізацією процесів створення нових фермерських господарств, а також необхідністю залучення до даного процесу значних ресурсів, основними з яких виявилися земельні угіддя.

Таблиця 2.14

Частка ВДВ у випуску за видами економічної діяльності у 2007-2011 рр., у фактичних цінах, %

Види економічної діяльності	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	41,9	41,6	41,7	41,6	42,6
Добувна промисловість	52,3	56,3	50,1	54,7	55,5
Переробна промисловість	25,0	22,6	24,0	21,2	18,9
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	41,2	38,7	36,9	34,1	33,2
Будівництво	34,3	30,8	33,5	33,1	32,7
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	56,9	57,3	57,9	58,1	56,4
Діяльність транспорту та зв'язку	52,0	52,1	57,2	58,5	52,1
Освіта	77,7	76,8	70,0	68,1	66,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	60,7	61,7	62,2	64,8	64,9
Інші види економічної діяльності	62,3	60,5	64,6	64,7	59,7
фінансова діяльність	70,6	72,8	71,4	73,2	72,8
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	58,5	52,3	60,8	62,3	51,6
державне управління	70,9	73,7	76,6	71,6	74,8
Всього	41,1	39,7	42,6	41,7	39,4

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Щодо охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, очевидним є той факт, що значні зміни у показниках відбулися у 2010 р. Зростання на 2,6 в. п. були спричинені масштабними державними інвестиціями в охорону здоров'я держави у вигляді закупівель нового обладнання, реаніmobільної техніки та новими значно вищими розмірами державної соціальної допомоги. Державні витрати створили своєрідне структурне зрушення через збільшення інвестицій у галузь, що, при незмінному проміжному споживанні, дозволило в результаті збільшити частку ВДВ у випуску.

Щодо інших секторів економіки, то на кінець 2011 р. структура часток ВДВ у випуску стала практично ідентичною тій, яка спостерігалася на кінець кризового 2008 р. (див. табл. 2.14). Практично половина галузей (добувна та переробна промисловість; виробництво та

розподілення електроенергії, газу та води; торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; освіта), на які припадає значна частка виробництва ВДВ у 2011 р. мали нижчі показники ніж у 2008 р.

Таким чином, доцільно виділити три групи галузей з огляду на їх ефективність у процесі досягнення загальноекономічного результату: галузі зі зростаючою, сталою та спадаючою тенденцією.

Розподіл галузей за запропонованими групами здійснимо на основі розрахунку тенденційного коефіцієнту для кожної галузі за 2008-2011 рр. за такою формулою:

$$TK_j = 1 - \frac{1}{\sqrt{n}} \sqrt{\sum_{i=1}^n (1 - X_{ij})^2}, \quad (2.1)$$

де TK_j – тенденційний коефіцієнт j -ої галузі;

n – кількість показників у досліджуваному періоді.

X_{ij} – відношення i -го показника ВДВ j -ої галузі до його оптимального рівня (оптимальним в даному випадку вважається максимальне значення), визначаються за формулою:

$$X_{ij} = \frac{\Phi_{ij}}{O_j}, \quad (2.2)$$

де Φ_{ij} – фактичний рівень i -го показника;

O_j – оптимальний рівень показника за досліджуваний період j -ої галузі.

У нашому випадку формула (2.1) матиме вигляд:

$$TK_j = 1 - \frac{1}{\sqrt{4}} \sqrt{\left(1 - \frac{\Phi_{2008}}{M_j}\right)^2 + \left(1 - \frac{\Phi_{2009}}{M_j}\right)^2 + \left(1 - \frac{\Phi_{2010}}{M_j}\right)^2 + \left(1 - \frac{\Phi_{2011}}{M_j}\right)^2}, \quad (2.3)$$

де Φ_{2008} , Φ_{2009} , Φ_{2010} , Φ_{2011} – фактичний рівень показника ВДВ за відповідний рік;

M_j – максимальне значення показника ВДВ j -ої галузі за досліджуваний період.

Для розподілу галузей за відповідними тенденційними групами застосуємо принцип побудови залежностей у Шкалі Чеддока, використовуючи загальне значення тенденційного коефіцієнта (0,72), яке відображає середній результат тенденційних змін за досліджуваний період. Отже галузі, значення тенденційного коефіцієнта яких наближені до загального, будуть відноситися до групи галузей зі сталою тенденцією змін частки ВДВ у випуску. Відповідно, галузі, показник тенденційного коефіцієнта яких менший/більший (-0,03/+0,03) загального значення, будуть відноситися до групи із спадаючою/зростаючою тенденцією (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Групи галузей тенденційних змін частки ВДВ у випуску

Галузі	Максимальне значення тенденційного коефіцієнту (M_j)	Тенденційний коефіцієнт галузі (TK_j)
Галузі зі спадаючою тенденцією		
Переробна промисловість	23,98	0,58
Освіта	76,79	0,60
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	38,74	0,62
Діяльність транспорту та зв'язку	58,47	0,66
Галузі зі сталою тенденцією		
Добувна промисловість	56,33	0,73
Інші види економічної діяльності	64,71	0,74
Галузі зі зростаючою тенденцією		
Будівництво	33,48	0,76
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	64,88	0,79
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	42,63	0,82
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	58,10	0,85
Всього	42,58	0,72

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Наступним кроком дослідження інвестиційної складової структурної політики є аналіз інвестицій за галузями. Для цього розглянемо тенденції обсягів прямих іноземних надходжень до України за галузями за останні роки (табл. 2.16), що найкраще підходить для даного дослідження, оскільки саме прямі інвестиції відображають безпосереднє вкладення коштів інвестором в об'єкти інвестування, а згідно з методологією МВФ ПІІ – це закордонні інвестиції, величиною у понад 10% статутного капіталу, що дає зацікавленій стороні право на участь в управлінні підприємством.

Таблиця 2.16

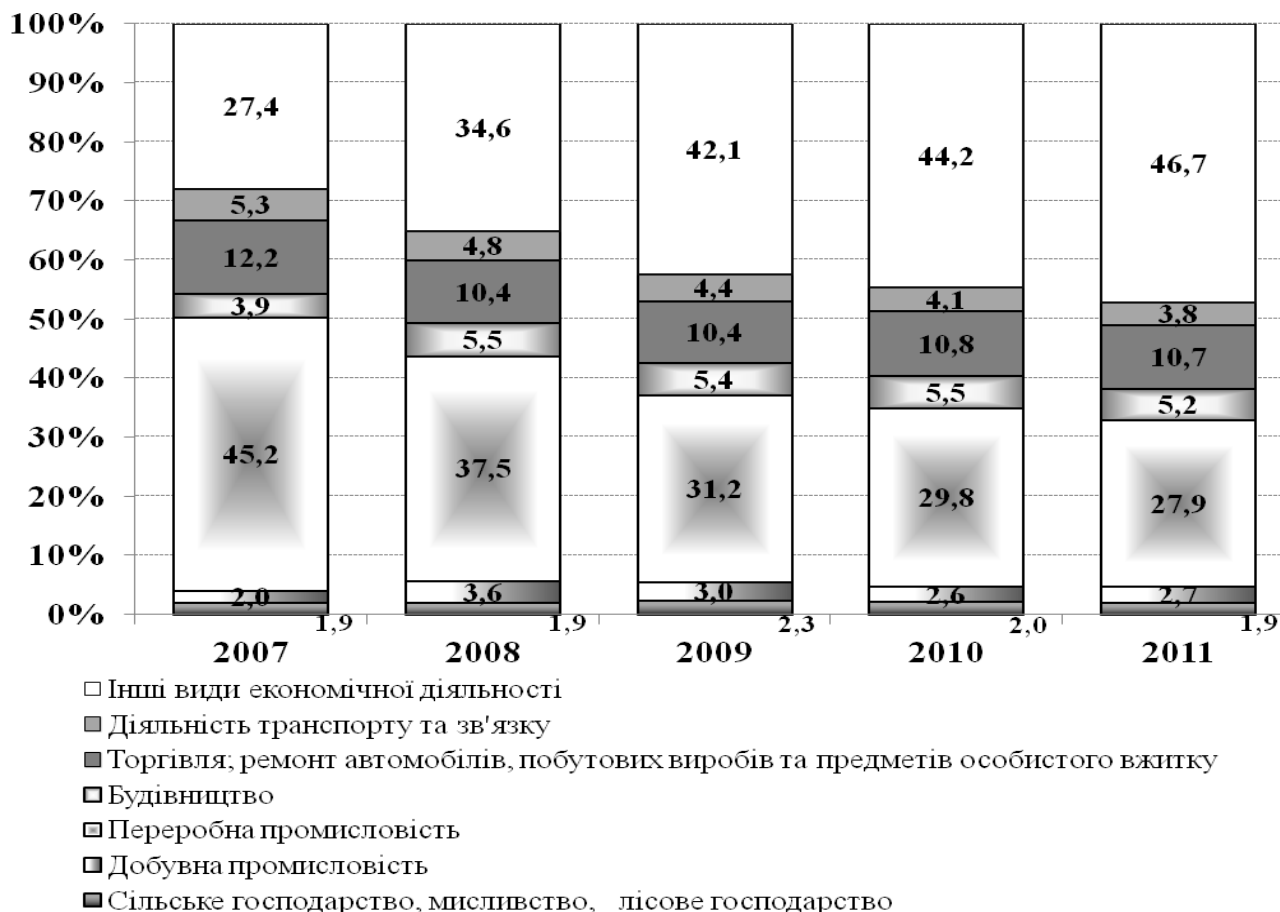
Прямі іноземні інвестиції в Україну за видами економічної діяльності за 2007-2011 рр., млн. дол США

Галузі	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	405,1	558,2	818,9	798,6	852,5
Добувна промисловість	432,5	1053,6	1071,2	1050,1	1193,0
Переробна промисловість	9762,0	11085,4	11128,1	11916,5	12488,0
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	275,8	282,2	270,4	309,8	353,3
Будівництво	839,8	1631,8	1936,6	2206,0	2340,6
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2625,7	3072,1	3708,5	4316,6	4797,1
Діяльність транспорту та зв'язку	1136,8	1430,9	1567,6	1626,5	1706,8
Освіта	36,7	18,1	13,4	14,1	8,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	178,9	190,4	123,5	121,0	132,1
Інші види економічної діяльності	5914,0	10220,0	14978,2	17693,8	20933,7
Всього	21607,3	29542,7	35616,4	40053,0	44805,9

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

В структурі ПІІ за практично всіма галузями спостерігається зростаюча тенденція. Галузі-рекордсмени такі, як переробна промисловість та інші види економічної діяльності (переважно за рахунок фінансової діяльності) демонструють високу інвестиційну привабливість. Низькі показники мають добувна промисловість, діяльність транспорту та зв'язку, а також сільське господарство, мисливство і лісове господарство, що може свідчити або про низьку інвестиційну привабливість даних видів діяльності для потенційних інвесторів, або про їхню низьку технологічну розвиненість, а, відповідно, інвестиційну віддачу.

Аналіз тенденційних зміни ПІІ у структурі економіки України за видами економічної діяльності (рис. 2.5) свідчить, що за останні роки постійно зростала частка інвестицій у фінансовий сектор економіки, який входить до складу інших видів економічної діяльності. Також зростаюча тенденція спостерігається у будівництві, хоча в 2011 р. частка ПІІ у будівництво дещо зменшилася у порівнянні з попередніми роками. Це можна пояснити активними діями держави у галузі в 2011 р., зокрема запровадженням нових державних програм щодо забезпечення доступних цін на нерухомість та введенням в дію нових соціальних реформ.

Рис. 2.5. Структура ПІІ за видами економічної діяльності в Україні, %

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Для визначення особливостей інвестування в національну економіку необхідно спочатку визначити тенденційний коефіцієнт ПІІ для кожного виду діяльності за формулою, аналогічною до застосованої для розрахунку тенденційних коефіцієнтів часток ВДВ у випуску.

Формула розрахунку тенденційного коефіцієнту ПІІ матиме вигляд:

$$TKK_j = 1 - \frac{1}{\sqrt{4}} \sqrt{\left(1 - \frac{F_{2008}}{W_j}\right)^2 + \left(1 - \frac{F_{2009}}{W_j}\right)^2 + \left(1 - \frac{F_{2010}}{W_j}\right)^2 + \left(1 - \frac{F_{2011}}{W_j}\right)^2}, \quad (2.4)$$

де F_{2008} , F_{2009} , F_{2010} , F_{2011} – фактичний рівень показника прямих іноземних інвестицій за відповідний рік;

W_j – максимальне значення показника прямих іноземних інвестицій j -ої галузі за досліджуваний період.

Тенденційний коефіцієнт ПІІ (табл. 2.17) набуває дещо інших значень порівняно з тенденційним коефіцієнтом розрахованим для

ВДВ, який відображає фактичний рівень ВДВ за відповідний рік і її частку у випуску.

Таблиця 2.17

Показники тенденційного коефіцієнта ПІІ за видами економічної діяльності

Галузі	Максимальне значення в періоді (W_j)	Тенденційний коефіцієнт (TK_j)
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,3	0,53
Добувна промисловість	3,6	0,45
Переробна промисловість	45,2	0,29
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	1,3	0,24
Будівництво	5,5	0,81
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	12,2	0,51
Діяльність транспорту та зв'язку	5,3	0,42
Освіта	0,2	0,03
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,8	0,14
Інші види економічної діяльності	46,7	0,57
Всього	100,0	1,00

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Фактичний рівень показника у формулі (2.4) відображає відношення кожної галузі до загального обсягу інвестицій за відповідний рік, а тому їх загальний коефіцієнт буде рівний 1. Відмінність у розрахунку не перешкоджає точності визначення загальної або окремої по кожній галузі тенденції в динаміці. Відмінність спостерігається тільки у розподіленні галузей за відповідними тенденційними групами на основі застосування принципу побудови залежностей у Шкалі Чеддока, при використанні загального значення тенденційного коефіцієнта (1,00), яке відображає загальний результат тенденційних змін за досліджуваний період. Отже галузі, значення тенденційного коефіцієнта ПІІ яких знаходяться у межах від 0 до 0,33 включно, належать до групи галузей зі спадаючою тенденцією I. Відповідно, галузі, значення тенденційного коефіцієнта яких будуть знаходитися в межах від 0,33 до 0,66 включно, належать до групи зі сталою тенденцією; галузі, зі значеннями більшими 0,66 – до групи зі зростаючою тенденцією.

Наступним кроком є співставлення тенденційних коефіцієнтів за ВДВ у випуску і ПІІ (табл. 2.18).

Співставивши значення тенденційних коефіцієнтів ВДВ у випуску і ПІІ, можна простежити існування і значення прямої залежності, відображеної відношенням ВДВ до випуску, від обсягів інвестицій в економіку країни. Найбільше значення тенденційного коефіцієнта ПІІ припадає на галузь будівництва (0,81), яка за обома коефіцієнтами належить до групи галузей зі зростаючою результуючою тенденцією.

Таблиця 2.18

Групи галузей тенденційних змін частки ВДВ у випуску та ПІІ

Галузі	Тенденційний коефіцієнт ВДВ у випуску	Тенденційний коефіцієнт ПІІ
Галузі зі спадаючою тенденцією		
Переробна промисловість	0,58	0,29
Освіта	0,60	0,03
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,62	0,24
Діяльність транспорту та зв'язку	0,66	0,42
Галузі зі сталою тенденцією		
Добувна промисловість	0,73	0,45
Інші види економічної діяльності	0,74	0,57
Галузі зі зростаючою тенденцією		
Будівництво	0,76	0,81
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,79	0,14
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,82	0,53
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,85	0,51
Всього	0,72	1,00

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Сільське господарство, мисливство, лісове господарство і торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – галузі, значення коефіцієнтів ПІІ яких належить до групи зі сталими тенденційними змінами, їх значення 0,53 і 0,51 відповідно, але результуючий показник (тенденційний коефіцієнт ВДВ у випуску) становить 0,82 і 0,85 відповідно, що свідчить про достатню кількість обсягів інвестицій, високу результативність або рентабельність.

За значеннями тенденційного коефіцієнту до групи галузей зі сталою тенденцією також належать діяльність транспорту та зв'язку (0,42),

добувна промисловість (0,45) та інші види економічної діяльності (0,57), до складу яких входить фінансовий сектор. Вплив обсягів ПІІ на тенденцію збільшення ВДВ у випуску за цими галузями можна також вважати задовільним, оскільки тенденція їх результативності за останні роки залишається сталою. Парадоксальна ситуація спостерігається лише у галузі охорони здоров'я та надання соціальних допомог, за якою значення тенденційного коефіцієнта ПІІ є чи не найнижчим (0,14), але за коефіцієнтом ВДВ у випуску (0,79) вона належить до групи галузей зі зростаючою тенденцією. Така невідповідність, на нашу думку, спричинена державним інвестуванням у 2010 р. в охорону здоров'я про яке згадувалося вище, що ніяким чином не відображається в показниках ПІІ. За рештою галузей співставлення тенденційних коефіцієнтів свідчить про цілковиту відповідність їх значень позиціям галузей у групах.

Низька ефективність залучення капіталовкладень в національну економіку не завжди виступає основним чинником низької результативності економічної діяльності, вагомими виявилися інституційні аспекти, зокрема вплив держави на економічну активність суб'єктів господарювання, що призводить не тільки до змін ВДВ, а й спричиняє деформаційні процеси всередині структури розподілу капіталу в національній економіці.

2.4. Індикатори структурних змін національної економіки

Розвиток вітчизняної економіки відбувається під впливом багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів. Відображені у статистичних даних порівняльні показники свідчать про існування тимчасових періодів прискореного зростання, що можуть бути досить тривалими, які зазвичай чергуються з періодами зниження темпів росту. В першу чергу такі коливання відбуваються під дією кон'юнктурних факторів, зміни яких необхідно своєчасно фіксувати і максимально точно прогнозувати. Для цього в економіці існує ряд методичних підходів, серед яких поширеною є концепція прогнозування показників економічної динаміки.

Детальніше розглянути зміни та тенденції макроекономічної динаміки можливо, оцінивши вплив структурних деформацій на результуючі статистичні показники національної економіки. При цьому, необхідно враховувати, що внутрішньою властивістю системи будь-якого типу є динамічна зміна і вона може мати двоїстий характер: зберігати статичність об'єкта або переводити його в новий якісний стан [15]. Окрім цього, динамічне перетворення може бути наслідком

адміністративного втручання або результатом об'єктивного перебігу подій.

В статистиці використовуються спеціальні методи та розраховуються специфічні індикатори для визначення характеру трансформацій, які відбуваються.

Разом з тим, в дослідженнях структурної політики залишається ряд невирішених і дискусійних питань:

– існує велика кількість статистичних показників, за допомогою яких можливо ідентифікувати якісні або кількісні структурні зміни, але остаточно не визначено межі застосування для кожного з них;

– з усіх відомих показників, що характеризують структурні зміни, лише деякі зведено до впорядкованої презентативної шкали індикаторів і аргументовано їх застосування;

– показники, які використовуються, переважно не відображають напрям структурних змін та динамічність економічних процесів, для аналізу яких вони розраховані.

Таким чином, для дослідження системних структурних змін в економіці слід звернути увагу на можливість упорядкування, систематизації відповідних статистичних показників та розробку наукової класифікації індикаторів структурних зрушень. Таку оцінку зручно проводити, використовуючи систему узагальнюючих показників двох видів, абсолютних і відносних, кожен з яких володіє самостійним значенням [57].

Характер структурних змін відображається через варіаційність показників абсолютних приростів і темпів росту їх питомої ваги. Чим більшою виявляється варіаційність абсолютних приростів, тим раптовішими і сильнішими будуть відповідні структурні зміни. Таким чином, доцільним видається використання показників варіації абсолютних приростів і темпів росту питомої ваги окремих ланок у загальній структурі для узагальнюючої оцінки структурних змін [165].

Важливе значення в аналізі індикаторів структурних змін відіграє критерій спрямованості, який визначається вектором розвитку структури, її наближенням або віддаленням від базового вигляду, позитивною або негативною структурною зміною. Наприклад, збільшення витрат на виробництво продукції в одній галузі свідчить про структурні зміни в інших галузях, і навпаки. Частково питання кореляції подібних дисбалансів можливо визначити за допомогою індексів впливу структурних змін, але їх значення слід розраховувати для кожної окремої складової економічної системи.

Вплив структурних деформацій на мезорівні можливо виявити, використовуючи інформацію про міжгалузеві баланси. На жаль, до сьогоденішнього дня процедура достовірної оцінки широкого спектру міжгалузевих потоків однозначно не сформована. Цей факт суттєво обмежує можливості визначення безпосереднього ефекту деформуючого впливу окремих галузевих комплексів на інші. Інформація з міжгалузевого балансу, подана Держстатом України за 2007-2011 рр., дозволяє оцінити вплив на мезорівні структурних деформацій, пов'язаних з функціонуванням основних видів економічної діяльності в Україні.

На мезорівні структурні деформації виражені, перш за все, через: вплив на випуск продукції за рахунок неповного завантаження виробничих потужностей і вимушеної відмови від технологічних змін, які забезпечують найбільшу економію в межах галузевих масштабів; негативний вплив на матеріальні витрати внаслідок надлишкової оплати виробничих факторів у споживаючих секторах [81, с. 26].

Такий ефект виражається через зміни коефіцієнтів прямих матеріальних витрат ΔE_{ij} – чим вищий приріст показника прямих матеріальних витрат, тим менший кінцевий випуск споживаючої галузі, і навпаки:

$$\Delta E_{ij} = \frac{x_{ij}^1}{x_j^1} - \frac{x_{ij}^0}{x_j^0}, \quad (2.5)$$

де $\frac{x_{ij}^1}{x_j^1}$ – коефіцієнт прямих матеріальних витрат в періоді;

$\frac{x_{ij}^0}{x_j^0}$ – коефіцієнт прямих матеріальних витрат в базовому періоді.

Для наочності представлення розрахунків та порівняння коефіцієнтів прямих витрат 2007 та 2011 рр. види економічної діяльності агрегуємо до восьми галузей: сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство, рибництво; добувна промисловість; переробна промисловість; виробництво та розподілення електроенергії, газу та води; будівництво; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів; діяльність транспорту та зв'язку; інші види діяльності. Таким чином, отримаємо дві матриці вихідних даних (табл. 2.19-2.20).

Таблиця 2.19

Коефіцієнти прямих витрат за 2007 рік

Галузі	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	Добувна промисловість	Переробна промисловість	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язку	Інші види діяльності
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	0,35306	0,00361	0,04911	0,00067	0,00095	0,00664	0,00059	0,00748
Добувна промисловість	0,00577	0,06826	0,13442	0,27594	0,03001	0,00097	0,04307	0,00306
Переробна промисловість	0,13843	0,16102	0,40666	0,11276	0,42074	0,08183	0,16479	0,08258
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,01077	0,08818	0,03153	0,08470	0,00767	0,00884	0,03402	0,02578
Будівництво	0,00067	0,00506	0,00196	0,00685	0,02483	0,00273	0,00472	0,01034
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	0,00476	0,00514	0,01179	0,00757	0,01347	0,05172	0,02714	0,01223
Діяльність транспорту та зв'язку	0,01439	0,05043	0,02062	0,02378	0,05106	0,07881	0,11072	0,02955
Інші види діяльності	0,01422	0,03775	0,03274	0,05503	0,04227	0,20257	0,04749	0,15348

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Таблиця 2.20

Коефіцієнти прямих витрат за 2011 рік

Галузі	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	Добувна промисловість	Переробна промисловість	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язку	Інші види діяльності
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	0,31483	0,00296	0,04634	0,00017	0,00037	0,00808	0,00040	0,00700
Добувна промисловість	0,01097	0,05981	0,19924	0,38775	0,06491	0,00407	0,06916	0,00708
Переробна промисловість	0,16142	0,17787	0,40949	0,10151	0,40711	0,11024	0,15079	0,07890
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,01173	0,09409	0,04381	0,06879	0,00720	0,01323	0,05216	0,03474
Будівництво	0,00057	0,00461	0,00083	0,00354	0,02117	0,00111	0,00319	0,01344
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	0,00511	0,01131	0,00616	0,00444	0,01144	0,03405	0,01383	0,00932
Діяльність транспорту та зв'язку	0,01488	0,03263	0,01798	0,02382	0,05222	0,06913	0,07764	0,01969
Інші види діяльності	0,01100	0,02138	0,02525	0,02858	0,03281	0,17170	0,06892	0,16491

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Далі проводимо зіставлення двох отриманих матриць з розрахунками, використовуючи формулу (2.5). Отримаємо матрицю даних, яка відображає зміну коефіцієнтів прямих витрат 2011 р. порівняно з 2007 (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Зміна коефіцієнтів прямих витрат 2011 р. порівняно з 2007 р.

Галузі	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	Добувна промисловість	Переробна промисловість	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язку	Інші види діяльності
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	-0,038	-0,001	-0,003	-0,001	-0,001	0,001	0,000	0,000
Добувна промисловість	0,005	-0,008	0,065	0,112	0,035	0,003	0,026	0,004
Переробна промисловість	0,023	0,017	0,003	-0,011	-0,014	0,028	-0,014	-0,004
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,001	0,006	0,012	-0,016	0,000	0,004	0,018	0,009
Будівництво	0,000	0,000	-0,001	-0,003	-0,004	-0,002	-0,002	0,003
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	0,000	0,006	-0,006	-0,003	-0,002	-0,018	-0,013	-0,003
Діяльність транспорту та зв'язку	0,000	-0,018	-0,003	0,000	0,001	-0,010	-0,033	-0,010
Інші види діяльності	-0,003	-0,016	-0,007	-0,026	-0,009	-0,031	0,021	0,011

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Результати розрахунків свідчать про деформуючий вплив на секторний випуск переробних видів економічної діяльності галузей первинної переробки і транспорту та зв'язку. Не спостерігається прогресу в ресурсозбереженні – відсутнє підвищення ефективності використання продукції проміжних галузей. Крім того, за окремими позиціями чітко виражено регрес у використанні первинних ресурсів і транспорту та зв'язку, зокрема:

– у використанні енергоресурсів у сільському господарстві, транспорті та переробній промисловості;

– у використанні транспорту та зв'язку в добувній промисловості та сільському господарстві;

– у використанні первинних ресурсів у добувній промисловості.

Це, ймовірно, свідчить про значний вплив зовнішньоекономічних факторів на процеси ресурсоспоживання.

Крім того, з метою оцінки ефекту ΔE_{ij} розраховуються показники еластичності секторного випуску відносно змін факторних витрат $E_{F_{ij}}$:

$$EF_{ij} = \frac{x_{ij}^1}{x_j^1} - \frac{x_{ij}^0}{x_j^0} P_{ij}^1, \quad (2.6)$$

де P_{ij}^1 – індекс фізичного обсягу за 2011 р. у постійних цінах 2007.

Як показують розрахунки, показники еластичності підтверджують вплив окремих структурно-деформуючих видів економічної діяльності на інші (табл. 2.22).

Можемо припустити, що такий вплив спричинив диференційоване регулювання цін в частині природної монополії, обігу ресурсів в межах окремих галузей та своєрідний феномен неплатежів, який, ймовірно, спричинив позитивну динаміку випуску в переробній промисловості. Разом з тим, отримані результати свідчать про зростання залежності переробних галузей від випуску і цін на первинні ресурси та транспорт.

Таблиця 2.22

Еластичність секторного випуску відносно змін факторних витрат 2011 р. порівняно з 2007 р.

Галузі	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	Добувна промисловість	Переробна промисловість	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	Діяльність транспорту та зв'язку	Інші види діяльності
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Рибальство, рибництво	0,419	0,004	-4,251	0,000	0,000	0,010	0,000	0,008
Добувна промисловість	0,015	0,078	-11,550	0,504	0,081	0,005	0,085	0,008
Переробна промисловість	0,215	0,232	-35,176	0,132	0,505	0,134	0,185	0,087
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,016	0,123	-2,712	0,089	0,009	0,016	0,064	0,038
Будівництво	0,001	0,006	-0,171	0,005	0,026	0,001	0,004	0,015
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Діяльність готелів та ресторанів	0,007	0,015	-1,027	0,006	0,014	0,041	0,017	0,010
Діяльність транспорту та зв'язку	0,020	0,042	-1,787	0,031	0,065	0,084	0,095	0,022
Інші види діяльності	0,015	0,028	-2,841	0,037	0,040	0,208	0,085	0,182

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Надлишкові витрати на виробничі фактори зі сторони структурно-деформуючих видів економічної діяльності можуть відобразитися у завищенні їх відносних цін. Тому вплив структурних деформацій на формування матеріальних витрат доцільно оцінювати шляхом визначення їх надлишкового обсягу, який відповідає «переплаті»

споживаючих секторів за товари або ресурси, які виробляються у структурно-деформуючих.

За результатами розрахунків можна зробити висновок, що ціни у добувній промисловості та транспорті і зв'язку включають досить істотну надлишкову складову, в меншій мірі це стосується цін у переробній промисловості, ціни в сільському господарстві – практично не містять надлишку. Необхідно зазначити, що такого типу структурна інфляція обумовлена відтворенням «надлишку» в структурі цін виробників у вигляді торгової і транспортної націнки. Як відомо, саме торговельні організації та їх фінансові партнери – комерційні банки, зацікавлені у зростанні цін на матеріальні ресурси, отримуючи від цього фактично рентні доходи.

Також, виходячи з наведених висновків, неминучим наслідком структурних деформацій є брак виробничих інвестицій за окремими ринковими секторами. Дефіцит ресурсів нагромадження властивий для всіх видів економічної діяльності реального сектора, що є наслідком довготривалого спаду, але найбільше – для переробних галузей, що пов'язано з деформуючим впливом інших видів економічної діяльності.

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемам оцінки структури функціонування капіталу, майже відсутні науково обґрунтовані пропозиції щодо моделей капіталоутворення та механізмів залучення ПІІ, які б сприяли оптимізації обсягів і пропорцій внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Продемонструвати конкретні параметри відтворення, за яких відбувається взаємозв'язок між випусками кожної з галузей економіки та спрямуванням відповідних цим галузям груп товарів і послуг на кінцеві потреби – невиробничого споживання, нагромадження та експорту, дозволяє структурний аналіз індикаторів відтворення в міжгалузевих моделях «витрати-випуск».

Ефективне збалансування випусків, що виражають виробничо-технологічні можливості країни та визначають галузевий розподіл факторів виробництва зі зростаючими кінцевими потребами є одним з головних напрямів економічної політики держави з урахуванням інтересів економічних агентів.

Запропонований підхід передбачає розгляд тих проблем перетворення випусків у кінцеві витрати, які пов'язані з суспільними витратами на проміжну продукцію. Співвідношення проміжного та кінцевого продукту визначає міру «товарності» економіки, а значить її ефективності та конкурентоспроможності.

Перше представлення кругообігу суспільного продукту в матричній формі здійснив Ф. Кене у XVIII столітті для економіки з трьома господарськими класами – фермерами, землевласниками та ремісниками [56]. Вже така спрощена модель давала можливість аналізувати ефективність галузей виробництва шляхом зіставлення перенесеної та новоствореної вартості у формі коефіцієнтів прямих витрат. Проте своєї довершеності метод міжгалузевого аналізу набув з винайденням В. Леонт'євим категорії повних витрат [71, с. 245; 72; 75]. Матриця коефіцієнтів повних витрат відповідає серцевині таблиці «витрати-випуск» – квадратній матриці міжгалузових продажу-купівлі, і перебазовує відносні рівні проміжних витрат від випусків продукції до кінцевих продажів. За своїм математичним змістом матриця повних витрат є оберненою до матриці коефіцієнтів прямих витрат. Вона повністю відображає вплив екзогенної зміни кінцевого попиту в усіх галузях економіки і розкриває взаємовідносини між ними щодо виробничого споживання. Отже, матриця Леонт'єва виступає в ролі мультиплікатора виробництва, спричиненого приростом кінцевого попиту. Застосування матриці повних витрат дозволяє з'ясувати технологічну взаємозалежність виробничого комплексу і відстежити виникнення попиту на продукцію, що випускається, з точки зору потреб кінцевого споживання, яке є частиною усього кінцевого попиту в рамках системи.

Використовуючи показники повних та прямих витрат здійснимо співставлення міжгалузових економічних комплексів України в докризовий (2006 р.) і посткризовий (2011 р.) періоди.

Таблиці «витрати-випуск» приведено до порівняльного вигляду: номенклатури видів економічної діяльності агреговані до узгодженого переліку, який включає 31 галузь.

Для економіки в цілому повні витрати визначаються простим перерахунком прямих витрат з відносних одиниць вартості випуску до одиниць ВВП, проте прямі витрати в таблицях «витрати-випуск» з причин, що викладаються у спеціальній літературі з міжгалузевого балансу, виглядають іншим чином, ніж безпосередньо відповідні показники у національних рахунках [24]. Це спричинено тим, що в оборот сукупного та проміжного продукту включається подвійний рахунок продукції галузей, які формують торговельно-транспортну націнку, а також, сукупний випуск, як і кінцевий продукт, використовуються не в основних цінах, відповідно до яких обчислюється виручка виробників, а за ринковою вартістю, що

сплачують кінцеві споживачі, тобто включаючи чисті податки на продукти.

Запропонована порівняльна структура річного продукту економіки у відносних одиницях зі сторони виробництва представлена коефіцієнтами прямих витрат та їх ваговою базою – структурою випуску, з боку кінцевого продукту – коефіцієнтами повних витрат та структурою реалізованого ВВП, відповідно (додаток В). Для обох показників проведено зважування галузевих коефіцієнтів витрат за відповідною структурою з метою виведення у вигляді відсоткового значення внеску галузі у загальний економічний результат, а також визначено відхилення значень 2011 р. від 2006 за рівнем витрат. Усі відхилення є повністю адитивними.

У «виробничому» блоці таблиці коефіцієнт кінцевого продукту (первинних доходів у виробленому ВВП) виступає як різниця між коефіцієнтом загального випуску, який дорівнює одиниці, та коефіцієнтом прямих витрат. У «реалізаційному» блоці вже коефіцієнт кінцевого продукту (ревізованого ВВП) дорівнює одиниці, а коефіцієнт повних витрат перевищує його на відносну величину проміжного споживання.

Коефіцієнти прямих витрат для кожної галузі відображають суму витрат продукції різних галузей на одиницю випуску, коефіцієнти повних витрат – витрати продукції даної галузі на одиницю сукупного кінцевого продукту.

На одиницю сукупного випуску в 2011 р. припадало 62,6% проміжних витрат, що на 2,11 в. п. більше, ніж у 2006 р. (див. додаток В). Це еквівалентно тому, що на одиницю ВВП у 2011 р. припадало 2,68 одиниць вартості сукупного випуску продукції усіх галузей економіки, що на 0,147 одиниці, або на 5,8% перевищувало рівень цього показника 2006 р. (2,533). Отже, порівняно з докризовим періодом проміжне споживання в Україні було завищено майже на 120 млрд грн., або на 9,2% ВВП у розрахунку за методологією таблиць «витрати-випуск». Завищене проміжне споживання – «виробництво заради виробництва» – відповідає 63% випуску, отже сферу утворення ВВП можна вважати неефективною частиною економіки держави. З огляду на це можна уявити хоча б приблизні масштаби робочої сили та основних засобів, зайнятих у виробництві «зайвих» проміжних продуктів, а це лише підсилює структурні проблеми економіки, яка не пододала стану недовантаження.

З першого погляду вплив рівня витрат на сукупну проміжну витратомісткість видається незначним, однак варто звернутися до

повних витрат, щоб переконатися: подібне бачення є досить спрощеним. Тут загальне відхилення складає 0,33 в. п., що значною мірою пов'язано з впливом імпорту, оскільки за його допомогою можна усунути деформації національної економіки з щодо їх відповідності потребам, а також пом'якшується вплив структурного фактора.

Головною зміною структури економіки України 2006-2011 рр. у досліджуваному аспекті є дещо нижчий порівняно з початковим періодом рівень проміжної витратомісткості галузей сфери матеріального виробництва, на яку в 2011 р. припадало у сукупному випуску на 3,9% менше ніж у 2006. З 15 галузей цієї сфери коефіцієнти прямих витрат є завищеними тільки у чотирьох:

- найбільшою мірою у сільському, лісовому, рибному господарствах та мисливстві (на 1,07 в. п.), що, ймовірно, спричинено зростанням рівня витратомісткості даної галузі на фоні різкого підвищення попиту на продукцію першої необхідності та дефіциту фінансових ресурсів внаслідок кризи;

- у добуванні корисних копалин, крім паливно-енергетичних (на 1,62 в. п.);

- у добуванні вуглеводнів та пов'язаних з ним послугах (0,74 в. п.);

- у добуванні вугілля, лігніту і торфу, уранової і торієвої руд (на 0,41 в. п.). Три сировинні галузі (добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних; добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги; добування вугілля, лігніту і торфу, уранової і торієвої руд) вносять у надмірну витратомісткість, поряд з витратним, ще й структурний внесок. Для зазначених виробництв спільним є те, що їх технологічне оновлення, як передумова підтримання конкурентності, не сприяє появі нових джерел кінцевого продукту і економічного зростання, а отже воно буде здійснюватися за рахунок подальшого обмеження факторних доходів.

У галузях сфери нематеріального виробництва, на відміну від матеріального, спостерігається значне зростання обсягів прямих витрат. Але і тут є свої витратні «рекордсмени», наприклад, операції з нерухомістю та здавання під найм, до яких належить переважна частина житлового господарства. Водночас, відносно завищене фінансування проміжних витрат відзначається, зокрема, у діяльності транспорту, торгівлі, державного управління (державний апарат та збройні сили) та охорони здоров'я.

Найбільше відхилення показників повних витрат 2011 р. від 2006 пов'язуються з такими особливостями національної економіки, як металургійна насиченість експорту (відхилення – 12,39 в. п.) та аграрна

спрямованість на внутрішнє споживання (21,65 в. п.). Така комбінація вказує на інфляційну залежність вартості агропродовольчої продукції від динаміки світових цін на метали. Поряд з цим, звертає на себе увагу висока насиченість проміжного продукту витратами на продукцію будівництва (відхилення – 2,37 в. п.), що, зокрема, може свідчити про низьку якість будинків і споруд, яка змушує часто проводити їх поточні ремонти. Подібний характер носять відхилення у машинобудуванні (1,39 в. п.), що пов'язано з ремонтом устаткування та заміною запасних частин.

В Україні серед складових кінцевого продукту в 2011 р. (додаток Д) найбільшою величиною питомих повних витрат вирізняються експорт та витрати домашніх господарств (відповідно 0,384 та 0,429). Однак у 2006 р. економіка компенсувала це за рахунок більш витратомісткого імпорту, тоді як у 2011 імпортувала менш витратну порівняно з власними проміжними витратами продукцію (коефіцієнти повних витрат – 0,320 та 0,389) і мала через це значні втрати. Така нееквівалентність позначилася саме на мінеральних паливно-енергетичних продуктах критичного імпорту, які Україна об'єктивно не в змозі виробляти.

В цілому по економіці України у 2011 р. рівень повних витрат порівняно з 2006 було знижено за продукцією сфери матеріального виробництва майже на 35%, компенсуючи це за рахунок підвищення рівня споживання послуг. Повні витрати продукції агропромислового сектора зросли на 6% за рахунок підвищення до 15% рівня витрат на виробництво харчової продукції, напоїв та тютюнових виробів.

Енергомісткість ВВП України у 2011 р., включаючи витрати енергоресурсів на сировинні цілі перевищувала рівень 2006 р. На одиницю кінцевих споживчих витрат домогосподарств у 2011 р. їх припадало на 13% більше, ніж у 2006, експорту – на 48%, щодо продукції електроенергетики – на 6,8% та 28% відповідно. Наведені відхилення відображають потребу в широкомасштабних енергозберігаючих заходах, оскільки найменша зміна цін на один з енергетичних компонентів здатна призвести до значного підвищення загальної витратомісткості ВВП.

Таким чином, структурний аналіз відтворення в міжгалузевих моделях «витрати-випуск» з урахуванням впливу світової фінансової кризи, внаслідок якої промисловість України була відкинута щонайменше до рівня 2004 р., засвідчив негативну тенденцію зниження показників, зокрема в тих галузях, з якими пов'язані існуючі рамки економічного зростання. Вони в цілому є низькорентабельними і не

відповідають фінансовим індикаторам не тільки міжнародної, а й внутрішньої міжгалузевої конкурентності. Зростання за окремими галузями промислового виробництва у посткризовий період певною мірою компенсувало спад кризових років, але загальна тенденція все ще є спадною. Стан у національній економіці, зокрема у частині відтворення капіталу свідчить про диспропорційність економічної системи та значні зрушення в структурі капіталоутворення, усунення яких потребує невідкладного втручання як регулюючих органів державної влади, так і суб'єктів господарювання різних сфер економічної діяльності. Також посилюється необхідність наукового обґрунтування та створення економічної моделі для оперативного реагування на структурні зміни в економіці, яка б дозволяла проводити якісні перетворення, що тісно пов'язані з капіталоутворенням та його використанням.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Визначено характер внеску доданої вартості у формування ВВП країни, зокрема: порівняно з 2001 р. частка доданої вартості галузей матеріального виробництва в Україні скоротилася з 50 до 38%, а у країнах ЄС – з 30 до 27%. Подібна тенденція існувала й у більшості країн СНД за винятком Азербайджану (+10%), а серед європейських країн вона несуттєво збільшилася у Польщі, Латвії (+2%), Німеччині та Естонії (+1%). Це свідчить, що Україна втрачає вітчизняну промисловість, а без розвитку реального сектора неможливе стабільне економічне зростання, оскільки частка промисловості в Україні поступово скорочується, хоча й перевищує значення ЄС (19%), а її зменшення відбувається насамперед за рахунок переробної промисловості, яка вже на 1 в.п. нижча від рівня ЄС.

2. Виявлено структурні особливості формування валової доданої вартості в Україні у контексті міжнародних порівнянь, зокрема: перевищення зростання сільськогосподарського виробництва над середнім країн ЄС; зростання промисловості близьке до ЄС, проте нижче, ніж у більшості країн СНД; зниження частки переробної промисловості при зростанні в ЄС, зокрема у Польщі та Словаччині; лідируючі позиції у зростанні торгівлі та транспорту порівняно з країнами ЄС; незмінний рівень доданої вартості управління, освіти й охорони здоров'я проти значного зростання в країнах ЄС. Це свідчать про зниження частки реального сектора та необхідність пріоритетності його розвитку при розробленні структурної політики.

3. Визначено, що однією з причин сучасних структурних дисбалансів національної економіки є популістська соціальна політика держави, про що свідчить постійне поступове зростання рівня оплати праці ще з 1993 р. і, незважаючи на вплив світової фінансової кризи у 2008 р., зростання частки у ВВП до 50%. Поряд зі значними коливаннями рівня оподаткування, на стадії входження економіки України в кризові процеси, почав зростати обсяг субсидій на виробництво на фоні зниження податків, і лише в 2010 р. їхня частка зменшилася до рівня докризового періоду (1,6%), а вже у 2011 р. податки зросли до початкового рівня досліджуваного періоду (15,1%). При цьому рівень податкового навантаження в Україні був близьким до рівня країн Європи і нижчим, ніж у країнах СНД.

4. Структура виробництва України поступово наближається до показників інших країн світу, демонструючи ті ж загальні тенденції – скорочення частки виробництва товарів і зростання внеску послуг, зокрема: певне скорочення внеску сільського господарства; практично незмінний рівень частки добувної промисловості; збереження високого внеску переробної промисловості; перевищення частки електроенергетики в 1,8 разів світових пропорцій; скорочення частки будівництва; перевищення частки торгівлі й транспорту світового рівня майже у півтора рази; вагоме зростання фінансової діяльності, операцій з нерухомістю та оренди, які однак не досягли світового рівня.

5. Виявлено, що витратомісткість виробництва в Україні знаходиться на рівні, який загалом перевищує світові пропорції на 9 в. п. як у товарному виробництві, так і у виробництві послуг. Найвищі рівні витратомісткості мають в Україні сільське господарство, переробна промисловість, зокрема металургія. Світовим пропорціям відповідає рівень витрат лише в машинобудуванні, а нижчим за світовий він є у легкій промисловості, що обумовлено використанням значних обсягів давальницької сировини. Серед галузей сфери послуг нижчий від світового рівень витрат спостерігається у транспорті, фінансовій діяльності, а також у державному управлінні та охороні здоров'я.

6. У структурі валової доданої вартості відбуваються ті ж зміни, що й у структурі виробництва, проте в Україні вони мають більш різкий характер, ніж в інших країнах світу: при скороченні випуску товарів на 17%, зокрема, у переробній промисловості – на 8%, частка їхнього ВДВ в Україні зменшилася на третину; катастрофічне зниження частки доданої вартості металургії на 78% відбулося при скороченні частки випуску лише на 15%; у півтора рази зріс внесок у ВДВ добувної промисловості, яка в 1,8 раза перевищила середні показники; позитивну

динаміку мало виробництво коксу та нафто перероблення; вагомого зростання зазнала торгівля, внесок якої зріс в 1,7 раза, у 1,5 раза перевищивши світові пропорції, фінансова діяльність – у 2,6 раза, операції з нерухомістю – удвічі, оренда – в 1,6 раза. Серед галузей, які перебувають на бюджетному утриманні, лише освіта у півтора рази перевищує світові пропорції, а охорона здоров'я та державне управління ще не досягли світового рівня.

7. Виявлено серйозні структурні коливання у формуванні доходів інституційних секторів. Зокрема, у фінансовому секторі зміни структури доходів характеризуються: у рахунку утворення доходу – значним зменшенням в частині використання ресурсів статті оплати праці найманих працівників з 48,65% в 2006 р. до 44,45% у 2011 р.; у рахунку розподілу первинного доходу – значним зростанням в умовах світової фінансової кризи в частині надходження ресурсів у статті доходів від власності, частка якої у 2006 р. майже наполовину перевищувала загальний обсяг ВДВ, а у 2011 р. становила – 212,58%; у рахунку вторинного розподілу доходу – значним зростанням частки у ВДВ по статті інших поточних трансфертів.

8. Акцентовано увагу на особливостях утворення доходу нефінансового сектора України, для якого є характерними практично однакові частки податків і субсидій у ВДВ сектора, що підтверджує вимивання коштів із державного сектора, зменшення майже втричі частки валових заощаджень, зниження валового наявного доходу, що формує дефіцит власних інвестиційних ресурсів для структурних змін у реальному секторі.

9. Структура формування доходів характеризується розбалансуванням доходів і витрат як сектора нефінансових корпорацій, так і сектора загальнодержавного управління, що доводить перетікання значних фінансових коштів із сектора загальнодержавного управління через субсидії до реального сектора і свідчить про порушення еквівалентності обміну між секторами. Скорочення ж у ВДВ частки валових заощаджень обумовлене значним зменшенням валового сальдо первинних доходів, а сплата доходів від власності нерезидентам України збільшує відплив капіталу з країни.

10. Ідентифіковано, що стійкий дефіцит ресурсів для капіталовкладень та зростання боргу сектора загального державного управління формується внаслідок: високої частки у ВДВ оплати праці найманих працівників (2011 р. – 89,69%) та низької (10,21%) – валового прибутку в рахунку утворення доходу; зменшення у ВДВ в 1,6 раза

частки валового наявного доходу та високої частки кінцевих споживчих витрат (35% перевищення обсягів ВДВ).

11. Виявлено особливості структури доходу сектора домашніх господарств, зокрема: зниження частки оплати праці найманих працівників та податкового навантаження; значне зростання частки як отриманих, так і сплачених доходів від власності; висока частка соціальних допомог та інших поточних трансфертів; високий рівень індивідуальних кінцевих споживчих витрат і низький рівень заощаджень. Це свідчить про обмежені можливості залучення населення до інвестування у реальний сектор як локомотив структурних змін.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

3.1. Алгоритм формування структурної політики

Довгострокова перспектива реалізації стратегій соціально-економічного розвитку вимагає врахування впливів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища у формуванні структурної політики держави. Структурна політика повинна формуватися відповідно до загальнодержавної стратегії розвитку, яка повинна розроблятися з урахуванням світового досвіду. Тому вбачається за доцільне узагальнення основних положень світового досвіду розробки національних та регіональних стратегій для подальшого його використання з метою формування структурної політики України. У майбутньому це гарантуватиме як розуміння стратегічних документів України світовими партнерами, так і в подальшому їх безболісну гармонізацію з положеннями документів про співробітництво.

На концептуальному рівні структурна політика має дати відповідь на такі принципово важливі для економічного розвитку країни запитання:

- на яких регіональних ринках переважно має здійснюватися економічне зростання (розвиток внутрішнього ринку, інтеграція та її формати, експортоорієнтована економіка);
- яким має бути товарне наповнення (галузева структура) економічного зростання;
- за рахунок яких джерел має здійснюватися економічне зростання і як відбуватиметься мобілізація та цільове використання таких ресурсів;
- хто має бути основним суб'єктом модернізації економіки у її різних секторах (державна, великий бізнес, малий і середній бізнес, іноземний капітал);
- яким повинен бути економічний механізм, що забезпечує зацікавленість господарюючих суб'єктів в активній участі у проектах структурної модернізації національної економіки, а також достатню прозорість структурної модернізації фінансових потоків та ефективний контроль за їхнім цільовим використанням.

Аналіз стратегічних документів країн-членів ЄС дозволяє встановити характерні їм загальні ознаки, такі як: публічність (програми всіх країн англійською мовою розміщені на сайті

Європейської Комісії) [173], дотримання принципів сталого розвитку, відповідність пріоритетам Лісабонської стратегії [178], які повинні бути віддзеркалені у стратегічних документах України.

Для сприяння імплементації пріоритетів Лісабонської стратегії у сфері структурної політики кожна з країн-членів розробила національну програму реформування за відповідними методичними рекомендаціями Європейської Комісії, які складаються з двох частин, яких необхідно дотримуватися й в Україні. До першої входять положення щодо основних напрямів економічного сектору, які поділяються на секції та підсекції:

А. Макроекономічна політика, спрямована на зростання та створення робочих місць;

А. 1. Макроекономічна політика, що забезпечує умови для зростання та створення робочих місць;

А. 2. Забезпечення динамічного розвитку України;

В. Реформи мікроекономічного рівня задля підвищення потенціалу економічного зростання;

В. 1. Знання та інновації – двигуни сталого зростання;

В. 2. Роблячи Україну привабливішим місцем для інвестицій та праці.

Друга частина повинна враховувати методичні рекомендації стосовно політики зайнятості.

Методичні рекомендації щодо основних напрямів структурної політики передбачалися для першої трирічної фази (2005-2008 рр.) імплементації Лісабонської стратегії, але подальше погіршення економічних умов обумовило необхідність конкретизації пріоритетів по кожному напрямку з метою підвищення ефективності реалізації національних стратегічних програм. У результаті було запропоновано інтегровані методичні рекомендації, що складаються з трьох напрямів та пріоритетів по кожному з них (Додаток Е), які є базою для розроблення структурної політики.

Зазначені методичні рекомендації є рамковими, а змістовні складові національних стратегічних програм повинні узгоджуватися з метою забезпечення багатостороннього контролю.

Дослідження понад 10 національних програм реформування країн-членів ЄС, пов'язаних з імплементацією пріоритетів оновленої Лісабонської стратегії, дозволило виявити, що при їх розробці використано досить різні підходи. Це відбилося як у серйозних відмінностях побудови їх структури, так і в обсягах, які коливаються

від 28 сторінок у національній програмі Болгарії до 225 сторінок у Іспанії.

Узагальнення основних змістовних складових програм дозволило визначити два підходи до побудови їх структури. Перший підхід подібний до побудови національних стратегій сталого розвитку [3; 9], коли основні складові відбивають пріоритетні сфери розвитку, і вже в їх рамках визначаються стратегічні цілі, завдання, індикатори, ризики тощо. Другий відповідає базовим засадам стратегічного планування як за складовими [58], так і за їх структуруванням.

Методичні рекомендації Європейської Комісії щодо розробки національних програм реформування 2008-2010 рр. відповідають першому підходу, тому закономірно, що при підготовці цих документів більшістю країн-членів використано саме його і в умовах європейського вектору інтеграції України є найбільш пріоритетними.. Разом з тим, встановлено відмінності у реалізації цього підходу на національних рівнях. Частина країн побудували свої програми у чіткій відповідності з методичними рекомендаціями Європейської Комісії. Наприклад, національні програми реформування 2008-2010 рр. Чеської Республіки, Королівства Нідерландів та Угорщини структуровані відповідно як до основних частин, які пропонуються у рекомендаціях, так і до базових пріоритетів, наданих по кожній з них.

Разом з тим, навіть при дотриманні однакової структури, цими країнами використано різні методи розроблення програм. Зокрема в програмі Чеської республіки всі пріоритети розвитку розкриті за структурою, де для кожного з них наводиться:

- огляд прийнятих та імплементованих заходів;
- результати ситуативного аналізу;
- результати аналізу перспектив на період 2008-2010;
- заплановані заходи на період 2008-2010.

У національних програмах Королівства Нідерландів та Угорщини по кожній з трьох частин відповідно до пріоритетів з методичних рекомендацій дано коментарі й наведено результати ситуативного аналізу та висновки про те, що необхідно зробити протягом 2008-2010 рр. з врахуванням та специфікацією їх актуальності та вагомості для цих країн. Тому кожен з пріоритетів розкрито по-різному, обсяг інформації, поданий по ним, є диспропорційним відносно один одного, у ряді випадків вони згруповані за спорідненістю. Зокрема, у Програмі Королівства Нідерландів у сфері макроекономічної політики згруповані пріоритети 2 і 6 (див. додаток Е) у підрозділі «Стабільність державних фінансів та життєздатна економічна структура». У сфері

мікроекономічної політики пріоритети 7, 8, 10 і 11 згруповані у підрозділі «Знання та інновації», 10, 12 і 13 – у підрозділі «Конкурентоспроможність», 14 і 15 – у підрозділі «Діловий клімат», 11 і 16 – у підрозділах «Енергетика», а також «Фізична інфраструктура та використання простору». Це свідчить на користь того, що при розробці Національних програм реформування на 2008-2010 рр. зазначені країни використали підхід, згідно з яким вони інтегрували пріоритети з методичних рекомендацій Європейської Комісії в тіло вже існуючих стратегічних документів і відповідно провели їх ревізію, певне переструктурування та оновлення.

Національна програма реформування на 2008-2010 рр. Австрії складається з трьох частин відповідно до методичних рекомендацій Європейської Комісії, але пріоритети, зазначені в них, не виокремлюються, проте судячи з назви підрозділів вони розкриваються в основному змісті.

Структура Програм Німеччини, Франції та Іспанії не відповідає інтегрованим методичним рекомендаціям Європейської Комісії [127]. Відсутній поділ на три основні частини. Зміст структурований відповідно до стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку країн (Додаток Ж), які відрізняються за формулюванням (але не за суттю) від тих, що наведені в рекомендаціях. У програмах Франції та Німеччини спільним також є обсяг, який складає 75 та 76 сторінок відповідно. Основний зміст Національної програми Іспанії викладено на 98 сторінках, решта 127 – додатки, що також включають реформи регіонального рівня.

Інший підхід до розробки програм, який базується на принципах стратегічного планування, використано у Національній стратегічній базовій рамковій програмі Польщі на 2007-2013 рр. та її Операційній програмі інноваційного розвитку економіки, підготовлених міністерством регіонального розвитку, а також у Стратегії економічного зростання Чеської республіки на 2007-2013 рр. (Додаток З). Ці документи довгострокового характеру складено в підтримку національних програм реформування з метою досягнення пріоритетів Лісабонської стратегії. В них послідовно подано результати ситуативного аналізу та прогнозування, відправні точки і стратегічні цілі, шляхи їх досягнення, визначено інституціональну систему імплементації програми, можливості її фінансування, моніторингу та оцінки її результатів.

Цінним є досвід розробки національної стратегічної програми економічного розвитку та операційної програми інноваційного розвитку

на період 2007-2013 рр. міністерством регіонального розвитку Польщі, логіка побудови структури яких співпадає, але основні змістовні складові та їх кількість не є уніфікованою. Звідси можна зробити висновок, що в рамках даного органу державного управління Польщі напрацьовано методичні рекомендації, що встановлюють вимоги до розробки стратегічних документів різного рівня. В обох програмах першими в структурі наводяться результати діагностики ситуації та SWOT-аналізу. Використання останнього та подання його результатів як однієї зі змістовних складових стратегічних документів не є загальноприйнятим підходом, хоча має бути рекомендований органам державного управління країн, які мають незначний досвід стратегічного планування [29].

У зазначених програмах, відповідно до рекомендацій з аналізу державної політики та розробки стратегічних документів, розділ щодо прогнозних оцінок передуює постановці стратегічних цілей. Два розділи Національної стратегічної програми економічного розвитку присвячені координації з іншими важливими напрямками загальноєвропейської політики: Загальної сільськогосподарської політики (Common agricultural policy) та Політики зближення (Cohesion policy). В обох зазначених програмах присутні розділи, в яких визначаються система імплементації програм та механізми їх фінансування, в тому числі з загальноєвропейських фондів.

Проведений нами аналіз підходу до розробки програм соціально-економічного розвитку на засадах стратегічного планування дозволяє зробити узагальнення щодо основних змістовних складових алгоритму формування структурної політики (рис. 3.1), який включає: діагностику інституційних секторів, макроекономічної, галузевої та регіональної сфери; SWOT-аналіз факторів та явищ, які впливають на стан обраних сфер та сприяють досягненню поставлених цілей або ускладнюють його; оцінку ефективності вітчизняної та іноземної підтримки реального сектора та сектора послуг з метою визначення ресурсів для здійснення структурної політики; формування стратегії реалізації структурної політики у контексті загальнодержавної стратегії розвитку; визначення пріоритетних напрямів імплементації структурної політики; систему імплементації на основі застосування прямих та непрямих методів стимулювання структурних змін з використанням адміністративних, монетарних та фіскальних інструментів та відповідних видів економічної політики; проект фінансового плану з визначенням джерел, обсягів та термінів фінансування, моніторингові дослідження процесу управління та результатів імплементації.

Зазначена структура є рекомендованою для розробки національних стратегічних програм країнам з незначним досвідом у цій сфері та слабким інституційним середовищем, необхідним для їх імплементації. Її застосування дозволить дотриматися більшості з базисних принципів реалізації структурної політики: результативності, ефективності, реалістичності, придатності до адміністрування.

Рис. 3.1. Алгоритм формування структурної політики

Джерело: складено автором.

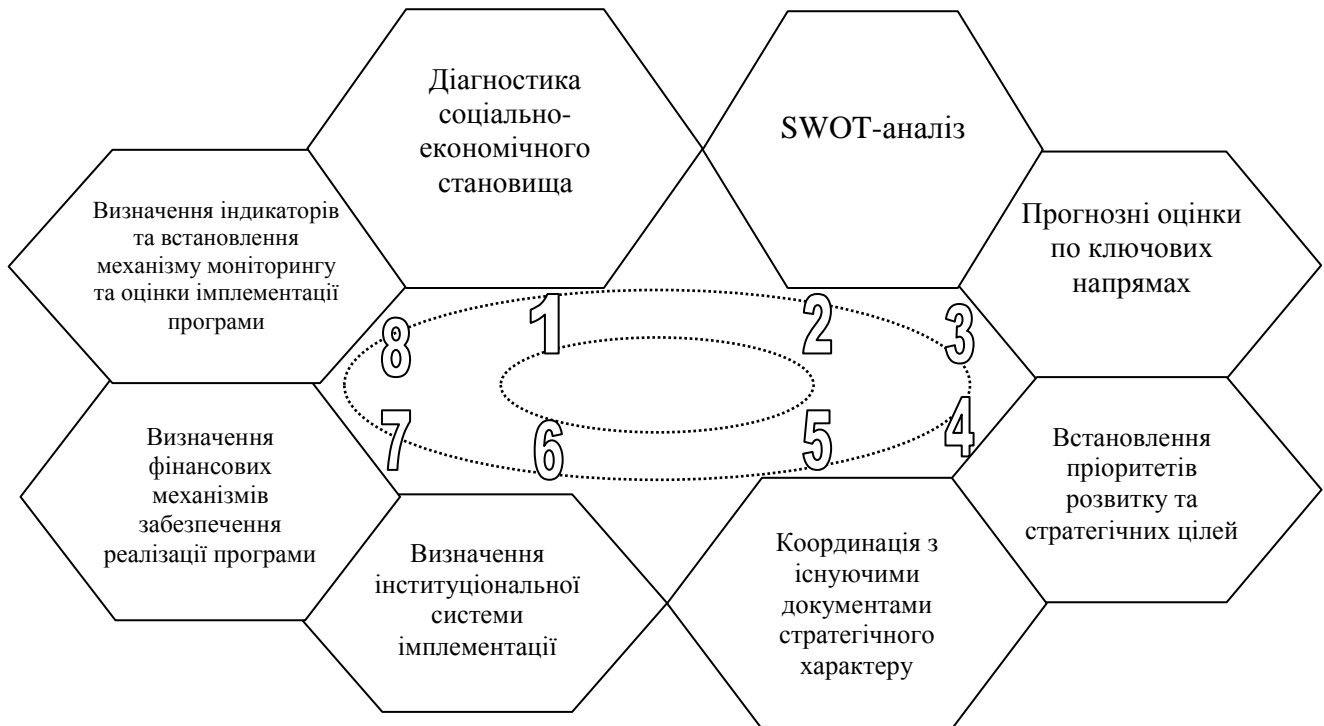
Національні програми країн ЄС розробляються у відповідності до пріоритетних напрямів визначених у 2005 р. у результаті перегляду Лісабонської стратегії: забезпечення економічного зростання та створення робочих місць, і конкретизованих у інтегрованих методичних рекомендаціях Європейської Комісії у 2007 р. (див. додаток 3). У 2008 р. Радою Європи уточнено чотири пріоритетні напрями реформування: знання та інновації; реалізація підприємницького потенціалу; інвестиції в людей та модернізація ринку праці: енергетика та зміни клімату, а також дано особливі рекомендації та визначено напрями, що потребують уваги, по кожній країні, яких необхідно дотримуватися і Україні.

Зазначені пріоритетні напрями задають рамкові умови для розробки національних програм реформування. В той же час висока міра диференціації у рівні соціально-економічного розвитку серед країн ЄС закономірно обумовлює різницю у цілях і завданнях, що формулюються в їх національних стратегічних програмах з метою досягнення цих пріоритетів. Якщо для розвинутих країн-членів ЄС стратегічною ціллю є покращення своїх позицій шляхом забезпечення економічної та фінансової стабільності, сприяння активному інноваційному розвитку та підвищення ефективності політики зайнятості, то для менш розвинутих – це в першу чергу наближення до соціально-економічних стандартів сильніших членів об'єднання за рахунок підвищення власної конкурентоспроможності, дотримуючись принципів сталого розвитку. Узагальнюючи досвід країн ЄС щодо формулювання пріоритетів, цілей та завдань у національних стратегіях розвитку з метою його подальшого застосування для України доцільно сфокусувати увагу на здобутках країн Центральної та Східної Європи, орієнтуючись на більшу спорідненість викликів, які стоять перед ними у різних соціально-економічних сферах.

Важливим при розробці стратегії є встановлення послідовності кроків щодо формулювання пріоритетів, цілей та завдань, чітке розуміння їх ролі та ієрархії взаємозв'язків між ними з метою подальшого коректного визначення системи імплементації стратегії та фінансових механізмів, необхідних для цього (рис. 3.2). Цінним в цьому сенсі є досвід розробки Стратегії економічного зростання Чеської республіки 2007-2013 рр., порядок визначення її змістовних складових (Додаток І).

Наведений приклад структурування пріоритетів, цілей та завдань при розробці національних програм є вдалим з позицій стратегічного

планування. Як вже зазначалося, національна стратегія розвитку – це стратегія пріоритетів. Обмеженість державних ресурсів вимагає чіткого розуміння на що вони будуть розподілені, які цілі в результаті будуть досягненні та які завдання для цього треба вирішити.

Рис. 3.2. Складові формування програми структурної політики

Джерело: складено автором.

Проведене порівняння структури Стратегії економічного зростання Чеської республіки на 2007-2013 рр. та Національної стратегічної базової рамкової програми Польщі на 2007-2013 рр. свідчить на користь першої. У програмі Польщі визначено стратегічну ціль та шість горизонтальних цілей, встановлено міру їх взаємодії, разом з тим це не дозволило сформуванню цілісного бачення, що спричинено, на нашу думку, відсутністю вертикального підпорядкування, причинно-наслідкових зв'язків.

У польській програмі відмінним від більшості інших є визначення 12 базових принципів здійснення заходів щодо досягнення цілей. Це встановлює критерії для відбору інструментів державної структурної політики, які використовуватимуться в подальшому для реалізації стратегії – не відповідність принципам означатиме його відхилення.

Цінним досвідом розробки Національної стратегічної базової рамкової програми Польщі на 2007-2013 рр., на який також слід орієнтуватися, це визначення індикаторів виконання по кожній із цілей (Додаток К).

Коректне встановлення індикаторів відповідно зі стратегічними цілями по кожному з пріоритетів – необхідна складова забезпечення механізмів моніторингу та оцінки виконання стратегічної програми, а також визначення інституціональної системи її імплементації. Відсутність індикаторів унеможливорює контроль за виконанням стратегії. Аналіз показує, що по низці напрямів реформування досить складно визначити індикатор (це особливо стосується гуманітарної сфери), у таких випадках мають встановлюватися цільові завдання, спрямованні на чіткий результат. Отже, узагальнення міжнародного досвіду розроблення структурної політики свідчить, що її базовими принципами є результативність, ефективність, реалістичність, придатність до адміністрування.

3.2. Особливості реалізації політики структурних змін

Аналіз чинних нормативно-правових актів, які регламентують функціонування та створюють правове поле для розвитку національної економіки в цілому та її окремих галузей, підгалузей та секторів, свідчить про недостатність системності та послідовності у вибудовуванні структурної політики держави, яка, перш за все, повинна визначати пріоритетні напрями розвитку та розроблення відповідних заходів щодо їх підтримки.

Зокрема, показовим є той факт, що протягом останніх 10 років з часу схвалення Концепції державної промислової політики у 2003 році, прийняття Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки [112], схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року [118] та у липні 2013 року – Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року [116], а також ряду галузевих програм, на сьогодні відсутній чинний програмний документ розвитку національної промисловості.

У Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яку прийнято ще 2010 року [113], визначено набір стратегічних перетворень за п'ятьма напрямами:

- створення базових передумов економічного росту через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи;

- формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних

бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України;

- модернізація інфраструктури й базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях і ЖКГ, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Перехід від дотацій до самоокупності виробництва й соціальних послуг;

- збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування;

- підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби й виконавчої влади.

Впровадження положень зазначеного програмного документу, яке здійснюється на основі щорічних національних планів дій [41, 42, 43], передбачає реалізацію структурних реформ, які мають опосередкований вплив на розвиток секторів національної економіки, які володіють технологічним потенціалом здатним підвищити конкурентні переваги вітчизняної продукції на зовнішньому і внутрішньому ринках.

В Україні з початку економічних перетворень увага в економічній політиці держави приділялася виключно макроекономічному регулюванню, а темпи зростання економіки досягалися в основному за рахунок ресурсоємних галузей виробництва. В сучасних умовах галузі, конкурентоспроможність яких залежить від природно-ресурсних факторів, в першу чергу, сировинні, не спроможні забезпечити національній економіці достатніх темпів зростання для наближення до рівня високорозвинених країн світу.

У економіці України нарастають структурні диспропорції. Значних розмірів досягла в експорті України відмінність частки продукції сировинних галузей і частки високотехнологічних товарів. Крім того, враховуючи навіть найоптимістичніші прогнози щодо зміни цін на енергетичні ресурси, паливно-енергетичний комплекс України вже не зможе забезпечувати високу конкурентоспроможність галузей добувної та переробної промисловості [46].

На основі використання інструментів виключно макроекономічної політики не можливо усунути диспропорційність у національній економіці та забезпечити її перехід від сировинної до нової моделі економічного зростання. Таким чином, існує гостра потреба в радикальній зміні підходів до формування структурної політики, в основі якої повинна бути національна промислова політика як комплекс заходів державного регулювання економічних процесів, створення

базових правил на галузевому, корпоративному, державному і регіональному рівнях, спрямованих на стимулювання інвестиційно-інноваційної активності, структурну перебудову економіки, розвиток інфраструктури та забезпечення прискорених темпів економічного зростання. Крім того, при формуванні структурної політики необхідно синхронізувати цілі та пріоритети економічного розвитку з наявними ресурсними можливостями економіки в цілому та окремих її складових.

Протягом останніх 10 років у світовому економічному просторі відбулася зміна структури функціонування національних економічних систем. За новим типом структурної політики передбачається, в першу чергу, створення базових правил, які б сприяли реалізації підприємницьких ініціатив і організації підтримки інвестиційних проектів переважно в інноваційній та інфраструктурній сферах [146]. Зокрема, структурна політика повинна також передбачити механізми забезпечення прозорості та умови для ефективності конкурентного середовища і системи прав власності.

Завдання структурної політики щодо реновації виробничого процесу можна сформулювати як перебудову економіки країни від суто ресурсного до ресурсно-інноваційного типу розвитку [153]. Будь-який інвестиційний проект неможливо здійснити без ефективних суб'єктів ринку: підприємств та компаній, – тому державна структурна політика щодо розвитку промисловості повинна спрямовуватися на формування і розвиток потужних та ефективних конкурентоспроможних підприємств.

В сучасній економіці немає неконкурентоспроможних галузей, але є неконкурентоспроможні підприємства. Провідні українські компанії, незважаючи на інтенсивність розвитку за останні роки, значно відстають від західних корпорацій як за рівнем капіталізації, так і за обсягом обороту. На відміну від країн з розвиненою економікою та ряду країн з економікою, що розвивається, Україна відстає не тільки за кількістю великих ефективних компаній світового рівня, а й, у більшій мірі, перспективних компаній у нових високотехнологічних галузях. Тому одним з найважливіших завдань структурної політики у даному напрямку, на нашу думку, є стимулювання процесу формування корпорацій в наукомістких сферах економіки: авіації, суднобудуванні, атомній енергетиці тощо. У цих галузях існують технологічні напрацювання світового рівня, але реалізація таких проектів неможлива за умов відсутності у підприємств необхідного фінансового ресурсу. Вирішальною в цьому випадку може стати роль держави як головного партнера або акціонера.

Таким чином, найважливішим пріоритетом економічної політики та структурної зокрема є завдання реалізації в рамках державного стратегічного планування ефективної промислової політики на шляху до подолання структурних диспропорцій через формування у промисловому секторі повноцінного корпоративного комплексу.

На початку 2013 р. запровадження нових підходів до модернізації пріоритетних галузей національної економіки на найближчі два роки для активізації її розвитку задекларовано у Державній програмі активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [111], виконання якої повинно забезпечити прискорення розвитку пріоритетних галузей, сприяти позитивним структурним змінам в економіці, диверсифікації та зниженню енергоємності виробництва.

Серед завдань державної політики на 2013-2014 роки, визначених зазначеною програмою:

- стимулювання реалізації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки, у тому числі спрямованих на проведення модернізації, технічного переоснащення, перепрофілювання діючих та відкриття нових підприємств, розвиток високотехнологічних перспективних секторів;

- забезпечення розвитку конкурентоспроможного автомобілебудування;

- проведення модернізації та технічного переоснащення підприємств сільськогосподарського машинобудування і налагодження виробництва інноваційної сільськогосподарської техніки та обладнання для харчової і переробної промисловості та сільськогосподарських підприємств;

- забезпечення сталого функціонування та розвитку авіабудівної галузі;

- забезпечення реалізації програм та проектів розвитку в сфері космічної діяльності, в тому числі створення космічного ракетного комплексу «Циклон-4» та Національної системи супутникового зв'язку;

- забезпечення комплексної державної підтримки розвитку пріоритетних високотехнологічних галузей;

- забезпечення розвитку суднобудування шляхом підвищення конкурентоспроможності підприємств;

- формування раціональної структури оборонно-промислового комплексу;

- визначення стратегії розвитку фармацевтичної галузі та реалізація державної політики імпортозаміщення у галузі.

Економіка України приречена бути неконкурентоспроможною без підвищення якості продукції. Сьогодні використання технічного регулювання, як елемента промислової політики, є незадовільним. За період з 2006 р., введення в дію Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності», прийнято незначну кількість технічних регламентів, тоді як чинна система держстандартів як обов'язкова норма є недієздатною [49]. В цій сфері необхідно терміново вдосконалювати законодавчу базу і практику її застосування.

Оновлення потребує амортизаційна політика, яка здатна забезпечити модернізаційні процеси за рахунок стимулювання підприємств до інтенсивного оновлення основних засобів. Дієвим інструментом такого стимулювання є розширення практики використання податкового кредиту або податкових канікул під час інвестування. Розподіл витрат на інноваційну діяльність в Україні за останні роки свідчить про структурні дисбаланси в даній сфері (табл. 3.1). Одним з головних факторів, перешкоджаючих оновленню фондів, є низький рівень інвестиційної активності підприємств [27]. Не зважаючи на зростання обсягів інвестицій в основний капітал (2011 р. – понад 22% відносно попереднього року), їх розподіл за виробничими секторами залишається нерівномірним. Значною частиною великих і середніх підприємств переробної промисловості за останні роки взагалі не освоєно інвестицій, що може призвести до технологічної деградації виробничих потужностей. У зв'язку з цим, стимулювання інвестиційної активності є одним із найважливіших завдань структурної перебудови промислової політики.

Таблиця 3.1

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні у 2009-2011 рр.

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів, млн грн				Структура розподілу коштів, %			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела	Власні	Державного бюджету	Іноземних інвесторів	Інші джерела
2009	7949,9	5169,4	127,0	1512,9	1140,6	65,0	1,6	19,0	14,3
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9	59,4	1,1	30,0	9,6
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2	52,9	1,0	0,4	45,6

Джерело: розраховано автором за даними Держстату України.

Таким чином, національна економіка володіє унікальними перевагами: багатством надр, які слугують переважно для експорту сировини, і значним обсягом інтелектуального потенціалу.

Розвиток національної економічної системи здійснюється за рахунок постійного активного впливу держави на всі економічні процеси. Ступінь участі та роль на різних етапах розвитку суспільства змінюється в межах трьох основних загальноприйнятих моделей співвідношень взаємодії державного і приватного секторів. В умовах трансформації вітчизняної економічної системи функції держави окреслені як загальними закономірностями, так і специфічними тенденціями, властивими поточному етапу розвитку нової національної моделі економіки.

Функції держави як суб'єкта формування стратегії економічного зростання в Україні полягають у створенні умов для ефективної діяльності основних суб'єктів економіки та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробництв.

Виконуючи свої функції, держава реалізує основні цілі національної економіки, зберігаючи її єдність як структурної одиниці. Тим самим держава виступає не просто доповнюючим елементом структури, а частиною економічного базису, забезпечуючи змішаний характер макросистеми. Така трансформація є результатом історичних змін в розвитку соціально-економічної системи, зокрема, зростання рівня концентрації виробництва і капіталу, ускладнення господарських зв'язків, поглиблення соціальних та економічних протиріч, посилення міжнародної конкуренції, різних проявів криз.

Економічна роль держави забезпечується не тільки економічними функціями, а й всією сукупністю форм і методів її діяльності, яка прямо або опосередковано стосується суб'єктів економічної діяльності та їх інтересів. Вона здійснюється через основні напрями взаємодії держави та економіки: розробку основних цілей стратегії розвитку національної економіки та формування економічного курсу країни; визначення характеру і змісту економічної політики держави (соціально-економічний тип національної макросистеми визначає сукупність форм економічної політики та їх пріоритетність у структурі); інституційне забезпечення функціонування відтворювальної системи економіки; визначення методів і форм регулювання; участь держави в економічній діяльності на всіх макро- і мікрорівнях [88].

Об'єктивним видається застосування державою широкого спектра інструментів (прямого й опосередкованого впливу) для реалізації структурної політики у вітчизняній економіці, серед яких основними є:

- участь держави у формуванні пропорційної і збалансованої структури економіки;
- регуляція процесу структурних змін в економіці;

- моніторинг перспективних і неперспективних галузей, виробництв, депресивних регіонів тощо;
- визначення пріоритетних структуроутворюючих галузей і виробництв;
- розроблення державних програм і планів економіки, впровадження структурної політики;
- селективна державна підтримка окремих секторів економіки, галузей, регіонів, виробництв, різних форм бізнесу тощо.

Еволюція світової економічної системи свідчить про факт природного формування державного сектора, що передбачає розгляд його структури як об'єктивної історичної даності. Виникнення всіх держав обумовлено усупільненням окремих видів діяльності, тобто їх створення опирається на природне підґрунтя. В Україні державний сектор визначався буттям системи Радянського Союзу.

На практиці реалізувався залишковий принцип формування державного сектора. В розвинених країнах державний сектор об'єктивно й логічно розвивався в умовах ринкового середовища. В країнах пострадянського простору він розформовувався, а залишки приватизації називалися державним сектором.

На нашу думку, застосування державою комплексного підходу щодо формування оптимальної структури національної економіки забезпечить досягнення поставлених цілей. Послідовне структурне регулювання зорієнтоване на реалізацію національних переваг, гарантування економічної безпеки, прискорення інтеграції в сучасну світову господарську систему – це основа формування структури національної економіки.

Механізм державного структурного регулювання повинен формуватися з урахуванням комплексності та багатовекторності визначення об'єкта впливу. Така форма державного регулювання економіки України повинна узгоджуватись з основними елементами інвестиційної, промислової, соціальної та зовнішньоекономічної політики держави [83]. Досягнення стратегічної мети державного регуляторного впливу можливе за умови комплексного підходу до вирішення цієї проблеми.

В результаті історичних особливостей розвитку та в залежності від територіальних, ресурсних, соціальних та інших параметрів, притаманних вітчизняній економіці, механізм державного структурного регулювання економіки України визначається як сукупність наступних елементів: стратегічна мета державного регулювання; поточні цілі регулювання структури національної економіки; формування переліку

об'єктів регулювання; визначення структури та пріоритетності методів впливу; підпорядкування основних форм державного регулювання досягненню єдиної мети; забезпечення односпрямованості їх векторів; урахування інтеграційних чинників розвитку економіки України за умови чіткого визначення національних пріоритетів. Схему механізму державного структурного регулювання економіки України запропоновано розглядати як послідовну взаємодію його компонент (Додаток Л).

Формування принципів активного типу структурного регулювання економіки України визначається специфікою перехідного етапу. Саме тому прискорення темпів економічного зростання та формування ефективної структури економіки України є неможливим без активного типу структурного регулювання.

Генезис світової економічної системи свідчить про потужні трансформаційні властивості феномену державного сектора. Будучи суб'єктом формування економічної структури, держава завжди маневрувала на різних етапах циклічного розвитку. Державний сектор відіграв роль антициклічного елемента, стабілізатора відтворювального процесу в економіці. Так, під час кризових коливань активізується роль «третьої особи», ініціюється державне регулювання антициклічного, антикризового типу. Під час таких коливань, особливо в періоди циклічних злетів, в більшості соціально-економічних систем світового господарювання виникає можливість впровадження досягнень науково-технічного прогресу, фінансування інноваційних проектів.

Для ефективного господарювання на макрорівні важливого значення набуває визначення необхідності реформування тієї чи іншої економічної структури, планування і реалізації структурної політики, обґрунтування теоретичних конструкцій її побудови, віднайдення шляхів і засобів реалізації. Ці знання є релевантними, вони визначають ефективність прийняття рішень на різних рівнях економічного управління. Разом з тим, існуючі сучасні теорії державного регулювання повністю не враховують історичних умов розвитку національної економіки, наслідком чого є відсутність пропозицій щодо ефективних методів оцінки та виправлення помилок, які виникають в процесі реалізації структурної політики.

Проблемною для держави, як суб'єкта формування структури конкурентоспроможної економіки, виявляється можливість зосереджувати стимулюючу, протекційну діяльність виключно на окремих структурних елементах економічної діяльності, секторах чи підсекторах, галузях чи підгалузях, окремих промислових комплексах

чи підприємствах. Це спричинено полівалентністю екстраполяції державних рішень щодо модернізаційних процесів та відмінністю у можливостях і глибині впливу на діяльність суб'єктів господарювання різних рівнів економічної структури.

В умовах становлення і розвитку економіки нового, конкурентного типу, заснованої на ринкових принципах функціонування, роль держави посилюється. Даний процес передбачає не тільки формування нових структур, але й руйнування старих. В таких ситуаційних рамках держава виступає важливим агентом, який визначає цілісність системи господарювання національної економіки, що в свою чергу забезпечує соціально-економічну стабільність країни, зростання її конкурентоспроможності. На початкових етапах реформування структури економіки в Україні держава не достатньо піклувалася про виконання даних функцій, в певній мірі усунулася від вирішення багатьох господарських питань. Такі дії зі сторони держави розгорнулися загостренням у багатьох соціально-економічних процесах. Наслідком стала системна криза народного господарства. Сьогодні найважливішим завданням є забезпечення економічного зростання країни, підвищення її конкурентоспроможності. Виконання завдань даного рівня потребує від держави забезпечення керованості економіки, контролю за основними структурними підрозділами [133]. Існує необхідність введення нових способів регуляторних маніпуляцій, управління національною економікою.

Разом з тим, залишається актуальною потреба скорочення використання неекономічних методів регулювання.

Посилення ролі державного регулювання передбачає вироблення та впровадження відповідної законодавчої бази, загальноприйнятих правил, кодексу господарської поведінки суб'єктів ринку та самої держави, протидії корупції та організованій злочинності. Це необхідно для сприяння процесам багатокладності й господарської рівноправності різних форм власності, свободі підприємництва і конкуренції, зростанню доходів підприємств та найманих працівників з метою нагромадження коштів для задоволення суспільних потреб, зростання платоспроможного попиту.

Серед найважливіших завдань, які постають перед державою щодо підвищення конкурентоспроможності та загального соціально-економічного потенціалу країни можна виділити наступні:

- підтримка єдності та оптимального функціонування економічного простору країни;

- захист стабільних, прозорих і справедливих «правил гри» на внутрішньому ринку;
- захист конкурентного механізму національної економіки та протекція від внутрішніх і зовнішніх монопольних загроз;
- забезпечення розвитку і підтримки ринкової інфраструктури господарювання (належної транспортної інфраструктури, забезпеченої всіма видами транспорту; стійкого енергетичного та комунального постачання суб'єктів господарювання, бізнесу і державних структур; надійного інформаційно-комунікаційного забезпечення; безперерйного функціонування засобів зв'язку; розгалуженої банківської системи, доступної всім видам, рівням та формам бізнесу, неприбутковим організаціям; мобільності робочої сили по всій території країни; моніторингу соціально-економічної стабільності як головного і внутрішнього чинника національної економічної безпеки; стимулювання інвестиційної активності для підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому так і на зовнішніх ринках) [110].

Прийняття рішень подібного формату відбувається за наявності протиріч між різними суб'єктами господарювання та рівнями влади. Результати їх прийняття залежать від дотримання державою основного вектора розвитку національної економіки. Це означає, що реалізація національних інтересів, задоволення суспільно-економічних потреб країни може забезпечити єдиний орган – держава.

Виконуючи функцію координації, держава сприяє побудові «дерева цілей», які ставляться перед вітчизняною економікою [160]. З використанням системи електронного урядування, держава, як суб'єкт формування конкурентоспроможної економіки, здатна забезпечити вертикальну (направлену на організацію діяльності різних підрозділів структури) та горизонтальну (спрямовану на узгодження різних видів діяльності, які існують та виникають в економічній системі).

Особливого прояву функція координації набуває в процесі планування фінансово-господарської діяльності. Тут йдеться про необхідність [136]:

- узгодження дерева цілей з наявними ресурсами;
- узгодження довгострокових планів з визначеними цілями і стратегією розвитку;
- приведення у відповідність оперативного планування з довгостроковими планами;
- координації окремих планів і зведення їх в єдину концепцію розвитку;

- координації функції контролю та планування;
- узгодження організаційної структури з виробничими потребами суб'єктів господарської діяльності;
- координація фінансових і виробничих потужностей.

Таким чином, державна координація здатна забезпечувати організацію ефективнішого використання всіх видів ресурсів (фінансових, трудових, виробничих). Найважливішими інструментами тут виступають стратегічне, довгострокове планування та бюджетування економіки.

Свої функції держава виконує формуючи відповідні стратегії економічного розвитку та розробляючи програми їх реалізації на середньо- та довгострокову перспективу з урахуванням реалій структурних змін в економіці та необхідності переходу до моделі економічного зростання.

Останньою з таких в Україні є Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [113], яка охоплює лише окремі напрями стратегічних перетворень (Додаток М).

Актуальним інструментом впливу держави є державно-приватне партнерство, управління підприємствами з часткою державної власності та посередництвом державних представників, які входять до складу правління поряд з іншими його членами (залежно від ступеня значимості державного підприємства до нього призначається до трьох контролерів, функції яких носять подвійний характер і полягають в тому, що вони інформують, з одного боку, свої міністерства про рішення, прийняті підприємством, а з іншого – підприємства про позиції міністерства із приводу цих рішень).

Прикладом вище зазначеного впливу структурної політики держави на виробництво може служити національне планування, яке широко застосовується у ряді розвинутих країн і спирається саме на державний сектор, для якого є прямою настановою. Дії останнього, спрямовані на певні макроекономічні досягнення і служать прикладом, заохоченням приватному бізнесу.

Ще одним важливим пріоритетом для держави є контроль якості товарів і послуг. Якість продукції, як і ціна – однозначний чинник її конкурентності, а тому й конкурентоспроможності її виробника на ринку. За умов вільної конкуренції, якість продукції в першу чергу визначається кінцевим споживачем, але без належного контролю зі сторони держави, цей чинник здатен переповнюватися різного рівня зловживаннями, що неодмінно спричиняє структурну деформацію в

процесі формування ціни на ринку. Опосередкований вплив держави на якість продукції можливий завдяки створенню динамічної системи якісних стандартів. Динамічність такої структури має особливе значення, а рівні відповідності стандартів якості повинні бути адекватними до вимог, створених попитом на ринку. Функціонування системи якісних стандартів зумовлює для держави можливість не тільки контролювати якісну складову виробництва, а й ефективно нею керувати. Підняття рівня стандартів якості продукції на ринку неодмінно призведе до створення штучного дефіциту, що в свою чергу є стимулюючим фактором для виробників на залучення інвестицій та покращення якості, і навпаки, зниження рівня стандартів – сприятиме збільшенню кількості продукції та її асортименту.

Вище перелічені пріоритети структурного впливу держави як суб'єкта формування конкурентоспроможності є першочерговими заходами, які необхідно впроваджувати для забезпечення ефективного функціонування вітчизняної економічної системи, побудови цілісної й динамічної структури та створення умов для швидкого економічного зростання. На нашу думку, саме структурна динамічність наділяє економічну систему здатністю пристосовуватися до конкурентних викликів, своєчасно засвоювати аспекти їх виникнення, копіїювати аналоги та продукувати економічні елементи наділені новими конкурентними перевагами. Найважливішою складовою на шляху досягнення економікою високого рівня конкуренції є інфраструктура. Тому завдання держави в першу чергу лежить у площині гарантування стабільності, прозорості й функціональності усіх елементів інфраструктурного механізму.

3.3. Основні напрями структурної політики

Умови сьогодення вимагають зміни у пріоритетах формування та реалізації структурної політики, що пов'язано з необхідністю відповіді на наступні сучасні виклики:

- макроекономічний, що проявляється у вичерпності можливостей інтенсивного розвитку у структурі, що склалася; зниженні рентабельності та інвестиційної привабливості провідних секторів економіки; швидкому зростанні капіталомісткості; зростанні цін на енергоносії та ін.;

- технологічний, що обумовлений початком нового етапу технологічного розвитку світової економічної системи;

- соціальний, який полягає в утриманні стабільно високого рівня бідності, підкріпленого перебігом сучасної фінансово-економічної

кризи, у зростаючій диференціації населення та деградації людського потенціалу;

– інституційний, який обумовлюється відсутністю адекватного інституційного забезпечення розвитку національної економіки в цілому та її окремих секторів зокрема і проявляється у необхідності вдосконалення законодавчої бази здійснення позитивних трансформаційних процесів у їх розвитку.

В основі можливого розв'язання існуючих проблем – формування структурної політики, яка має забезпечити регулювання розвитку національної економіки для економічного зростання країни.

Основними складовими у структурній політиці мають стати наступні:

– макроекономічний напрям, що передбачає створення відповідних умов на загальнодержавному рівні для гармонійного розвитку національної економіки на основі структурно-технологічної модернізації пріоритетних галузей;

– інвестиційно-інноваційний напрям, що передбачає обґрунтування пріоритетних напрямів інвестування для структурно-технологічної модернізації економіки; інвестування найважливіших проектів; підтримку інноваційної діяльності у галузевій науці та впровадження їх досягнень у виробництво;

– інституційний напрям, що передбачає запровадження інституційних механізмів забезпечення структурних змін на основі створення правових умов, які сприятимуть створенню адекватного умовам сьогодення інвестиційного клімату для залучення інвестицій у пріоритетні сектори економіки.

Макроекономічна складова структурної політики має бути довгостроковою за своїм характером і безпосередньо підпорядкуватися політиці підвищення конкурентоспроможності національної економіки, яка зокрема передбачає: перехід до стратегічного управління розвитком, яке залучає додаткові ресурси економічного піднесення; послідовну капіталізацію конкурентних переваг всіх секторів економіки; розповсюдження ефекту зростання на масові галузі на базі їх модернізації за рахунок технологічного трансферу, розширення внутрішнього попиту, підвищення інвестиційної привабливості переробних секторів тощо.

З огляду на це, доцільно відмовитися від проведення пасивної державної політики щодо забезпечення розвитку інвестиційної діяльності в Україні з відмовою держави від цілеспрямованого впливу на інвестиційний ринок, стимулювання інвестиційної діяльності та

надання державних інвестицій та спрямуванням на забезпечення застосування виключно ринкових механізмів збалансованого розвитку в цій сфері. Оскільки, хоч і вважається, що застосування такого підходу сприятиме розвитку інвестиційної діяльності у галузях, які мають високу дохідність і швидку окупність, зокрема у фінансовому секторі, торгівлі, під час проведення операцій з нерухомістю, але не стимулюватиме залучення інвестицій у реальний сектор національної економіки.

Оптимальним є проведення активної державної політики зі стимулювання розвитку інвестиційної діяльності на засадах розвитку системи державних інвестицій, підвищення ефективності та посилення прозорості функціонування механізмів державно-приватного партнерства та стимулювання залучення приватних інвестицій у реальний сектор економіки. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям інвестиційної політики розвинутих країн у посткризовий період і дасть змогу поліпшити інвестиційний клімат та активізувати інвестиційну діяльність.

Інвестиційно-інноваційна складова структурної політики повинна базуватися на зосередженні у напрямі збільшення інвестицій для створенні у перспективі її якісного нового потенціалу, тобто здатності виробляти більш різноманітну і складну продукцію відповідної якості. Основними її напрямками у найближчій перспективі, мають стати:

- покращення відтворювальної структури капіталовкладень за рахунок підвищення питомої ваги витрат на технічне переозброєння та реконструкцію підприємств виробничої сфери;

- удосконалення технологічної структури капіталовкладень, збільшення у їхньому складі питомої ваги обладнання й скорочення, відповідно, будівельно-монтажних робіт;

- пріоритетне забезпечення капіталовкладеннями прогресивних напрямів науково-технічного та технологічного прогресу, що сприятимуть зниженню ресурсомісткості виробництва та підвищенню якості продукції;

- збалансованість інвестиційного циклу.

Основними заходами щодо збільшення обсягів інвестицій, в т.ч. іноземних, мають стати:

- підвищення реальної регулюючої та стимулюючої ролі держави у створенні інвестиційно-привабливого середовища, забезпеченні стабільності законодавства та дотримання гарантій для інвестора;

- здійснення системних заходів по стимулюванню інвестиційної активності найбільш мобільного та сприятливого до інновацій середнього бізнесу;

- впровадження поміркованого протекціонізму, введення режиму найбільшого сприяння для розширення застосування високих технологій та унікального обладнання;

- удосконалення митно-тарифної та фіскальної політики, зокрема у частині стимулювання інвестиційного імпорту та обмеження імпорту споживчих товарів, аналоги яких можуть вироблятися в Україні, фіскального стимулювання галузей виробничої сфери, що вироблятимуть імпортозамінні товари.

- формування єдиного реєстру інвестиційних проектів виробничої з метою здійснення аналізу динаміки реальних інвестицій.

- Головною метою, яку необхідно досягнути при здійсненні комплексу дій з покращення інвестиційного клімату, є зменшення ризиків для потенційного інвестора. Для підвищення інвестиційної активності слід здійснити:

- продовження роботи по скороченню переліку ліцензійних видів діяльності та зменшення переліку документів дозвільного характеру;

- спрощення процедури реєстрації прав власності нерезидентами;

- зменшення термінів надання кредитного фінансування інвестиційних проектів; Доцільно створити єдине бюро кредитних історій, яке б дало змогу кредитним організаціям отримувати необхідну інформацію, яку надають у бюро інші кредитні організації;

- спрощення схем зовнішньої торгівлі, об'єктивне зменшення переліку необхідних документів для оформлення експорту та імпорту; недопущення спроб законодавчої монополізації зовнішньоторговельних операцій;

- забезпечення захисту прав інвесторів та гарантування таких прав державою, боротьба із рейдерством;

- введення законодавчої вимоги щодо акціонерних товариств в Україні у частині впровадження ними світових стандартів розкриття інформації, якості корпоративного управління, відповідальності керівництва акціонерних товариств;

- удосконалення системи оподаткування, зокрема спрощення системи податкової звітності, більш жваве впровадження електронної форми звітності, подальше покращення адміністрування та зменшення податкових ставок, диференціація ставок оподаткування відповідно згідно визначених державою пріоритетів при виробництві інвестиційних, імпортозамінних та соціально значущих товарів.

– сприяння формуванню стратегічного партнерства з провідними міжнародними компаніями, які володіють сучасними високопродуктивними технологіями, з метою створення складної готової продукції з високою доданою вартістю всередині країни;

– вдосконалення механізмів державного регулювання процесів підтримки конкуренції на ринку на основі вироблення методологічних підходів до оптимізації співвідношень між великими, середніми і малими підприємствами у сфері промисловості, регулювання імпорту за масштабами і структурою, встановлення критеріїв ділової активності підприємств виробничої сфери залежно від розміру вироблюваної ними доданої вартості.

Одним з першочергових завдань має стати формування механізмів довгострокового кредитування інвестицій у розвиток і модернізацію підприємств, що освоюють перспективні технології, а також виконуючих важливі соціальні функції.

Завдання формування структурної політики має насправді стати першочерговим в Україні, чому також сприятиме побудова ефективної моделі державно-приватного партнерства. У цьому контексті при її формуванні та розробці стратегії реалізації доцільно враховувати відповідально підтверджені інвестиційні плани власників підприємств, плани державних монополій та плани держави, насамперед, щодо інфраструктурних проєктів, що стануть плацдармами для подальших інвестицій. Співробітництво між державою і бізнесом, створення для приватного інвестора умов для ефективної роботи надасть змогу суттєво наростити фінансовий потенціал, щоб забезпечити технологічний ривок реальному сектору України у найближчі роки.

Структурна політика має формуватися виходячи з необхідності масштабних структурних змін на основі, перш за все, інноваційно насичених інвестицій в основний капітал з метою інтенсивного впровадження сучасного обладнання і прогресивних технологій у виробництво.

Критично оцінюючи якість офіційних прогнозів розвитку національної економіки, слід зазначити, що практика розробки його сценаріїв створює ілюзію значної свободи вибору сприятливих варіантів. Однак, несприятлива стартова ситуація у реальному секторі диктує актуальну вимогу обґрунтування стратегії реалізації структурної політики у контексті відходу від інерційності його розвитку, заданої його відтворювальною структурою, що складалася десятиріччями. Це пов'язано з обмеженнями модернізації національної економіки, що до сьогодні залишаються дуже суттєвими і проявляються у структурі

власності, і у галузевій структурі ВВП та структурі власне реального сектору.

Інституційна складова структурної політики повинна спрямовуватися на створення найбільш сприятливих умови для бізнесу, атмосфери довіри і вимогливості між бізнесом і владою.

Поряд з розробкою заходів з реалізації структурної політики слід створювати максимально сприятливі умови для її здійснення. Йдеться про сприятливий підприємницький та інвестиційний клімат, захищеність прав власності та ефективну та послідовну державну політику, оскільки за умов, що склалися у результаті різкого скорочення частки державного сектора у реальному секторі, знизилася можливість здійснення значних фінансово-ресурсних маневрів на регулювання цін у ціноутворюючих галузях, що створило основу для зниження ефективності діяльності по усьому ланцюгу взаємопов'язаних галузей, через проблеми їх доходності та недостатністю джерел самофінансування.

Аналіз світового досвіду свідчить, серед інституційних механізмів переважають такі напрями:

– надання фінансової підтримки (переважно на зворотній пільговій основі) господарюючим суб'єктам для реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у сферах, пріоритетних з точки зору поставлених цілей, завдань і напрямів розвитку економіки, науки і техніки, окремих галузей виробництва (фінансові корпорації у вигляді спеціалізованих фінансових установ – банків, фондів, агентств – фінансові донори);

– створення державою або за її активної участі суб'єктів виробничої діяльності шляхом консолідації розрізнених виробничих підприємств і формування великих галузевих чи міжгалузевих вертикально-інтегрованих компаній чи холдингів у визначених пріоритетних галузях, покликани здійснювати розробку, виробництво та просування на ринок перспективної інноваційної продукції (нефінансові корпорації виробничого призначення – суб'єкти виробництва);

– створення суб'єктів інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності та малого і середнього бізнесу, зокрема у частині надання спеціалізованих інформаційних, пошуково-дослідницьких, консультаційних, посередницьких послуг у тих сферах, де ці послуги відсутні або слабо розвинені (нефінансові корпорації інфраструктурного призначення – суб'єкти інфраструктури);

– території із спеціальними сприятливими умовами для залучення приватних інвестицій та організації виробництва відповідно до пріоритетних напрямів та завдань розвитку.

Різноманітність організаційних форм та напрямів інституційного забезпечення економічного розвитку значно ускладнює можливості для винайдення і застосовування універсальних норм, що урегульовують питання створення та функціонування відповідних інститутів та їх взаємодію з іншими суб'єктами та органами влади. Тому у світовій практиці відмовились від спроб такої правової уніфікації, віддавши перевагу ухваленню окремого законодавства під кожний інститут розвитку.

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити що структурна політика має забезпечити наступні умови для розвитку національної економіки:

– створення механізму розширеної взаємодії виробництва товарів, генерації доходів та формування/стимулювання кінцевого попиту;

– досягнення консенсусу українських бізнес-еліт з приводу цілей модернізації національної економіки і способів їх досягнення з обґрунтованим переваженням перспектив модернізації (перехід країни до моделі економічного зростання) над втратами, що супроводжують процес модернізації (структурні трансформації, перерозподіл ресурсів, нарощування диференціації між секторами економіки, регіонами та соціальними групами);

– формування провідного виробничо-господарського укладу (сукупність взаємопов'язаних виробництв та інститутів, що утворюють системну цілісність), який володіє не лише потужним потенціалом зростання, але й досить критичною масою для якісного перетворення економіки;

– гармонійне поєднання інтересів України щодо економічного розвитку, модель якого має бути моделлю визначення домінантою економічної орієнтації та реалізації конкурентних переваг, з форматом стратегічного розвитку світового господарства.

– мобілізація технологічних і соціальних джерел підвищення ефективності діяльності підприємств через пошук принципово нових інституційних, економічних та організаційних форм інтеграції індустріального й постіндустріального укладів та формування національної інноваційної системи та її включення у контури розширеного відтворення.

Формування структурної політики та розробка стратегії її реалізації на основі технологічної модернізації через активізацію інвестиційних

процесів у напрямі оновлення основних засобів, ефективного формування та використання оборотних активів в системі управління інвестиційно-інноваційними проектами, зростання продуктивності праці, вдосконалення політики підготовки кадрів, гармонізації соціальної політики та процесів розвитку ринкової економіки дозволить створити умови для економічного зростання України.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

1. На основі узагальнення міжнародного досвіду розроблення структурної політики обґрунтовано, що її базовими принципами є результативність, ефективність, реалістичність, придатність до адміністрування, а алгоритм її формування на національному рівні повинен включати: діагностику обраних сфер, SWOT-аналіз, оцінку ефективності вітчизняної та іноземної підтримки реального сектора та сектора послуг, стратегію, пріоритетні напрями, що імплементуються, систему імплементатії, проект фінансового плану, моніторингові дослідження процесу управління та результатів.

2. Визначено, що на концептуальному рівні структурна політика має дати відповідь на такі принципово важливі для економічного розвитку країни запитання: на яких регіональних ринках переважно має здійснюватися економічне зростання; яким має бути товарне наповнення економічного зростання; за рахунок яких джерел має здійснюватися економічне зростання і як відбуватиметься мобілізація та цільове використання таких ресурсів; хто має бути основним суб'єктом модернізації економіки у її різних секторах; яким повинен бути економічний механізм, що забезпечує зацікавленість господарюючих суб'єктів в активній участі у проектах структурної модернізації національної економіки, а також достатню прозорість структурної модернізації фінансових потоків та ефективний контроль за їхнім цільовим використанням.

3. Обґрунтовано, що на сучасному етапі економічного розвитку України необхідна одночасна реалізація структурної політики і заходів зі стабілізації, оскільки заходи стабілізації закладають основу для економічного зростання, допомагаючи контролювати інфляцію, згладжувати динаміку споживання та інвестицій, скорочувати дефіцит держбюджету та державний борг, а заходи структурної політики підвищують ефективність стабілізаційної політики.

4. Запропоновано прискорити з боку держави формування корпоративного сектора економіки, створивши тим самим стратегічного

партнера у розв'язанні проблем планування, довгострокового маркетингу у важливіших сферах народного господарства, сприяти виробничо-технологічній інтеграції та транснаціоналізації вітчизняних господарських структур, виходячи з загальної закономірності державного регулювання, якою, навіть у суттєво лібералізованих країнах, є посилення державної підтримки науки, розвиток освіти та соціальної інфраструктури, інститутів державного стимулювання науково-технічного прогресу.

5. Визначено чотири основні форми впливу держави на науку та техніку: пряма підтримка через бюджет розробок, комерціалізації та впровадження нових продуктів і технологій; непряма підтримка через фіскальну та податкову політику, а також адміністративне регулювання в цій сфері; підтримка через інвестиції системи освіти, тому що в нових умовах ефективна реалізація технологій потребує нової робочої сили і менеджменту; підтримка критичних елементів господарчої інфраструктури, життєво необхідної для функціонування сучасної економіки.

6. Обґрунтовано, що механізми структурної політики повинні включати стимулювання інвестицій у формі кредитів, субсидій, різних податкових пільг, системи державних замовлень і закупівель, заходи з регулювання прямих іноземних інвестицій, а умовами її ефективного реалізації є: послідовна та узгоджена реформаторська політика держави, політична воля до втілення реформ; наявність у владі команди реформаторів, здатних реалізувати реформи; послідовне подолання корупції у системі державного управління та в інших сферах суспільного життя; стимулювання економічного розвитку, яке поєднує масштабну дерегуляцію і технологічну модернізацію; інформування громадськості щодо процесу реформ та наслідків для суспільства, високий рівень довіри суспільства до реформ.

7. Визначено, у провідних країнах світу серед інституційних механізмів переважають: надання фінансової підтримки (переважно на зворотній пільговій основі) господарюючим суб'єктам для реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у сферах, пріоритетних з точки зору поставлених цілей, завдань і напрямів розвитку економіки, науки і техніки, окремих галузей виробництва; створення державою або за її активної участі суб'єктів виробничої діяльності шляхом консолідації розрізнених виробничих підприємств і формування великих галузевих чи міжгалузевих вертикально-інтегрованих компаній чи холдингів у визначених пріоритетних галузях; створення суб'єктів інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності та малого і

середнього бізнесу, зокрема у частині надання спеціалізованих інформаційних, пошуково-дослідницьких, консультаційних, посередницьких послуг у тих сферах, де ці послуги відсутні або слабо розвинені; створення територій зі спеціальними сприятливими умовами для залучення приватних інвестицій та організації виробництва відповідно до пріоритетних напрямів та завдань розвитку.

8. Обґрунтовано, що структурна політика має забезпечити такі умови для розвитку національної економіки, як: створення механізму розширеної взаємодії виробництва товарів, генерації доходів та формування/стимулювання кінцевого попиту; досягнення консенсусу українських бізнес-еліт з приводу цілей модернізації національної економіки і способів їх досягнення з обґрунтованим переваженням перспектив модернізації над втратами; формування провідного виробничо-господарського укладу, який володіє не лише потужним потенціалом зростання, але й досить критичною масою для якісного перетворення економіки; гармонійне поєднання інтересів України щодо економічного розвитку з форматом стратегічного розвитку світового господарства; мобілізація технологічних і соціальних джерел підвищення ефективності діяльності підприємств через пошук принципово нових інституційних, економічних та організаційних форм інтеграції індустріального й постіндустріального укладів, формування національної інноваційної системи та її включення у контури розширеного відтворення.

ВИСНОВКИ

У монографії запропоновано вирішення важливого наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні алгоритму формування структурної політики на основі оцінки структурних особливостей національної економіки та запропоновано системи заходів стосовно її ефективної реалізації для забезпечення економічного зростання України.

1. Узагальнення міжнародного досвіду розроблення структурної політики свідчить, що її базовими принципами є результативність, ефективність, реалістичність, придатність до адміністрування. Алгоритм формування структурної політики на національному рівні повинен включати: діагностику обраних сфер, SWOT-аналіз, оцінку ефективності вітчизняної та іноземної підтримки реального сектора та сектора послуг, стратегію, пріоритетні напрями, що імплементуються, систему імплементатії, проект фінансового плану, моніторингові дослідження процесу управління та результатів.

2. Структурні особливості формування валової доданої вартості в Україні порівняно з іншими країнами дають підстави стверджувати про необхідність пріоритетності розвитку реального сектора при розробленні структурної політики. Аргументацією зазначеного підходу є наявність таких тенденцій формування ВДВ: перевищення зростання сільськогосподарського виробництва над середнім країн ЄС-28; зростання промисловості близьке до ЄС-28, проте нижче більшості країн СНД; зниження частки переробної промисловості при зростанні в ЄС, зокрема у Польщі та Словаччині; лідируючі позиції у зростанні торгівлі і транспорту порівняно з країнами ЄС; незмінний рівень доданої вартості управління, освіти й охорони здоров'я проти значного зростання в країнах ЄС.

3. Тенденції змін у структурі ВВП України за категоріями доходу свідчать про існування структурних деформацій, що підтверджується: зростанням рівня оплати праці, який досяг 50% ВВП у 2008 р., зниженням рівня оподаткування та одночасним зростанням рівня субсидій на стадії входження економіки України в кризові процеси та зростанням рівня оподаткування зі зменшенням обсягів субсидій у посткризовий період, зменшенням частки валового прибутку/змішаного доходу від 38,4% у складі ВВП у 2007 р. до 35,4% у 2011 р., що посилює розрив між рівнем валового доходу і заощадженнями та негативно впливає на інвестиційні процеси;

4. Особливостями утворення доходу нефінансового сектора України є: практично однакові частки податків і субсидій у ВДВ сектора, що підтверджує вимивання коштів із державного сектора; зменшення майже втричі частки валових заощаджень; зниження валового наявного доходу, що формує дефіцит власних інвестиційних ресурсів для структурних змін у реальному секторі.

5. Дослідження структури формування доходів демонструє розбалансування доходів і витрат як сектора нефінансових корпорацій, так і сектора загальнодержавного управління, і доводить перетікання значних фінансових коштів із сектора загальнодержавного управління через субсидії (які за обсягами практично дорівнюють обсягам сплачених реальним сектором податків) до реального сектора. Це свідчить про порушення еквівалентності обміну між секторами. Скорочення ж у ВДВ частки валових заощаджень (від 17,2% у 2006 р. до 5,2% 2011 р.) обумовлене значним зменшенням валового сальдо первинних доходів, а сплата доходів від власності нерезидентам України збільшує відплив капіталу з країни.

6. Тенденції зміни структури рахунків сектора фінансових корпорацій характеризуються значним зростанням валових наявних доходів (в умовах нарощування боргової залежності державного та корпоративного секторів), які використовуються ним для погашення запозичень і не стають джерелом нагромадження капіталу в умовах дефіциту ресурсів для модернізації економіки, як основної умови економічного зростання. Каналом корупційних схем відпливу капіталу за кордон є доходи від власності, частка яких за 2011р. удвічі перевищувала загальний обсяг ВДВ сектора.

7. Стійкий дефіцит ресурсів для капіталовкладень та зростання боргу сектора загального державного управління формується внаслідок: високої частки у ВДВ оплати праці найманих працівників (2011 р. – 89,69%) та низької (10,21%) – валового прибутку в рахунку утворення доходу; зменшення у ВДВ в 1,6 раза частки валового наявного доходу, високої частки кінцевих споживчих витрат (35% перевищення обсягів ВДВ).

8. Можливості залучення населення до інвестування у реальний сектор обмежені внаслідок особливостей динаміки структури доходу сектора домашніх господарств, зокрема: зниження частки оплати праці найманих працівників та податкового навантаження; значного зростання частки як отриманих, так і сплачених доходів від власності; високої частки соціальних допомог та інших поточних трансфертів;

високого рівня індивідуальних кінцевих споживчих витрат та низького рівня заощаджень.

9. На нинішньому етапі економічного розвитку Україні необхідна одночасна реалізації структурної політики і заходів зі стабілізації, оскільки, з одного боку, заходи стабілізації закладають основу для економічного зростання, допомагаючи контролювати інфляцію, згладжувати динаміку споживання та інвестицій, скорочувати дефіцит держбюджету та державний борг, з іншого – заходи структурної політики підвищують ефективність стабілізаційної політики (підвищення конкуренції, покращення інвестиційного клімату тощо).

10. Умовами ефективною реалізації структурної політики є: послідовна та узгоджена реформаторська політика держави, політична воля до втілення реформ; наявність у владі команди реформаторів, здатних реалізувати реформи; послідовне подолання корупції у системі державного управління та в інших сферах суспільного життя; стимулювання економічного розвитку, яке поєднує масштабну дерегуляцію і технологічну модернізацію; інформування громадськості щодо процесу реформ та наслідків для суспільства, високий рівень довіри суспільства до реформ.

Додаток А
Економічна структура країн світу у 2007-2012 рр., % валової доданої
вартості до ВВП

Країна	Роки	Сфера послуг	Промисловість	Сільське господарство	Частка експорту до ВВП	Частка імпорту до ВВП
Україна	2007	55,8	36,7	7,5	44,8	50,4
	2008	58,5	33,6	7,9	46,9	54,9
	2009	62,1	29,6	8,3	46,4	48,0
	2010	60,4	31,3	8,3	50,7	53,6
	2011	60,1	30,0	9,9	54,4	60,6
	2012	60,9	29,8	9,3	50,9	59,3
Росія	2007	59,1	36,4	4,4	30,2	21,5
	2008	59,5	36,1	4,4	31,3	22,1
	2009	61,7	33,6	4,7	27,9	20,5
	2010	61,4	34,7	3,9	29,2	21,1
	2011	58,9	36,8	4,4	30,4	21,8
	2012	60,1	36,0	3,9	29,4	22,1
США	2007	77,8	21,1	1,1	11,5	16,4
	2008	78,5	20,4	1,2	12,5	17,4
	2009	80,1	18,8	1,1	11,0	13,7
	2010	79,8	19,0	1,1	12,3	15,8
	2011	79,4	19,4	1,2	13,5	17,2
	2012	–	–	–	13,5	16,9
Німеччина	2007	68,6	30,5	1,0	47,2	40,2
	2008	69,4	29,7	0,9	48,2	41,9
	2009	72,4	26,8	0,8	42,5	37,5
	2010	71,2	27,9	0,9	47,6	42,0
	2011	–	–	–	50,6	45,4
	2012	–	–	–	51,8	45,9
Японія	2007	70,7	28,1	1,1	17,7	16,1
	2008	71,4	27,4	1,2	17,7	17,5
	2009	72,9	25,9	1,2	12,7	12,3
	2010	71,4	27,5	1,2	15,2	14,0
	2011	72,7	26,2	1,2	15,1	16,1
	2012	–	–	–	14,7	16,6
Китай	2007	41,9	47,3	10,8	38,4	29,6
	2008	41,8	47,4	10,7	35,0	27,3
	2009	43,4	46,2	10,3	26,7	22,3
	2010	43,2	46,7	10,1	29,4	25,6
	2011	43,4	46,6	10,0	28,5	26,1
	2012	44,6	45,3	10,1	27,3	24,5
Польща	2007	64,0	31,6	4,3	40,8	43,6
	2008	64,7	31,5	3,7	39,9	43,9
	2009	64,6	31,7	3,7	39,4	39,4
	2010	64,8	31,6	3,5	42,2	43,4
	2011	–	–	–	45,1	46,2
	2012	–	–	–	46,2	45,8

Джерело: складено автором.

Додаток Б
Показники чистого прибутку та рентабельності капіталу в Україні,
%

	Питома вага						Рентабельність					
	збитку в прибутку			чистого прибутку (збитку) в нерозподіленому прибутку (непокритому збитку)			усіх активів			основних засобів і нематеріальних активів		
	2007	2009	2011	2007	2009	2011	2007	2009	2011	2007	2009	2011
Всього без фінансової діяльності	-36,3	-134,1	-67,5	60,8	520,1	421,7	5,3	3,0	4,5	7,6	3,3	3,0
У тому числі:												
сільське господарство, мисливство та лісове господарство	-24,6	-45,9	-16,4	53,6	31,9	40,8	10,2	9,4	13,3	15,6	17,1	27,4
промисловість	-31,3	-142,6	-60,9	53,6	-57,9	157,6	5,5	5,6	6,0	6,2	3,4	6,7
будівництво	-88,7	-199,0	-162,1	24,9	45,7	19,4	3,6	2,9	2,2	11,9	8,1	6,1
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів, предметів особистого вжитку	-53,8	-171,2	-70,2	81,4	40,4	-102,1	3,8	2,4	3,8	32,4	17,2	32,4
діяльність готелів та ресторанів	-127,4	-330,1	-205,6	9,1	25,2	16,1	2,7	2,0	2,4	4,0	2,9	3,2
діяльність транспорту та зв'язку	-32,7	-61,7	-58,3	32,5	32,7	43,1	4,9	4,3	4,4	2,3	0,9	0,3
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-27,5	-205,5	-142,9	110,2	-48,4	14,9	6,1	1,5	2,1	8,4	2,3	3,3
з промисловості:												
добувна промисловість	-24,5	-94,1	-32,8	81,0	1,6	84,4	8,7	3,9	13,7	9,4	5,0	18,2
добування паливно-енергетичних корисних копалин	-59,4	-171,1	-98,3	85,2	-40,6	51,2	4,9	3,1	6,9	5,2	3,3	7,8
добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	-3,3	-29,0	-5,0	80,0	13,3	84,8	16,5	5,2	23,2	18,9	8,4	41,8
переробна промисловість	-27,7	-165,5	-89,0	39,5	-135,4	44,8	6,0	3,0	4,2	7,9	3,6	5,8
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	-54,2	-57,1	-76,8	27,9	148,3	37,4	4,2	5,3	4,1	7,5	10,3	9,5
легка промисловість	-101,3	-104,9	-62,7	1,0	1,8	-24,6	3,7	3,4	3,9	5,5	5,6	6,0
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	-123,4	-302,7	-97,3	-121,3	34,2	-0,8	3,2	2,5	2,6	4,6	2,9	3,0
целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	-55,5	-107,8	-66,5	25,5	29,1	75,4	5,1	5,2	5,1	7,3	6,9	6,4
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	-43,9	-680,8	-690,3	7,7	433,3	51,3	2,9	0,9	0,8	4,1	1,1	1,5
хімічна та нафтохімічна промисловість	-30,3	-252,1	-142,8	140,0	77,4	18,1	4,9	2,8	3,3	3,4	2,3	3,9
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	-6,7	-694,1	-190,1	41,4	-80,3	-142,0	9,9	0,9	2,8	13,6	1,1	3,8
машинобудування	-36,7	-99,4	-23,5	67,1	2,1	88,7	4,7	4,3	8,2	6,0	3,5	7,5
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-71,9	-110,1	-45,7	-13,2	4,3	-56,4	2,4	2,3	5,3	1,9	2,0	3,3

Джерело: розраховано автором.

Додаток В

Витратні коефіцієнти в Україні (2006-2011 рр.)

Україна – 2006, 2011	Сумарний коефіцієнт прямих витрат на одиницю випуску		Питома вага галузей у випуску, %		Річні відхилення за зваженими прямими витратами, відсоткових чисел			Сумарний коефіцієнт повних витрат на одиницю кінцевого продукту (ВВП)		Питома вага галузей у ВВП, %		Річні відхилення за зваженими повними витратами, відсоткових чисел		
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	Всього	2006	2011	2006	2011	2006	2011	Всього
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	0,616	0,625	8,00	8,83	4,93	5,51	0,59	2,393	2,442	7,79	8,87	18,65	21,65	3,00
Добування вугілля, лігніту і торфу; добування уранової і торієвої руд	0,583	0,560	1,62	1,81	0,95	1,01	0,07	2,346	2,395	1,71	2,13	4,02	5,10	1,08
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	0,441	0,357	0,98	1,24	0,43	0,44	0,01	1,967	1,790	1,39	2,13	2,73	3,81	1,08
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	0,617	0,488	1,61	2,33	1,00	1,14	0,14	2,504	2,234	1,57	3,19	3,92	7,13	3,21
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,706	0,751	11,11	11,65	7,85	8,75	0,91	2,677	2,775	8,26	7,75	22,12	21,51	-0,60
Легка промисловість	0,650	0,647	1,78	1,62	1,16	1,05	-0,11	2,458	2,452	1,58	1,53	3,88	3,75	-0,13
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини; целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,710	0,756	1,95	1,65	1,39	1,25	-0,14	2,807	2,974	1,43	1,08	4,02	3,20	-0,82
Виробництво коксу; ядерних матеріалів; продуктів нафтоперероблення	0,826	0,832	4,72	4,08	3,90	3,39	-0,50	2,796	2,867	2,09	1,84	5,83	5,27	-0,57
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,742	0,820	4,05	4,11	3,01	3,37	0,36	2,810	2,859	2,65	1,98	7,44	5,66	-1,77
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,716	0,816	1,92	1,69	1,38	1,38	0,00	2,691	2,912	1,38	0,83	3,71	2,42	-1,29
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,777	0,932	10,38	8,52	8,07	7,94	-0,13	3,033	3,478	5,86	1,55	17,79	5,39	-12,39
Машинобудування	0,734	0,725	7,54	7,41	5,53	5,37	-0,16	2,857	2,915	5,07	5,45	14,49	15,88	1,39
Інші галузі промисловості	0,749	0,725	0,97	0,86	0,73	0,63	-0,10	3,004	3,015	0,62	0,64	1,86	1,91	0,05
Електроенергетика, газо-, тепло- та водопостачання	0,544	0,625	3,83	4,13	2,08	2,58	0,50	2,167	2,388	4,41	4,14	9,57	9,90	0,33
Будівництво	0,645	0,675	4,84	3,72	3,12	2,51	-0,60	2,696	2,892	4,35	3,23	11,73	9,35	-2,37
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,435	0,435	8,97	10,45	3,90	4,54	0,64	1,993	1,985	12,83	15,81	25,57	31,38	5,80
Діяльність готелів та ресторанів	0,500	0,490	0,92	0,79	0,46	0,39	-0,08	2,223	2,249	1,17	1,07	2,60	2,41	-0,19
Діяльність транспорту	0,456	0,478	5,96	6,26	2,72	2,99	0,28	2,063	2,127	8,21	8,75	16,94	18,62	1,68
Діяльність пошти та зв'язку	0,467	0,425	2,20	1,44	1,03	0,61	-0,41	2,096	1,940	2,97	2,22	6,22	4,31	-1,91
Фінансова діяльність; оплата послуг фінансових посередників	0,663	0,326	2,68	2,78	1,78	0,91	-0,87	1,578	1,608	2,28	1,51	3,60	2,43	-1,17
Операції з нерухомим майном; оренда машин та устаткування; прокат побутових виробів і предметів особистого вжитку	0,400	0,797	2,67	3,38	1,07	2,69	1,62	1,775	2,035	4,06	5,13	7,21	10,44	3,23
Діяльність у сфері інформатизації	0,469	0,450	0,31	0,61	0,15	0,27	0,13	2,099	1,966	0,42	0,89	0,88	1,75	0,88
Дослідження та розробки	0,418	0,411	0,46	0,35	0,19	0,14	-0,05	2,007	2,115	0,67	0,55	1,35	1,16	-0,18
Діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям	0,515	0,477	1,69	2,08	0,87	0,99	0,12	2,208	2,062	2,08	2,91	4,59	6,01	1,42
Державне управління	0,270	0,247	2,61	2,17	0,70	0,54	-0,17	1,609	1,628	4,82	4,37	7,75	7,11	-0,64
Освіта	0,270	0,309	2,67	2,67	0,72	0,83	0,11	1,641	1,703	4,93	4,94	8,09	8,41	0,32
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,369	0,342	2,08	2,05	0,77	0,70	-0,07	1,912	1,896	3,33	3,61	6,37	6,85	0,48
Санітарні послуги, прибирання сміття та знищення відходів	0,569	0,577	0,28	0,32	0,16	0,19	0,03	2,407	2,431	0,31	0,37	0,74	0,89	0,15
Діяльність громадських організацій	0,471	0,463	0,15	0,14	0,07	0,06	-0,01	2,010	1,977	0,20	0,20	0,41	0,40	-0,01
Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	0,467	0,464	0,81	0,68	0,38	0,32	-0,06	1,965	1,974	1,10	0,98	2,15	1,93	-0,22
Надання індивідуальних послуг	0,279	0,311	0,25	0,19	0,07	0,06	-0,01	1,668	1,752	0,45	0,35	0,76	0,62	-0,14
Разом	0,605	0,626	100	100	60,5	62,64	2,11			100	100			-0,33
у тому числі витрат продукції:														
сфери матеріального виробництва, включаючи енергетику			65,3	63,6			0,8			50,2	46,3			-9,8
сфери нематеріальних послуг			34,7	36,4			1,2			49,8	53,7			9,5

Джерело: розраховано автором.

Додаток Д

Коефіцієнти повних витрат в сумарному випуску кінцевої продукції в Україні (2006-2011 рр.)

Україна – 2006, 2011	Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств		Витрати на кінцеве споживання загального державного управління та НКО ДГ		Валове нагромадження основного капіталу		Експорт		Імпорт	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство	0,048	0,045	0,019	0,002	0,001	0,004	0,010	0,017	-0,008	-0,008
Добування вугілля, лігніту і торфу; добування уранової і торісової руд	0,006	0,007	0,005	0,001	0,002	0,002	0,004	0,014	-0,004	-0,012
Добування вуглеводнів та пов'язані з ним послуги	0,020	0,026	0,018	0,005	0,007	0,009	0,009	0,027	-0,009	-0,059
Добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних	0,002	0,003	0,002	0,000	0,003	0,003	0,005	0,017	-0,004	-0,008
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	0,070	0,073	0,069	0,002	0,002	-0,002	0,023	0,017	-0,016	-0,011
Легка промисловість	0,014	0,013	0,014	0,000	0,000	0,000	0,003	0,003	-0,002	-0,005
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини; целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	0,009	0,009	0,009	0,001	0,004	0,001	0,007	0,008	-0,008	-0,008
Виробництво коксу; ядерних матеріалів; продуктів нафтоперероблення	0,021	0,021	0,018	0,002	0,009	0,007	0,011	0,025	-0,010	-0,027
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0,023	0,028	0,020	0,003	0,009	0,008	0,010	0,025	-0,010	-0,037
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	0,004	0,005	0,004	0,001	0,009	0,006	0,003	0,006	-0,003	-0,006
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	0,012	0,012	0,011	0,002	0,018	0,014	0,009	0,061	-0,011	-0,032
Машинобудування	0,030	0,025	0,029	0,002	0,044	0,034	0,010	0,038	-0,011	-0,050
Інші галузі промисловості	0,004	0,004	0,004	0,001	0,002	0,001	0,003	0,004	-0,003	-0,004
Електроенергетика, газо-, тепло- та водопостачання	0,015	0,016	0,014	0,005	0,005	0,004	0,007	0,016	-0,007	-0,013
Будівництво	0,001	0,002	0,001	0,000	0,032	0,023	0,001	0,001	-0,001	-0,001
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,046	0,057	0,042	0,003	0,017	0,014	0,152	0,037	-0,159	-0,041
Діяльність готелів та ресторанів	0,004	0,004	0,004	0,001	0,001	0,001	0,002	0,003	-0,002	-0,003
Діяльність транспорту	0,024	0,026	0,022	0,004	0,009	0,008	0,014	0,037	-0,014	-0,033
Діяльність пошти та зв'язку	0,011	0,007	0,011	0,001	0,002	0,001	0,005	0,004	-0,005	-0,003
Фінансова діяльність; оплата послуг фінансових посередників	0,008	0,007	0,007	0,001	0,003	0,002	0,009	0,005	-0,009	-0,007
Операції з нерухомим майном; оренда машин та устаткування; прокат побутових виробів і предметів особистого вжитку	0,012	0,017	0,012	0,002	0,003	0,003	0,007	0,005	-0,007	-0,005
Діяльність у сфері інформатизації	0,001	0,002	0,001	0,000	0,001	0,001	0,001	0,002	-0,001	-0,001
Дослідження та розробки	0,000	0,000	0,000	0,001	0,001	0,000	0,001	0,001	-0,001	-0,001
Діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу, надання послуг підприємцям	0,007	0,011	0,007	0,001	0,004	0,003	0,011	0,009	-0,012	-0,010
Державне управління	0,001	0,001	0,001	0,014	0,001	0,000	0,001	0,001	-0,001	-0,001
Освіта	0,003	0,003	0,003	0,015	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,002	0,002	0,002	0,011	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Санітарні послуги, прибирання сміття та знищення відходів	0,001	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000	0,001	0,000	-0,001	0,000
Діяльність громадських організацій	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	0,003	0,002	0,003	0,003	0,000	0,000	0,001	0,001	-0,001	-0,001
Надання індивідуальних послуг	0,001	0,001	0,001	0,000	0,000	0,000	0,001	0,000	-0,001	0,000
Всього	0,404	0,429	0,356	0,086	0,188	0,148	0,320	0,384	-0,320	-0,389
у тому числі витрат продукції:										
сфери матеріального виробництва, включаючи енергетику	0,279	0,287	0,238	0,026	0,145	0,115	0,115	0,279	-0,108	-0,281
сфери нематеріальних послуг	0,126	0,142	0,118	0,060	0,043	0,033	0,205	0,106	-0,212	-0,108
агропродовольчого сектора	0,119	0,117	0,088	0,004	0,003	0,002	0,033	0,034	-0,025	-0,019
паливно-енергетичного комплексу, включаючи коксовиробництво та нафтоперероблення	0,046	0,054	0,041	0,007	0,018	0,019	0,024	0,066	-0,023	-0,098

Джерело: розраховано автором.

Додаток Е
Методичні рекомендації Європейської Комісії щодо розробки національних програм реформування з метою імплементації пріоритетів Лісабонської стратегії у 2008-2010 рр.

У сфері макроекономічної політики:

1. Забезпечити економічну стабільність для сприяння сталому розвитку;
2. Зберігати економічну та фінансову стабільність як основу зростаючої зайнятості;
3. Сприяти розподілу ресурсів, орієнтуючись на цілі зростання економіки та зайнятості;
4. Забезпечити, щоб збільшення заробітної плати сприяли макроекономічній стабільності та зростанню;
5. Сприяти більшій узгодженості між макроекономічною, структурною політикою, а також політикою зайнятості;
6. Сприяти динамічному та добре функціонуючому Європейському монетарному союзу.

У сфері мікроекономічної політики:

7. Підвищити та покращити інвестування у НДДКР, зокрема, приватним бізнесом;
8. Сприяти всім формам інновацій;
9. Сприяти розповсюдженню та ефективному використанню інформаційних і комунікаційних технологій, а також побудувати інформаційне суспільство;
10. Підсилити конкурентні переваги промислової бази країни;
11. Стимулювати раціональне використання ресурсів та підсилити взаємодію між захистом навколишнього середовища та економічним зростанням;
12. Розширити та поглибити внутрішній ринок;
13. Забезпечити відкриті та конкурентні ринки всередині та за межами Європи та скористатися вигодами від глобалізації;
14. Створити більш конкурентне ділове середовище та стимулювати приватну ініціативу для покращення регулювання;
15. Сприяти розвитку культури підприємництва та створювати сприятливе середовище для малих та середніх підприємств;
16. Розширити, вдосконалити та пов'язати з Європейською інфраструктурою та допрацювати пріоритети транскордонних проектів.

У сфері зайнятості;

17. Здійснювати політику зайнятості, націлену на досягнення повною зайнятості, покращуючи якість та продуктивність праці, та укріплюючи соціальне та територіальне зближення;
18. Популяризувати бажання працювати протягом життєвого циклу;
19. Забезпечити інклюзивність ринків праці, підсилювати привабливість праці;
20. Покращити відповідність потреб ринку праці;
21. Сприяти гнучкості, поєднаній з гарантіями зайнятості, та знизити сегментацію ринку праці завдяки підвищенню ролі соціальних партнерів;
22. Забезпечити сприятливі для рівня зайнятості зростання затрат праці та механізми встановлення заробітної плати;
23. Розширити та покращити інвестування в людський капітал;
24. Адаптувати системи навчання та тренінгів у відповідності до нових умов конкуренції.

Джерело: складено автором.

Додаток Ж

Порівняння основних змістовних складових національних програм реформування 2008-2010 рр. Німеччини, Франції та Іспанії

<p style="text-align: center;">Національна програма реформування 2008-2010 рр. Німеччини «Базуючись на успіху – продовжуючи реформи для зростання та створення робочих місць»</p>	<p style="text-align: center;">Національна програма реформування 2008-2010 рр. Франції</p>	<p style="text-align: center;">Національна програма реформування Іспанії: звіт про прогрес, досягнутий у 2008 р.</p>
<p>Частина 1. Політика реформування 2008-2010 рр.</p> <p>I. Вступ</p> <p>A. Прогрес, досягнутий з осені 2007 р.</p> <p>B. Пріоритети реформування у 2008-2010 рр.</p> <p>II. Активне втілення у життя інформаційного суспільства та інновацій</p> <p>A. Посилення системи освіти – створення можливостей</p> <p>B. Посилення НДДКР</p> <p>C. Сприяння інноваціям та провідним технологіям</p> <p>III. Відкриття ринків та підвищення конкурентоспроможності</p> <p>IV. Покращення загальних умов для підприємницької активності</p> <p>A. Створення більших можливостей для підприємницької ініціативи</p> <p>B. Посилення фінансових ринків</p> <p>C. Подальше покращення клімату для початківців, а також малих і середніх підприємств</p> <p>D. Розширення інфраструктури</p> <p>V. Забезпечуючи стабільність державних фінансів – гарантуючи стале зростання – захищаючи системи соціального страхування</p> <p>A. Консолідувати державних бюджет</p> <p>B. Забезпечуючи стабільність системи соціального страхування</p> <p>C. Реформування федералізму</p> <p>VI. Використовуючи екологічні інновації як конкурентну перевагу – гарантуючи поставку енергоресурсів – протидіючи змінам клімату</p> <p>A. Ефективність використання енергоресурсів як ключ до довгострокової конкурентоспроможності</p> <p>B. Убезпечуючи поставку енергоресурсів</p> <p>C. Дружні до навколишнього середовища технології як стратегічний конкурентний фактор</p> <p>VII. Пристосовуючи ринок праці до нових викликів – протидіючи демографічним змінам</p> <p>A. Подальше сприяння створенню робочих місць</p> <p>B. Використовуючи потенціал для зайнятості населення</p>	<p>1. Стале зростання, інновації та розвиток бізнесу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сприяючи зростанню бізнесу; - покращуючи фінансування економіки; - стимулюючи конкуренцію; - піднімаючи технологічні; <p>обмеження шляхом посилення інноваційних можливостей;</p> <ul style="list-style-type: none"> - підтримуючи сталий розвиток. <p>2. Можливості для кожного:</p> <ul style="list-style-type: none"> - модернізуючи соціальний діалог; - покращуючи дієвість ринка праці; - підтримуючи активність; - краще розподілення здобутків від економічного зростання. <p>3. Забезпечуючи стабільність державних фінансів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - контролюючи та підвищуючи ефективність державних витрат; - оптимізуючи оподаткування та системи соціальних страхових внесків; - гарантуючи фінансування пенсійної системи. 	<p>I. Вступ</p> <p>II. Економічна ситуація</p> <p>III. Статус та осучаснення семи базових стовпів Національної програми реформування</p> <p>IV. Національна програма реформування та європейські фонди</p> <p>V. Фінансовий контроль</p> <p>Додаток I. Основні заходи Національної програми реформування</p> <p>Додаток II. Структурні індикатори Європейської Комісії</p> <p>Додаток III. Плани регіонального економічного реформування</p> <p>Додаток IV. Регіональний розподіл основних викликів в Національній програмі реформування</p> <p>Додаток V.</p>

Джерело: складено автором.

Додаток 3

Порівняння основних змістовних складових національних стратегічних програм Польщі та Чеської республіки

<p>Національна стратегічна базова рамкова програма Польщі 2007-2013 рр.: у підтримку зростання та створення робочих місць</p>	<p>Інноваційна економіка: операційна програма 2007-2013 рр. у контексті Національної стратегічної базової рамкової програми Польщі</p>	<p>Стратегія економічного зростання Чеської республіки 2007-2013 рр.</p>
<p>1. Діагностика соціально-економічної ситуації 2. SWOT аналіз – ситуація на початку імплементації програми 3. Напрями та впливи від реалізації в Польщі Політики зближення у 2004-2006 рр. 4. Прогнозні оцінки, включаючи вплив на навколишнє середовище. Оцінка макроекономічних наслідків. 5. Національна соціально-економічна стратегія зростання 6. Заходи підтримки підсилення адміністративних можливостей в рамках даної програми протягом 2007-2013рр. 7. Координація Політики зближення із заходами, здійснюваними в рамках лісабонської стратегії та Національного плану розвитку 8. Координація заходів, здійснюваних в рамках Політики зближення із заходами загальної сільськогосподарської політики та Загальної політики у рибному господарстві 9. Інструменти досягнення стратегічних цілей програми 10. Система імплементації 11. Фінансовий механізм</p>	<p>1. Діагностика обраних сфер, націлена на створення та розвиток економіки знань 2. SWOT аналіз 3. Оцінка ефективності вітчизняної та іноземної підтримки реального сектору протягом 2000-2006 рр. 4. Стратегія 5. Пріоритетні напрями, що імплементуються в рамках програми 6. Система імплементації Операційної програми з розвитку інноваційної економіки 7. Проект фінансового плану 8. Категорії інтервенцій зі структурних фондів протягом 2007-2013 рр.</p>	<p>Розділ 1. Чеська Республіка в глобалізованому світі та Європейському Союзі Розділ 2. Відправні точки та стратегічні цілі Розділ 3. Реалізація концепції розвитку Розділ 4. Базові фіскальні принципи стратегії економічного зростання Чеської Республіки Розділ 5. Використання структурних фондів та фондів фінансування політики зближення для підтримки пріоритетів Чеської Республіки Розділ 6. Моніторинг результатів стратегії економічного зростання</p>

Джерело: складено автором.

Додаток И

Ієрархія функціональних рівнів Стратегії економічного зростання Чеської республіки 2007-2013 рр.

Керівна ідея стратегії	Чеська Республіка – європейський центр знань та технологій зі зростаючими стандартами життя та високим рівнем зайнятості.
Ціль реалізації стратегії розвитку, орієнтована на результат	Наблизити Чеську Республіку до економічного рівня розвинутих країн-членів ЄС, дотримуючись принципів сталого розвитку. В 2013 р. країна має досягнути середнього рівня ЄС по показнику ВВП на душу населення.
Завдання, що стоять перед розробкою стратегії розвитку	<ol style="list-style-type: none"> 1. Встановити пріоритети для координації економічної політики до 2013 р. та розподілу допомоги з фондів ЄС протягом 2007-2013 рр. 2. Створити для клієнтів державного сектору – громадян, підприємців та корпорацій – оптимальних умов для здійснення їх економічної активності. 3. Сприяти максимальній ефективності у розподілі обмежених державних ресурсів у сферах прямих інтервенцій.
Пріоритети економічної політики, визначені в стратегії	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інституціональне бізнес середовище 2. Джерела фінансування 3. Інфраструктура 4. Розвиток людських ресурсів – навчання та зайнятість 5. НДДКР та інновації
Відправні точки та цілі по кожному з пріоритетів:	
1. Інституціональне бізнес середовище	<ul style="list-style-type: none"> - сприятливе правове середовище та удосконалення механізмів приведення до законів виконання; - запровадження результативного та ефективного державного управління; - система оподаткування, сприятлива для конкурентоспроможності; - покращення конкурентоспроможного середовища та усунення бар'єрів; - зробити результативним інструменти підтримки, відповідаючи ринковим принципам;
2. Джерела фінансування	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечити достатнє нахождение ресурсів від ЄС; - максимізувати приток інвестицій та ефективно приватизувати активи, що знаходяться у державній власності; - створити сприятливе середовище для ефективного державного-приватного партнерства; - сприяти комерційним джерелам фінансування; - економне розпорядження державними фондами;
3. Інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення мобільності людей, товарів та інформації; - пришвидшення імплементації Інвестиційного плану у державному та приватному секторах; - пришвидшення економічного зростання регіонів; - захист природи, навколишнього середовища та культурного спадку; - підтримка конкурентоспроможного виробництва та операційних витрат; оптимізація секторальної структури переваг цінової конкурентоспроможності;
4. Розвиток людських ресурсів – навчання та зайнятість	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення гнучкості системи освіти; - підвищення рівня освіти старшого покоління; - забезпечення достатньою робочою силою; - підвищення гнучкості ринку праці; - впровадження політики зайнятості, мотивуючої до праці; - удосконалення стратегічного управління розвитком людських ресурсів;
5. НДДКР та інновації	<ul style="list-style-type: none"> - сприяння НДДКР як джерелу інновацій; - встановлення функціональної співпраці між державним та приватним секторами у сфері НДДКР та інновацій; - забезпечення людськими ресурсами для НДДКР та інновацій; - підвищення ефективності державного управління у сфері НДДКР та інновацій.
6. Завдання	Контрольні відмітки на шляху досягнення стратегічних цілей.
7. Заходи	Необхідні для виконання поставлених завдань.

Джерело: складено автором.

Додаток К

Базові цілі та індикатори виконання Національної стратегічної базової рамкової програми Польщі на 2007-2013 рр.

Ціль	Індикатор	
Стратегічна: Створення умов для підвищення конкурентоспроможності економіки знань та підприємництва, що гарантуватиме зростання зайнятості та зближення рівня соціальних стандартів	Середньорічні темпи приросту ВВП (%)	
	ВВП на душу населення за ПКС (ЕС-25 = 100)	
	Структура зайнятості по секторах економіки	
	Показник зайнятості для людей віком 15-64 років - загальний/жінки - старші люди віком 55-64 років	
	Кінцева енергомісткість ВВП (у постійних цінах 2000 р., Євро)	
	Середні темпи приросту інвестицій (%)	
	Продуктивність праці на одного зайнятого (ЕС-25 = 100)	
	Річний приток ПІІ (млрд. дол. США)	
	Кількість створених робочих місць (тис.)	
Горизонтальні:		
1. Покращення стандартів функціонування державних інституцій та розвиток механізмів партнерства	Середній час розгляду судових справ (дні)	
	Показник сприйняття корупції	
	Якість правового регулювання	
	Ефективність державного управління (показник)	
	Середній час очікування виплат з фондів на основі подання заявки відповідно з операційними програмами	
2. Покращення якості людського капіталу та зближення соціальних стандартів	Частка населення віком 15-64 років відповідно з рівнем освіти - середня (включаючи базову професійну освіту) - вища	
	Випускники вищих навчальних закладів факультетів математики, природничих та технічних наук (% від загальної кількості)	
	Загальний рівень безробіття, серед жінок і чоловіків (%)	
	Відсоток людей віком 25-64 років, що отримують додаткову освіту, від загальної кількості населення цього віку (%), серед них жінок і чоловіків	
	Рівень безробіття серед молодих людей віком 15-25 років	
	Відносний показник ризику бідності, що супроводжуватиметься соціальними трансферами (%)	
	Середня тривалість життя (роки) - жінки - чоловіки	
	3. Розвиток та модернізація технічної та соціальної інфраструктури, що має суттєву важливість для підвищення конкурентоспроможності Польщі	Загальна довжина шосейних доріг (км)
		Загальна довжина автомагістралей (км)
Безпека дорожнього руху (кількість загиблих на 100 тис. населення)		
Пасажиропотік на муніципальному транспорті (млн пасажирів)		
Довжина залізничних шляхів, придатних для швидкості 160 км/г і більше		
Населення, що користується устаткуванням для очищення стічних вод (% від загальної кількості) в містах/у сілах і селищах		
Частка електроенергії з відтворювальних джерел (% від загальної кількості)		
Емісія парникових газів (базовий рік 1998 – еквівалент CO ₂)		
4. Підвищення конкурентоспроможності та інновативності підприємств, особливо включаючи промисловість з високою часткою доданої вартості, та розвиток сектору послуг	Загальні витрати на НДДКР (як % ВВП) - включаючи затрати сектору підприємств (як % ВВП)	
	Частка промислових підприємств, які здійснюють витрати на інновації (як % від загальної кількості підприємств)	
	Частка високо та середньо технологічної продукції в загальному обсязі, реалізованому промисловим сектором (%)	
	Кількість виданих патентів	
	Витрати на інформаційні та телекомунікаційні технології (як % ВВП)	
	Доступність онлайн послуг електронного урядування (як % 20 первинних послуг)	
	Люди з доступом до мережі Інтернет (як % від загальної кількості населення)	
	Частка ринкових послуг у валовій доданій вартості	
5. Підвищення конкурентоспроможності польських регіонів та попередження їх соціальної, економічної та територіальної маргіналізації	Середній рівень диференціації валового регіонального продукту на душу населення (%; загалом по Польщі = 100)	
	Середній показник рівня безробіття у трьох регіонах з найвищим рівнем (%)	
	Основні міські центри, включені в мережу автострад та магістральних доріг	
	Середній рівень зростання ВРП на душу населення у східній Польщі	
	Показник урбанізації	
6. Збалансування можливостей для зростання та підтримка структурних змін у сільській місцевості	Рівень безробіття у сільській місцевості (%)	
	Показник зайнятості для людей віком 15-64 років у сільській місцевості (%)	
	Кількість зайнятого населення на 100 га ораних земель	
	Частка домогосподарств, що використовують доступ до Інтернету в селищах (%)	
	Населення віком 15 років і більше, що продовжує навчання – у сільській місцевості (%)	
Відсоток дітей, що мешкають у сільській місцевості, забезпечених доступом до системи дошкільної освіти, віком 3-5 років (%)		

Джерело: складено автором.

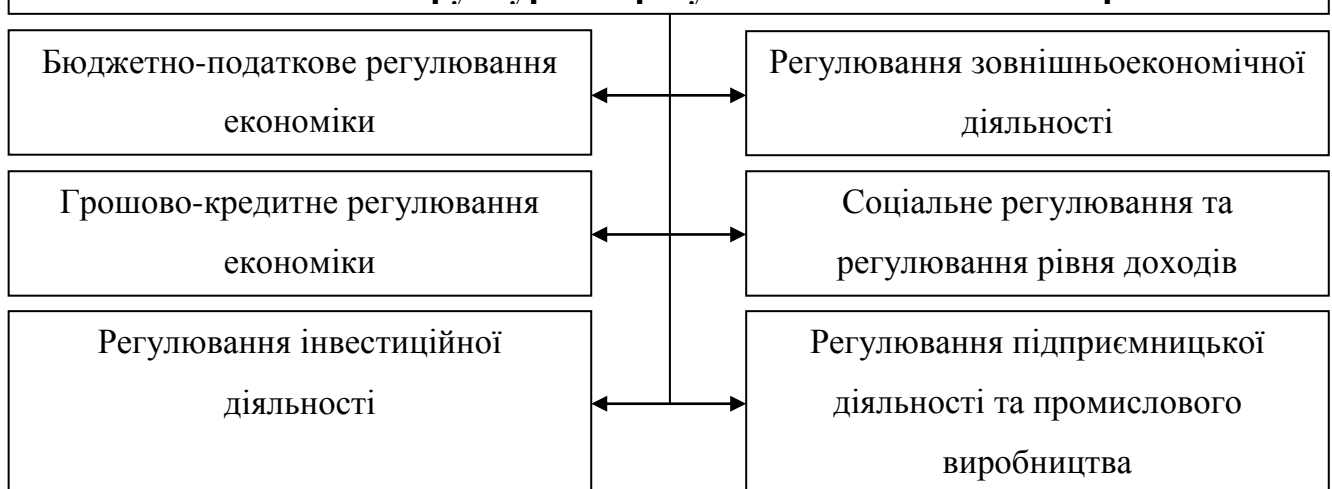
Додаток Л
**Механізм державного структурного регулювання економіки
 України**

Стратегічна мета – становлення високоефективної, здатної до саморегуляції
 соціально орієнтованої системи ринкового типу

Поточні цілі структурного регулювання:

- наукове обґрунтування та підтримка розвитку найбільш пріоритетних наукомістких і високотехнологічних галузей, спроможних оптимізувати економічний потенціал;
- зниження ресурсо- та енергомісткості матеріального виробництва внаслідок запровадження сучасних технологій;
- підвищення конкурентоспроможності української економіки на світовому ринку завдяки активізації інноваційної діяльності та технічного оновлення виробництва;
- посилення соціальної та екологічної орієнтації інструментів регуляторного впливу держави;
- формування ефективної системи економічного районування, розширення самостійності розвитку регіонів.

Активний тип структурного регулювання економіки України

Джерело: складено автором.

Додаток М

Таблиця М.1

Аналіз заходів та реформ структурної політики

Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»			Заходи структурної політики
Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	
<i>Податкова система:</i>			
Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання за рахунок зменшення частки податків у витратах підприємств і скорочення витрат часу платників на нарахування й сплату податків.	<ul style="list-style-type: none"> - поетапне зниження податку на прибуток; - поетапне підвищення ставок акцизного збору на алкогольні напої й тютюнові вироби, а також запровадження екологічного податку; - реформування системи сплати внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування: запровадження єдиного соціального внеску; - поступове підвищення ставки єдиного соціального внеску для найманих робітників і зниження її для роботодавців; - запровадження принципів нарахування й відповідності доходів і видатків при оподаткуванні прибутку підприємств; - удосконалення порядку амортизації основних засобів і нематеріальних активів з метою стимулювання їх оновлення, зокрема впровадження прискореної амортизації виробничого обладнання; - запровадження «податкових канікул» для малого бізнесу; - скасування планів мобілізації податкових платежів для податкової служби. 	<ul style="list-style-type: none"> - прийняття Податкового кодексу у 2010 р.; - підвищення позиції України в міжнародному рейтингу простоти ведення бізнесу за показником «сплата податків» не менше ніж на 30 позицій до кінця 2014 р.; - зниження частки тіньової економіки до 2014 р. на 30% порівняно з рівнем 2010 р. 	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження середньострокового плану фіскальної консолідації з метою стабілізації державного боргу в межах 55-60% ВВП і підтримки темпів економічного зростання не нижче 4%; - відмова від авансових платежів по податку на прибуток, ліквідація (реструктуризація) заборгованості по відшкодуванню ПДВ, повернення до механізму розрахунку податку на прибуток, що ґрунтується на фактичних показниках прибутку; - прискорення повноцінного застосування норм трансфертного ціноутворення для великих ФППГ; - оптимізація непрацюючих секторальних податкових пільг; - запровадження інституту консолідованої групи платників податків; - удосконалення інформаційних технологій комунікації платників податку та контролюючих органів, а також розширення on-line сервісів; - реформування системи фіскальних стимулів інвестиційної діяльності.
Підвищення ефективності адміністрування податків.	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення системи ризикоорієнтованого податкового контролю для концентрації уваги контролюючих органів на особах, які ухиляються від сплати податків, і мінімізації втручання контролюючих органів у діяльність сумлінних платників податків; - розвиток функцій податкової служби, відповідальної за оцінювання ризику різних груп платників податків; - підвищення рівня інформаційного забезпечення й впровадження автоматизації в органах державної податкової служби для зниження витрат на адміністрування податкової системи; - удосконалення порядку реєстрації платників податків; - ухвалення вичерпного переліку прав та обов'язків платників податків і контролюючих органів з метою запобігання розширенню прав однієї й обмеження прав іншої сторони; - запровадження прозорої системи відповідальності співробітників податкової служби. 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Податкова система:</i>			
Побудова цілісної й всеосяжної законодавчої бази з питань оподаткування, гармонізованої законодавством ЄС.	<ul style="list-style-type: none"> - консолідація податкового законодавства в Податковому кодексі; - гармонізація податкового, валютного, митно-тарифного, зовнішньоекономічного й цивільного законодавства; - удосконалення законодавства з питань трансферного ціноутворення з використанням методології Організації економічного співробітництва та розвитку; - поступове наближення ставок і механізму стягнення акцизного збору до вимог законодавства ЄС, а також посилення екологічної спрямованості акцизного збору шляхом застосування європейського принципу «хто більше забруднює, той більше платить»; - запровадження механізму індексації ставок податків і зборів, установлених у фіксованому значенні, для компенсації інфляційного впливу на розмір податків; - перехід на систему платежів за видобуток корисних копалин із застосуванням принципу рентного доходу з метою встановлення справедливої плати за використання природних ресурсів; - зміна чинних договорів про запобігання подвійному оподаткуванню для мінімізації практики ухиляння від оподаткування, а також стимулювання інвестицій в українську економіку. 		
Встановлення податкової справедливості для відновлення рівних умов конкуренції в економіці України.	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення сфери застосування спрощеної системи оподаткування; - перехід до застосування загальної системи оподаткування податком на прибуток підприємств у сфері страхової діяльності; - скорочення переліку пільг щодо податку на додану вартість. 		
Зменшення глибини соціальної нерівності.	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження загального податку на нерухоме майно (нерухомість) фізичних і юридичних осіб; - застосування непрямих методів управління податковими ризиками й оцінювання відповідності податкових зобов'язань реальному доходу. 		
<i>Розвиток фінансового сектору:</i>			
Забезпечення низького рівня інфляції разом із забезпеченням гнучкого валютного курсу.	<ul style="list-style-type: none"> - затвердити найважливіші пріоритети роботи НБУ – забезпечення низького рівня інфляції й підтримання стабільності банківської системи; - поступово підвищувати дієвість використання процентної ставки як основного інструмента монетарної політики; - посилити координацію НБУ й Кабінету Міністрів України щодо вирішення завдань підтримання цінової стабільності; - підвищити політичну незалежність НБУ разом з посиленням підзвітності й прозорості його діяльності, поліпшити корпоративне управління НБУ. 	<ul style="list-style-type: none"> - досягнення рівня інфляції у 5-6% до 2014 р., відсутність різких стрибків курсу гривні в 2011-2014 рр.; - зниження частки проблемних активів у загальному портфелі активів банків та інших фін. установ до 7-8% до 2011 р., 5% - до 2014 р.; 	<ul style="list-style-type: none"> - прийняття і реалізація середньострокового плану по впровадженню прямого інфляційного таргетування з розподіленням відповідальності між НБУ та урядом, перехід до жорсткої моделі інфляційного планування; - забезпечення передбачуваності валютної політики: перехід до керованого плаваючого курсу відповідно до стабілізації економічної ситуації в країні;
Збільшення рівня капіталізації фінансової системи.	<ul style="list-style-type: none"> - завершити рекапіталізацію за рахунок державних коштів, реорганізацію або закриття банків, що втратили платоспроможність під час кризи; - підвищити вимоги до мінімального розміру статутного капіталу фінансових установ; 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Розвиток фінансового сектору:</i>			
Збільшення рівня капіталізації фінансової системи.	<ul style="list-style-type: none"> - доопрацювати законодавство для полегшення процесу злиття банків; - виявити банки, недокапіталізовані відповідно до діагностичного обстеження якості кредитного портфеля, здійсненого НБУ, розробити й довести до банків відповідні плани докапіталізації. 	- збільшення середнього рівня власного капіталу банків не менше ніж удвічі до 2014 р.	- посилення політичної та фінансової незалежності НБУ, підвищення прозорості його роботи;
Збільшення обсягів надання фінансових послуг з урахуванням посилення оцінювання фінансових ризиків.	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалити нормативне врегулювання щодо забезпечення виконання зобов'язань позичальників за кредитними договорами з метою підвищення захисту прав кредитора та вкладників банків; - забезпечити повноцінне функціонування агентства кредитних історій; - створити умови для підвищення якості кредитного аналізу платоспроможності позичальників і забезпеченості кредитів, у т.ч. надати фінансово-кредитним установам можливість перевіряти достовірність поданих документів потенційних позичальників; - створити нові інструменти зниження валютних ризиків, у т. ч. за участю НБУ; - підвищити вимоги до розкриття обов'язкової інформації учасниками фінансового ринку, у т.ч. інформації про кінцевих власників фінансових установ; - запровадити міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) для всіх фінансових установ; - удосконалити систему гарантування внесків населення. 		<ul style="list-style-type: none"> - проведення стрес-тестів і прийняття рішень по докапіталізації власниками або державою системних банків; - підготовка планів врегулювання або відновлення найбільших банків, забезпечення жорсткого контролю за рефінансуванням; - закріплення законних норм по підсиленню захисту прав кредиторів і спрощеного списання негативних активів; - збільшення рівня капіталізації в банківському секторі за рахунок підвищення нормативу адекватності регуляторного капіталу.
Зниження частки проблемних активів у загальному портфелі активів банків та інших фінансових установ.	<ul style="list-style-type: none"> - обрати й реалізувати модель реструктуризації проблемних активів у банківській сфері, наприклад, створити банк проблемних активів або перехідний банк (із залученням держави або приватних інвесторів); - спростити механізми продажу, передачі, списання поганих активів, у т.ч. у межах проведення досудових процедур; - посилити пруденційний нагляд за діяльністю банків і ввести систему пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами. 		
Забезпечення щорічного підвищення капіталізації й обсягу торгів організованого фондового ринку.	<ul style="list-style-type: none"> - поліпшити координацію діяльності регуляторних органів фінансового сектору з метою моніторингу системних фінансових ризиків і вироблення погодженої стратегії й тактики регулювання фінансових ринків; - посилити інституціональну спроможність й операційну незалежність регуляторів ринку небанківських фінансових послуг і фондового ринку; - посилити жорсткість вимог до управління ризиками, прозорість діяльності й розкриття інформації учасниками фінансового ринку; - підвищити рівень капіталізації страхових компаній, запровадити принципи страхового нагляду відповідно до стандартів Міжнародної асоціації органів страхового нагляду й створити систему гарантування страхових виплат за договорами страхування життя; - створити законодавчу базу для впровадження нових фінансових інструментів та механізмів перерозподілу коштів, у т.ч. похідних цінних паперів; 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Розвиток фінансового сектору:</i>			
Забезпечення щорічного підвищення капіталізації й обсягу торгів організованого фондового ринку.	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалити регулювання іпотечного ринку, у т.ч. вирішити питання обігу заставних інструментів на іпотечному ринку України; - створити єдину систему депозитарного обліку цінних паперів; - увести єдині правила розрахунків біржового курсу цінних паперів, запобігати маніпулюванню ціноутворенням на ринку цінних паперів, посилити на законодавчому рівні відповідальність за використання інсайдерської інформації; - стимулювати збільшення обсягів операцій на організованому сегменті фондового ринку шляхом продажу на фондовій біржі пакетів акцій до 25 відсотків статутного капіталу об'єктів, які приватизуються. 		
<i>Реформа медичного обслуговування:</i>			
Підвищення якості медичних послуг.	<ul style="list-style-type: none"> - перехід до закупівлі державою послуг у закладів охорони здоров'я на контрактній основі; - покращення матеріально-технічного обладнання закладів охорони здоров'я: проведення інвентаризації та розроблення примірних табелів обладнання закладів охорони здоров'я; - впровадження медичних стандартів (уніфікованих клінічних протоколів) надання медичної допомоги на засадах доказової медицини; - розроблення системи індикаторів якості роботи медичних закладів, створення незалежних центрів оцінювання якості медичних послуг; - створення економічної мотивації для покращення якості медичних послуг, зокрема шляхом зміни оплати праці працівників галузі охорони здоров'я за рахунок виділення двох складових: постійної (на основі єдиної тарифної сітки), змінної – залежно від обсягу і якості наданої медичної допомоги; - чітке структурне розмежування первинного, вторинного й третинного рівнів медичної допомоги, зокрема шляхом створення центрів первинної медико-санітарної допомоги, госпітальних округів, високоспеціалізованих центрів, університетських клінік та їх ресурсного забезпечення; - розвиток інституту сімейного лікаря на основі зміцнення ролі первинної медичної допомоги; - підтримка розвитку приватного сектору медичних послуг, забезпечення доступу до державного фінансування на конкурсній основі. 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження загального коефіцієнта дитячої смертності до 6,5%; - зниження коефіцієнта материнської смертності до 13%; - зниження передчасної смертності на 25%; - зниження смертності від туберкульозу на 30%; - підвищення в загальній чисельності лікарів частки лікарів загальної практики з 4% до 8-10%; - скорочення частки домогосподарств, у яких протягом року хто-небудь з членів при потребі не зміг одержати медичну допомогу, придбати ліки й медичне приладдя (з 20% в 2009 р. до 3%); - скорочення частки тіньових платежів у системі медичного обслуговування з 10-15% до 5-7%. 	<ul style="list-style-type: none"> - прийняття закону про заклади охорони здоров'я, який передбачатиме впровадження систем фінансування медичних закладів за надання населенню медичних послуг, рівні умови доступу до бюджетного фінансування для державних і приватних медичних закладів, економічну автономність державних медичних закладів; - впровадження програмно-цільових методів для фінансування медичних закладів за видами медичної допомоги; - спрощення і підлаштування до стандартів ЄС вимог до реєстрації і перереєстрації ліків; - перехід (в середньостроковій перспективі) на фінансування медичних закладів за договорами про медичне обслуговування, що укладаються між медичними закладами та розпорядниками бюджетних коштів і зобов'язують до виконання фіксованих показників якості медичного обслуговування;
Поліпшення ефективності фінансування сектору охорони здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення чотирьохрівневої системи фінансування до двох, трьох рівнів на основі об'єднання фінансових ресурсів: для первинної медико-санітарної допомоги; - на районному й міському рівнях, для вторинної й третинної – на обласному (для державних спеціалізованих центрів і клінік НДІ – на державному); - формування національної системи єдиних економічно обґрунтованих тарифів на медичні послуги, виходячи з яких будуть фінансуватися медичні заклади, переходу від кошторисного фінансування до самостійного перерозподілу коштів; 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Реформа медичного обслуговування:</i>			
Поліпшення ефективності фінансування сектору охорони здоров'я	- підвищення частки первинної медичної допомоги в загальному обсязі фінансування медичних послуг, стимулювання проведення профілактичних заходів.		- відмова від декларування безкоштовності, формування гарантованого переліку безкоштовних медичних послуг для населення, які фінансуватимуться за рахунок бюджетних коштів;
Створення стимулів для здорового способу життя населення.	- перехід до міжвідомчих і міжсекторальних програм формування здорового способу життя й програм здорових умов праці; - створення умов для здорового способу життя населення за допомогою розвитку інфраструктури для занять масовим спортом та активного відпочинку; - підвищення акцизів на алкоголь і тютюнові вироби зі спрямуванням їх до спеціального фонду державного бюджету з подальшим використанням для фінансування заходів охорони здоров'я.		- впровадження референтного ціноутворення для бюджетних закупівель ліків і для соціально-значущих груп ліків, які використовуються для амбулаторного лікування.
<i>Реформа системи пенсійного страхування:</i>			
Стабілізація солідарної пенсійної системи.	- підвищити мінімальну тривалість страхового стажу для одержання пенсії за віком з поточних 5 до 15 років; - стимулювати більш пізній вихід на пенсію шляхом підвищення нормативної тривалості стажу з 20/25 років до 30/35 років з одночасним збільшенням коефіцієнта обліку кожного року наднормативного стажу або кожного року відстрочення виходу на пенсію; - звільнити солідарну систему від невластивих для неї видатків (зокрема на фінансування дострокових та пільгових пенсій); - обмежити максимальний розмір пенсій, що виплачуються з солідарної системи й/або за рахунок коштів державного бюджету; - здійснювати виплату пенсій за віком для всіх пенсіонерів, які працюють, у розмірах, визначених Законом про обов'язкове пенсійне страхування; - поступово перерозподіляти частку внеску на пенсійне страхування від роботодавця до працівника; - визначити умови участі самозайнятих осіб у пенсійному страхуванні, відокремити внесок на соціальне страхування від єдиного податку;	- коефіцієнт заміщення (співвідношення середніх розмірів пенсій і зарплат) – не менше 45%, у т.ч. із солідарної системи – 40%; - співвідношення середніх розмірів пенсій жінок і чоловіків – не нижче 75%; - ставка відрахувань на пенсійне страхування – не більше 35%; - співвідношення обсягу пенсійних видатків та ВВП – не більше 12 % до 2014 р.	- поетапне запровадження багаторівневої накопичувально-розподільчої солідарної пенсійної системи здатної адекватно реагувати на зміни в демографічній ситуації та коливання в економіці і на ринку капіталів; - скасування особливих видів пенсій (вищий рівень пенсійного забезпечення особам, що реалізували особливі функції держави, має досягатися шляхом підвищеного рівня оплати праці впродовж трудової діяльності, і відповідно, більшого рівня внесків до пенсійної системи).
Стабілізація солідарної пенсійної системи.	- створити рівні умови індексації пенсій незалежно від закону, за яким призначена пенсія; - скоротити пільги щодо дострокового виходу на пенсію й зі сплати внесків; - вирівняти пенсійний вік для жінок і чоловіків (поступово, з кроком по 6 місяців щороку протягом 10 років).		
Введення й розвиток накопичувальних складових пенсійної системи.	- уточнення умов запровадження II рівня (у т.ч. розмір внеску, оцінювання величини одного року стажу в солідарній системі для учасників дворівневої системи тощо); - наближення пенсійного віку до європейських стандартів (65 років) для учасників II-го рівня пенсійної системи;		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Реформа системи пенсійного страхування:</i>			
Введення й розвиток накопичувальних складових пенсійної системи.	<ul style="list-style-type: none"> - передання Пенсійному фонду України функцій збору й адміністрування коштів II рівня пенсійної системи, ведення системи єдиних пенсійних рахунків; - забезпечення можливості залучення приватних компаній для управління активами й спрямування внесків II рівня до недержавних пенсійних фондів за бажанням і вибором застрахованих осіб; - забезпечення виплат дострокових або підвищених пенсій для особливих категорій професій, пов'язаних із шкідливими або особливими умовами праці, за рахунок запровадження корпоративних (професійних) пенсійних схем; - диверсифікація схем приватного недержавного пенсійного страхування. 		
Поліпшення адміністрування пенсійної системи.	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження єдиного соціального внеску; - удосконалення регулювання діяльності накопичувальних пенсійних фондів, у т.ч. перехід до пруденційного нагляду на основі оцінки й аналізу ризиків; - забезпечення регулярної звітності фондів обов'язкового соціального страхування; регулярне інформування громадян про їхні права щодо виплат зі страхових фондів. 		
<i>Дерегуляція й розвиток підприємництва:</i>			
Реформи дозвільної системи.	<ul style="list-style-type: none"> - законодавчо затвердити вичерпний перелік документів дозвільного характеру та максимально скорочувати його у подальшому; - перейти від дозвільного принципу започаткування господарської діяльності на заявний за винятком тих видів діяльності, що безпосередньо впливають на безпеку держави, людини й довкілля; - спрощення процедури одержання дозвільних документів; - спрощення дозвільної системи в будівництві. 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення позиції України в міжнародному рейтингу Світового банку «Ведення бізнесу – 2012» за простотою ведення бізнесу на 40 позицій, зі 142-го на 102-е місце зі 183-х країн; 	<ul style="list-style-type: none"> - імплементація нового законодавства в сфері дерегуляції, використовуючи механізми громадського контролю, а також співробітництво з МФО; - забезпечення громадського контролю за реалізацією закону про державні закупівлі;
Реформи у сфері ліцензування.	<ul style="list-style-type: none"> - уніфікувати принципи і процедури одержання ліцензій; - законодавчо закріпити критерії, на підставі яких ухвалюється рішення про введення ліцензування того або іншого виду діяльності; - переглянути види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню за вказаними вище критеріями, й скасувати ліцензування видів діяльності, що не становлять небезпеки для держави, життя й здоров'я людини й довкілля; - узгодити вартість надання ліцензій з фактичними видатками, пов'язаними з наданням ліцензії. 	<ul style="list-style-type: none"> - приріст прямих іноземних інвестицій на 0,5 млрд дол. США щорічно й досягнення в 2014 р. загального обсягу залучених в економіку України прямих іноземних інвестицій на рівні 77 млрд дол. США. 	<ul style="list-style-type: none"> - скорочення на 30% кількості документів дозвільного характеру (в першу чергу в сфері АПК і транспорту) і розширення практики застосування декларативного принципу;
Адміністративні послуги.	<ul style="list-style-type: none"> - прийняти Закон України про адміністративні послуги, яким, зокрема, визначити принципи делегування владних повноважень, платність або безкоштовність надання адміністративних послуг, порядок визначення розмірів оплати за надання платних адміністративних послуг; - переглянути затверджені урядом види платних послуг з подальшим розмежуванням їх на адміністративні (державні) і господарські; - створити єдину електронну базу даних адміністративних (державних) послуг органів виконавчої влади й місцевого самоврядування. 		<ul style="list-style-type: none"> - введення комплексних планових перевірок бізнесу всіма контролюючими органами, скорочення підстав для позапланових перевірок, відміна дублюючих функцій контролюючих органів;

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Дерегуляція й розвиток підприємництва:</i>			
Реформи у сфері процедури започаткування й виходу з бізнесу (створення й припинення діяльності суб'єкта господарювання).	<ul style="list-style-type: none"> - запровадити електронну державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців та взаємний обмін інформацією між усіма учасниками державної реєстрації; - спростити процедуру добровільного припинення господарської діяльності юридичної особи й фізичної особи-підприємця; - скоротити строки процедури банкрутства, забезпечити паритетність захисту інтересів боржників і кредиторів, запровадити дієвий механізм відновлення платоспроможності боржника та запобігання майновим маніпуляціям. 		<ul style="list-style-type: none"> - продовження реформування системи технічного регулювання у відповідності до вимог ЄС; - здійснення адаптації системи державного контролю за безпекою і якістю харчової продукції до умов практики ЄС.
Реформи у сфері державного нагляду й контролю.	<ul style="list-style-type: none"> - скоротити кількість державних контролюючих функцій шляхом проведення аудиту й аналізу контролюючих функцій; - визначити перелік питань для вжиття планових заходів щодо нагляду (контролю) залежно від ступеня ризику; - запровадити відповідальність органів державного нагляду (контролю) за збитки, завдані суб'єкту господарювання неправомірними діями/недотриманням процедури здійснення державного нагляду (контролю). 		
Реформи у сфері технічного регулювання.	<ul style="list-style-type: none"> - поділити функції стандартизації, контролю відповідності й ринкового нагляду між різними органами з метою уникнення конфлікту інтересів; - перейти на систему державного ринкового нагляду за безпекою продукції, розміщеної на ринку, замість державного контролю виробництва продукції; - скасувати реєстрацію виробниками/постачальниками продукції декларацій про відповідність продукції в центральному органі виконавчої влади з питань технічного регулювання; - перейти на добровільний принцип застосування національних і регіональних стандартів за винятком тих, на які є посилання в технічних регламентах; - прийняти технічні регламенти на основі європейських директив Нового й Глобального підходів, а також інших Директив ЄС; - провести модернізацію випробних і метрологічних лабораторій відповідно до вимог ЄС; - виключити з переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, продукцію, оцінювання відповідності якої здійснюється згідно з технічними регламентами, й продукцію (послуги) з низьким ступенем ризику. 		
Реформи регуляторної політики держави.	<ul style="list-style-type: none"> - запровадити єдиний підхід до розроблення й прийняття регуляторних актів органами місцевого самоврядування, а також до механізму забезпечення й захисту прав суб'єктів господарювання у сфері реалізації державної регуляторної політики; - визначити механізм проведення регулярного перегляду регуляторних актів усіх гілок влади, включно з регіональним рівнем, з метою анулювання неефективних нормативно-правових актів. 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Дерегуляція й розвиток підприємництва:</i>			
Створення умов для залучення прямих іноземних інвестицій.	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення високої інституційної спроможності єдиного органу зі сприяння залученню інвестицій, через котрий працюватимуть регіони та території і який на їх запити буде займатись пошуками інвесторів, а також маркетингом позиції України на міжнародних інвестиційних ринках; - визначення кожною територією пріоритетних напрямків розвитку, під які залучатимуться прямі іноземні інвестиції; - підготовка фахівців галузевих і регіональних структур у сфері залучення іноземних інвестицій; - удосконалення нормативно-правової бази у сфері сприяння іноземному інвестуванню (законопроектна діяльність); - формування баз даних об'єктів для інвестування та інвестиційних проєктів; - повна інвентаризація земельних ділянок і формування відповідних баз даних, придатних для реалізації проєктів із залученням стратегічних прямих іноземних інвестицій; - створення механізму якісного обслуговування інвестора («єдиного інвестиційного вікна»); - забезпечення супроводу стратегічних (пріоритетних) інвестиційних проєктів та надання допомоги діючим інвесторам; - створення дієвого інституту досудового врегулювання інвестиційних спорів; - взаємодія з місцевими органами виконавчої влади у формуванні та реалізації послідовної стратегії залучення прямих іноземних інвестицій на регіональному рівні; - допомога у створенні інфраструктури та забезпечення підтримки регіональних інституцій у сфері сприяння іноземному інвестуванню, просуванні регіонів на інвестиційні ринки; - інформаційно-аналітичне забезпечення активної цільової маркетингової стратегії формування позитивного інвестиційного іміджу України та її регіонів за кордоном. 		
<i>Розвиток науково-технічної та інноваційної сфери:</i>			
Посилення конкурентоспроможності сектору наукових досліджень і розробок, забезпечення його інтеграції в Європейський дослідницький простір.	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення фінансування на оновлення матеріально-технічної бази наукових установ та вищих навчальних закладів; - розширення програм надання грантів молодим ученим і викладачам для проведення досліджень, підготовка українських учених до ефективної конкурентної боротьби за гранти Рамкової програми ЄС; - проведення переговорів з Європейською Комісією щодо визначення умов приєднання України до Європейського дослідницького простору (ЄДП). 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення частки інноваційно активних промислових підприємств з 10,7% до 25%; - підвищення наукоємності ВВП за рахунок усіх джерел фінансування з 0,95% до 1,5%. 	<ul style="list-style-type: none"> - створення єдиної державної системи трансферу технологій через об'єднання існуючих мереж і оптимізація їх роботи шляхом підпорядкування єдиному державному органу;

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Розвиток науково-технічної та інноваційної сфери:</i>			
Підвищення ефективності бюджетного фінансування наукової та інноваційної сфери.	<ul style="list-style-type: none"> - оптимізації системи бюджетних наукових установ на основі об'єктивних критеріїв оцінювання результативності їхньої науково-технічної діяльності; - нарощування частки бюджетних коштів, що спрямовуються на фінансування фундаментальної науки та прикладних наукових і технічних розробок; - пріоритетного спрямування бюджетного фінансування науки на виконання за конкурсними принципами державних цільових наукових, науково-технічних програм, державного замовлення у сфері науки та інноваційної продукції, а також фінансування грантів Державного фонду фундаментальних досліджень; - застосування спрощених процедур закупівлі (на підставах, передбачених законом про державні закупівлі) для фінансування за рахунок державних коштів НДДКР, виконавці яких визначаються на конкурсній основі у встановленому законодавством порядку; - підвищення рівня фінансової автономії наукових установ і ВНЗ у розпорядженні коштами, отриманими від замовників різних форм власності за виконання НДДКР. 		<ul style="list-style-type: none"> - ухвалення Концепції формування технологічних платформ в Україні з метою створення правових засад для розвитку та функціонування технологічних платформ у промисловості України як ефективного інструменту мобілізації зусиль наукових установ, інноваційних структур, підприємств та органів державної влади; - забезпечення контролю за реалізацією заходів щодо фінансової підтримки інноваційної діяльності та їхнє ефективне застосування при здійсненні інноваційних проектів;
Спрямування вітчизняного НТП на забезпечення потреб інноваційного розвитку економіки України й організацію виробництва високотехнологічної продукції.	<ul style="list-style-type: none"> - Запровадження державно-приватного партнерства в науково-технічній та інноваційній сферах; - Розробки та впровадження інструментів державної підтримки інноваційної діяльності. 		<ul style="list-style-type: none"> - розроблення дієвої системи державного контролю та оцінювання діяльності суб'єктів інституційного забезпечення інноваційної діяльності – державних фінансово-кредитних установ, центрів трансферу технологій, технопарків тощо;
Підвищення ефективності національної інноваційної системи.	<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо); - Приведення законодавства України у сфері інтелектуальної власності у відповідність до законодавства Європейського Союзу; - удосконалення державного регулювання й економічного стимулювання суб'єктів господарювання у сфері трансферу технологій. 		<ul style="list-style-type: none"> - розширення кількості та галузевої диференціації інноваційних проектів у Державному реєстрі інноваційних проектів шляхом відбору перспективних розробок науково-дослідних інститутів, організацій та розроблення механізмів залучення до їхньої реалізації інвестиційних ресурсів.

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Реформа електроенергетики:</i>			
Забезпечення прозорості, послідовності й передбачуваності регуляторної політики.	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення реальної незалежності регулятора; - запровадження системи показників якості для регулювання енергорозподільчих компаній; - урегулювання питання оподаткування втрат електричної енергії; - коригування «Енергетичної стратегії України на період до 2030 року», зокрема передбачивши визначення раціональної державної позиції щодо обсягів виробництва енергії; економічно доцільного рівня експорту електроенергії; рівня необхідної інтеграції з ЄС; співвідношення атомної, гідро- і теплової електричної генерації; цільового рівня екологічних вимог і джерел фінансування їх виконання; розробку національних стандартів у сфері енергоефективності; запровадження державної системи моніторингу паливно-енергетичного балансу країни. 	<ul style="list-style-type: none"> - виведення тарифів для населення на економічно обгрунтований рівень до кінця 2012 р.; - завершення приватизації енергопостачальних і теплових енергогенеруючих потужностей до кінця 2014 р.; - функціонування ринку на основі нової моделі з кінця 2014 р.; - підвищення питомої енергоефективності економіки не менш ніж на 20% до кінця 2014 р. 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення виникнення реальної конкуренції в сегментах генерації та постачання електроенергії; - оцінка необхідних кроків та обсягів фінансування по виконанню Директиви щодо викидів великих спалювальних установок; - спрощення процедури реєстрації енергокомпаній, що працюють на альтернативних джерелах енергії, у спеціальному Державному реєстрі, згідно з яким компанія може отримати пільги у вигляді звільнення від податку на прибуток; - формування реєстру імпортованої продукції для альтернативної енергетики, що виробляється за межами України, на яку поширюватимуться пільги у вигляді скасування ввізного мита; - визначення процедури досягнення домовленостей з облэнерго, які знаходяться у приватній власності, стосовно підключення виробників енергії з альтернативних джерел до загальної електромережі; - врегулювання питання компенсації витрат енергокомпаній, що працюють на альтернативних джерелах, за підключення до єдиної електромережі;
Планомірне встановлення економічно обгрунтованих тарифів, що стимулюватимуть зниження витрат і забезпечуватимуть можливість залучення інвестицій у галузь.	<ul style="list-style-type: none"> - скасування мораторію на підвищення цін на електроенергію; - ліквідація перехресного субсидування; - скасування системи єдиних тарифів. - перехід до формування роздрібних тарифів на основі принципу відшкодування економічно обгрунтованих видатків на генерацію, мережі й збут з урахуванням інтересів кінцевих споживачів і стимулів до заощадження енергії; - розробка й запровадження методології «стимулюючого ціноутворення», яке забезпечило б стимули для підвищення енергоефективності, залучення інвестицій та оновлення основних фондів. 		
Реформа ринків електроенергетики й ринків паливних ресурсів: забезпечення зрозумілих й прозорих правил функціонування ринків, зниження можливостей адміністративного втручання, передбачуваність доходів для прийняття інвестиційних рішень.	<ul style="list-style-type: none"> - розробити план переходу від моделі єдиного покупця до моделі прямих договорів і балансуєного ринку з поступовим відкриттям ринку для кваліфікованих споживачів; - урегулювання законами принципів функціонування й розвитку ринку електричної енергії України; - забезпечення вільного доступу до конкурентних ринків паливних ресурсів, у тому числі до ринку енергетичного вугілля. 		
Підвищення ефективності управління в електроенергетичному секторі.	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення ефективності управління державними енергетичними компаніями шляхом корпоратизації й підвищення прозорості їх роботи; - поетапна приватизація енергорозподільчих і теплових енергогенеруючих компаній з метою залучення інвестицій у модернізацію потужностей; - спрощення процедури узгодження й затвердження інвестиційних проектів та участі приватного капіталу в інвестуванні в об'єкти електроенергетики; - урегулювання питання приєднання споживачів до електричних мереж. 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Реформа електроенергетики:</i>			
Створення додаткових, нетарифних стимулів для підвищення енергоефективності.	<ul style="list-style-type: none"> - виконання галузевої Програми енергоефективності на 2010-2014 рр.; - запровадження енергозберігаючих технологій в галузях виробництва й передачі енергії; - реалізація програми встановлення лічильників електроенергії, газу, тепла. 		<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення пріоритетного доступу до пільгових кредитів для компаній-виробників обладнання, що виробляють енергію з відновлювальних джерел, а також енергокомпаній, працюючих на альтернативних джерелах енергії; - відновлення виробництва «сонячного» кремнію в Україні.
<i>Реформа вугільної галузі:</i>			
Лібералізація ринку вугільної продукції та механізмів збуту й ціноутворення.	<ul style="list-style-type: none"> - зняття вимоги закуповувати енергетичне вугілля підприємствами державної теплової генерації виключно в ДП «Вугілля України»; - ліквідація ДП «Вугілля України» після завершення поділу шахт на перспективні й на такі, що підлягають закриттю, з передачею останніх в управління Фонду державного майна України; - формування цін на вугільну продукцію на основі балансу попиту та пропозиції; перехід до торгівлі вугіллям на аукціонах; - лібералізація імпорту вугілля; - демонополізація постачань гірничошахтного обладнання. 	<ul style="list-style-type: none"> - приватизація 100% потенційно рентабельних підприємств до 2014 р.; - скорочення субсидування собівартості державних вугільних підприємств на 80% до 2014 р. і збільшення видатків на соціальну адаптацію при збереженні загального обсягу видатків на підтримку галузі на рівні, що не перевищує рівень 2009 р. 	<ul style="list-style-type: none"> - ліквідація ДП «Вугілля України» до 2015 р. і перехід до торгівлі вугіллям на біржі за прямими контрактами; - прискорення закриття безперспективних нерентабельних шахт. Розробка програми для залучення коштів МФО з метою мінімізації соціальних і екологічних наслідків закриття шахт; - стимулювання впровадженню нових технологій у вугільній галузі; - залучення інвестицій у вугільну галузь, у тому числі на умовах державно-приватного партнерства, з метою модернізації шахтного фонду та прискорення будівництва нових шахт; - активізація інноваційної діяльності у галузі, що сприятиме широкомасштабному технологічному оновленню підприємств на основі впровадження передових науково-технічних розробок у виробництво.
Удосконалення механізму державної підтримки.	<ul style="list-style-type: none"> - перехід на систему прямих субсидій безнадійно збитковим шахтам на період проведення заходів працевлаштування й соціальної адаптації їх робітників; - поетапне припинення субсидування операційних витрат державних шахт разом зі збільшенням фінансування на працевлаштування та соціальну підтримку працівників; «заморожування» загальних видатків на підтримку галузі на поточному рівні, не допускаючи його перевищення; 		
Удосконалення механізму державної підтримки.	<ul style="list-style-type: none"> - виділення державних дотацій на технічне переобладнання шахт тільки в обсягах, що підтримують стандарти безпеки праці, після розгляду інвестиційних меморандумів вугільних підприємств Мінвугілля й Мінфіном; - корпоратизація державних вугільних підприємств і підвищення прозорості фінансової звітності. 		
Приватизація життєздатних підприємств галузі.	<ul style="list-style-type: none"> - поділ підприємств за рівнем їх виробничо-економічного потенціалу з урахуванням обсягів видобутку, потужності, собівартості, наявності запасів вугілля на: - перспективні підприємства, що можуть бути привабливими для приватних інвесторів для подальшої приватизації; - потенційно перспективні підприємства, що можуть становити інвестиційний інтерес за умови створення особливо сприятливих умов; - безперспективні підприємства; 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Реформа вугільної галузі:</i>			
Приватизація життєздатних підприємств галузі.	<ul style="list-style-type: none"> - створення умов для приватизації потенційно перспективних підприємств, у т.ч. через державну підтримку працівників, які працевлаштовуються, передачу у комунальну власність об'єктів соціальної інфраструктури; - розробка Галузевої програми приватизації, що описує перелік, черговість і механізми приватизації вуглевидобувних підприємств; - розробка механізму державно-приватного партнерства для застосування на потенційно перспективних шахтах до моменту їх приватизації, визначеного в програмі приватизації. 		
Реструктуризація безнадійно збиткових шахт.	<ul style="list-style-type: none"> - створення системи соціальної підтримки, перенавчання й працевлаштування вивільнених працівників за рахунок створення робочих місць (підтримка малого бізнесу, розвиток «вугільних» міст) або підтримки міграції в інші регіони України; - активізація процесу закриття шахт, що вже перебувають на стадії закриття: встановлення меж чисельності співробітників, визначення цілей й контроль за часом закриття шахт, виділення достатніх коштів на закриття; - оцінювання максимально можливого обсягу імпорту вугілля, виходячи із пропускну здатності інфраструктури (портові потужності, залізничні та ін.) та регулювання (з урахуванням цієї оцінки) швидкості процесу закриття шахт для забезпечення енергетичної безпеки України; - організаційне забезпечення реструктуризації шахт для завершення цього процесу до 2016 р.; - виділення фінансових ресурсів для реструктуризації шахт (включно з прямими дотаціями збитковим шахтам, витратами на фізичне закриття шахт і соціальні виплати) у межах дотацій для галузі в 2010 р. і поступове скорочення розміру фінансування в міру виконання соціальних зобов'язань держави. 		
Забезпечення здатності ринку ефективно перерозподіляти робочу силу.	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення ефективності роботи служб зайнятості, орієнтування на перерозподіл кадрів у регіональному й міжрегіональному масштабі, використовуючи успішний міжнародний досвід; - розробка заходів для підвищення регіональної й міжрегіональної мобільності, наприклад, шляхом усунення обмежень на одержання державних послуг, що діють у рамках інституту реєстрації; - зміна механізму виділення державної підтримки для поступового перенаправлення дотацій із субсидування собівартості на перекваліфікацію й підвищення мобільності працівників, які вивільнюються; - посилення національної системи перепідготовки кадрів (докладніше – в розділі «Реформа системи освіти»). 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Реформа нафтогазової промисловості:</i>			
Залучення приватних інвестицій і розвитку конкуренції у видобутку нафти й газу.	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження диференційованих ставок рентної плати для створення сприятливих умов видобутку вуглеводнів на низькодебітних родовищах і родовищах зі складними умовами розробки; - скасування для всіх газодобувних підприємств вимоги обов'язкового продажу газу власного видобутку компанії НАК «Нафтогаз України» за регульованими цінами; 	<ul style="list-style-type: none"> - початок модернізації газотранспортної мережі до 2013 року; - припинення цінового субсидування споживачів до 2014 року; 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення реструктуризації Нафтогазу з метою створення платформи для появи незалежних, фінансово спроможних і прозорих компаній по видобуванню, транспортуванню і реалізації газу та нафти;
Залучення приватних інвестицій і розвитку конкуренції у видобутку нафти й газу.	<ul style="list-style-type: none"> - упорядкування дозвільних процедур на розробку родовищ і видобуток вуглеводнів для зниження ризиків інвесторів (застосування прозорих і конкурентних конкурсних процедур для отримання ліцензій, подовження терміну дії ліцензій, визначення вичерпного переліку підстав для відкликання ліцензій, визначення правил «переходу» ліцензій на розвідку у дозвіл на розробку, заборона анулювання ліцензій без компенсації витрат і посилення контролю за виконанням умов ліцензій); - зміни до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» з метою збільшення інвестицій у видобуток нафти й газу (підвищення ясності й прозорості конкурсних процедур; уточнення визначення ролі й рівня відповідальності держави в угодах про розподіл продукції). 	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення видобутку нафти й газового конденсату до 4,7 млн т на рік, природного газу до 23 млрд куб. м на рік до 2014 року; - завершення реструктуризації НАК «Нафтогаз України» до 2014 року. 	<ul style="list-style-type: none"> - дотримання прийнятого графіку підвищення тарифів на газ і теплопостачання для населення до 2018 р.; - покращення бізнес клімату з метою залучення інвестицій в нафтогазовому секторі шляхом виконання зобов'язань перед Енергетичним співтовариством.
Реформування структури галузі й залучення інвестицій у кожний її сегмент.	<ul style="list-style-type: none"> - провести реструктуризацію НАК «Нафтогаз України»; - забезпечення рівного доступу для сторонніх організацій до магістральної транспортної мережі України, де транзитні тарифи природної монополії регулюються державою й дозволяють не тільки модернізувати газотранспортну систему, але також і підвищити ефективність її роботи; - вирішення питання про вибір моделі використання газорозподільних мереж (укладання довгострокових експлуатаційних договорів або приватизація за умови державного регулювання тарифів). 		
Процес планомірного підвищення тарифів для населення й підприємств.	<ul style="list-style-type: none"> - розробку плану заходів щодо переходу від чинного механізму диференціації цін усередині окремих категорій споживачів до встановлення єдиних цін на природний газ; - удосконалення системи тарифікації, згідно з якою тарифи на транспортування, зберігання, розподіл і постачання природного газу встановлюються окремо; - забезпечення такого рівня цін на природний газ і тарифу на його транспортування, який би відшкодував усі економічно обґрунтовані витрати на видобуток, транспортування, зберігання, розподіл і постачання природного газу (враховуючи інвестиційну складову) для всіх категорій споживачів; - скасування пільгових цін на газ для окремих галузей промисловості; - реформування системи соціальної підтримки й посилення її адресності. 		
Зниження рівня дебіторської й кредиторської заборгованості в галузі.	<ul style="list-style-type: none"> - розробка й реалізація програми забезпечення споживачів газовими лічильниками; - розробка й впровадження механізму відключення боржників (за винятком певних категорій споживачів таких як лікарні, стратегічно важливі об'єкти тощо). 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Реформа нафтогазової промисловості:</i>			
Підвищення якості нафтопродуктів.	- розробити графік переходу до стандартів якості ЄС; - створити систему контролю якості нафтопродуктів.		
<i>Реформа житлово-комунального господарства:</i>			
Забезпечення рентабельного функціонування підприємств ЖКГ.	- передача функції регулювання тарифів на послуги ЖКГ на центральний рівень шляхом створення єдиного незалежного регулятора для підвищення ефективності та прозорості регулювання галузі; - планомірне приведення тарифів на житлово-комунальні послуги до рівня, що покриває економічно обґрунтовані витрати й інвестиційну складову; - зниження витрат, а також стимулювання ресурсо- й енергоефективності як постачальників, так і споживачів шляхом переходу до стимулюючої моделі тарифоутворення; - удосконалення порядку коригування тарифів на житлово-комунальні послуги у випадку зміни цін на енергоносії, ставок податків і зборів; - реформування системи соціальної підтримки населення й посилення її адресності.	- рівень оплати житлово-комунальних послуг населенням – не менше 95%; - покриття тарифами економічно обґрунтованих витрат, включаючи інвестиційну складову; - збільшення до 70% кількості ОСББ у будинках з 5-ма і більше поверхами;	- прискорення впровадження заходів по підвищенню енергоефективності теплопостачання, в першу чергу оснащення житлових будівель індивідуальними тепловими пунктами і будинковими лічильниками тепла; - законодавчо врегулювати можливість передачі інфраструктури в теплопостачанні інвесторам в концесію або лізинг;
Зниження рівня заборгованості в галузі ЖКГ.	- розробка й реалізація програми забезпечення споживачів лічильниками води, електроенергії, тепла й газу; - скасування заборони на стягнення пені за прострочену оплату; - законодавче визначення й запуск механізму відключення боржників від надання послуг (за винятком певних категорій споживачів таких як: лікарні, стратегічно важливі об'єкти тощо).	- зменшення частки старих і аварійних теплових мереж з 15,7% до 12%; - зниження споживання природного газу на 15% до 2014 р.;	- введення енергосервісних контрактів в Україні.
Створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг.	- законодавчого визначення обов'язковості створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) з початку 2014 року; - створення центру сприяння й підтримки ОСББ, у т.ч. створення системи підготовки управителів багатоквартирних будинків; - створення фонду для спільного фінансування державою й ОСББ першого капітального ремонту житлового будинку; - законодавчого визначення порядку доступу виробників і постачальників теплової енергії до теплових мереж.	- зниження споживання решти ресурсів мінімум на 3% щорічно до 2014 р.; - забезпечення 100% обліку спожитих послуг.	
Технічне переобладнання, підвищення ресурсо- й енергоефективності ЖКГ.	- розвиток механізмів державно-приватного партнерства для модернізації інфраструктури; - залучення фінансових ресурсів вітчизняних і міжнародних організацій для реалізації інвестиційних проектів у сфері ЖКГ і вдосконалення системи місцевих запозичень для реалізації проектів модернізації житлово-комунальної інфраструктури (включно з проектами з енергозбереження в житлових будинках).		
Підвищення якості житлово-комунальних послуг.	- розробка стандартів якості комунальних послуг і забезпечення необхідних технічних можливостей для проведення оцінювання якості; - обов'язкове надання компаніями, що працюють у сфері ЖКГ, фінансової звітності й звітності у розрізі показників якості.		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Розвиток транспортної інфраструктури:</i>			
Збільшення фінансування розвитку інфраструктури.	<ul style="list-style-type: none"> - затвердження інфраструктурних проєктів національного масштабу, забезпечення їх фінансування з боку держави, а також Світового банку, ЄБРР, інших донорів і приватних інвесторів; - збільшення бюджетного фінансування програм модернізації й розвитку об'єктів транспортної інфраструктури на 10% щорічно; - розширення джерел фінансування Дорожнього фонду; - ліквідація галузевих знижок на вантажні залізничні перевезення та впровадження регульованих тарифів, що забезпечують покриття економічно обґрунтованих витрат та інвестиційну складову; - забезпечення незалежної діяльності Національної комісії регулювання транспорту (НКРТ). 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення рейтингу логістичної ефективності України зі 102-го до 60-го місця до 2014 р.; - підвищення бюджетного фінансування програм модернізації й будівництва об'єктів транспортної інфраструктури на 10% щорічно; 	<ul style="list-style-type: none"> - адаптація нормативної бази до вимог ЄС та міжнародного транспортного права; - розроблення міжрегіональної спільної цільової Програми розвитку транспортної інфраструктури в контексті Транспортної стратегії України на період до 2020 року; - запровадження державно-приватного партнерства з метою концентрації ресурсів для фінансування розвитку транспортної інфраструктури, в першу чергу – автомобільних доріг;
Поліпшення управління, в тому числі в залізничному та автодорожньому секторах.	<ul style="list-style-type: none"> - розділення функцій державного і господарського управління на залізничному транспорті та в Укрзалізниці; - реформування залізничного транспорту з урахуванням специфіки його функціонування; - підвищення ефективності корпоративного управління; - виділення непрофільних активів і їх подальша повна або часткова приватизація в сегментах галузі, які не відносяться до природних монополій; 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення рівня зносу основних фондів залізничного транспорту з 85% до 65%; - збільшення пропускної спроможності морських портів на 50% (з 200 до 300 млн т) 	<ul style="list-style-type: none"> - оновлення діючої в Україні нормативно-правової бази функціонування транспортної галузі, створення українських інтермодальних транзитних операторів;
Поліпшення управління, в тому числі в залізничному та автодорожньому секторах.	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення недискримінаційного доступу приватних операторів до інфраструктурної мережі; - оптимізація завдань і функцій Укравтодору; - створення механізму управління реалізацією інфраструктурних проєктів національного масштабу. 		<ul style="list-style-type: none"> - розроблення і внесення доповнень до діючого нормативно-правового забезпечення функціонування морських/річкових портів України, визначення чітких критеріїв та об'єктів, які можливо передавати приватним інвесторам на правах оренди/концесії.
Розвиток потенціалу морських портів та аеропортів.	<ul style="list-style-type: none"> - розробка програми кластерного розвитку морських портів й поступової приватизації морських портів і аеропортів; - розробка та запровадження прозорих механізмів доступу приватних інвесторів до користування інфраструктурою, що не підлягає приватизації. 		
Підвищення інвестиційної привабливості галузі та якості послуг на автомобільних пасажирських перевезеннях.	<ul style="list-style-type: none"> - розробити та запровадити заходи, що сприятимуть укрупненню операторів та створенню конкуренції на ринку автомобільних пасажирських перевезень; - реформувати систему тарифоутворення на внутрішньоміських і внутрішньо обласних автомобільних пасажирських перевезеннях з метою приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня з наданням соціальної підтримки малозабезпеченим. 		
Підвищення відповідальності місцевої влади за інфраструктурні активи місцевого значення.	<ul style="list-style-type: none"> - делегування повноважень і відповідальності щодо управління місцевими дорогами, метрополітенами й іншими інфраструктурними об'єктами місцевого значення; - передача відповідного фінансування на місцевий рівень, підвищення підзвітності місцевих органів влади. 		

Мета і завдання	Заходи та реформи	Заплановані індикатори змін	Заходи структурної політики
<i>Розвиток сільського господарства й земельна реформа:</i>			
Передбачуваність регуляторної політики.	<ul style="list-style-type: none"> - відмови від адміністративного втручання в ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, використання антимонопольного законодавства у випадку різкого коливання цін на сільгосппродукцію; - відмови від будь-яких обмежень експорту сільськогосподарської продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення рівня продуктивності праці в сільському господарстві щонайменше на 20% до кінця 2014 року; 	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження дієвих інструментів стимулювання розвитку внутрішнього регіонального ринку: розвиток інфраструктури виробництва та збуту продукції в регіонах;
Удосконалення земельних відносин.	<ul style="list-style-type: none"> - створення передумов для функціонування ринку землі, зокрема шляхом проведення інвентаризації земельних ресурсів, завершення видачі державних актів на право власності на землю, виділення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості); - удосконалення методичних підходів до грошової оцінки земель різних категорій з метою визначення їх реальної ринкової вартості; - створення електронного загальнодержавного кадастру землі й відповідної земельно-інформаційної бази даних; - створення дієвої інфраструктури ринку землі; - розробка механізмів регулювання ринку землі та ефективного обороту земель сільськогосподарського призначення; - спрощення механізму виділення земельних ділянок під будівництво. 	<ul style="list-style-type: none"> - функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення. 	<ul style="list-style-type: none"> - посилення міжрегіональної співпраці; запровадження інноваційних механізмів залучення інвестицій для розвитку агропромислового комплексу; - поширення дії механізму державно-приватного партнерства у сфері розвитку аграрного сектору та агропромислового виробництва;
Удосконалення механізмів державної підтримки.	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення системи субсидування для підвищення конкурентоспроможності сектору відповідно до угоди про сільське господарство у рамках СОТ (переорієнтація субсидування на напрями, що відповідають «зеленому ящику» за методологією СОТ); - гармонізація системи стандартизації сільгосппродукції з нормами ЄС; - захист українських товаровиробників від імпорту низькоякісної сільгосппродукції за рахунок використання технічного регулювання, дозволеного СОТ; - розвиток кредитно-фінансових механізмів підтримки сільгоспвиробників, у т.ч. лізингу сільськогосподарської техніки. 		<ul style="list-style-type: none"> - розвиток та запровадження державної системи страхування у галузі сільськогосподарського виробництва, впровадження програм державної фінансової підтримки аграрної галузі; - активізація роботи щодо розробки та запровадження енергозберігаючих технологій, розвиток альтернативної енергетики у сфері аграрного виробництва та розвитку агропромислового комплексу.

Джерело: складено автором на основі Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_2.pdf

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. И. Очерки по истории российской социально-экономической мысли / Абалкин Л. И. – М. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2009. – 225 с.
2. Антонов А. В. Системный анализ : [учебн. пособ.] / Анатолий Васильевич Антонов. – М. : Высшая школа, 2004. – 454 с.
3. Анчишкин А. И. Планирование народного хозяйства / Анчишкин А. И. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 104 с.
4. Архангельский Ю. С. Некоторые вопросы структурной перестройки экономики Украины / Ю. С. Архангельский // Экономика Украины. – 2010. – № 9. – С. 26–33.
5. Бажал Ю. М. Знаннева економіка – економіка конкурентоспроможності / Бажал Ю. М. // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К. : Бібліотека інформаційного суспільства, 2004. – С. 219–224.
6. Барышева Г. А. Анализ структуры экономики в условиях глобализации / Г. А. Барышева // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2012. – Вып. 12 (127). – С. 57–60.
7. Барышева Г. А. Тенденции и характеристика сдвигов в технологическом комплексе российской экономики / Г. А. Барышева, Д. Ю. Васечко // Вестник Томского государственного университета. Экономика. – 2011. – № 3. – С. 12–18.
8. Білецька Л. В. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка) : [навч. посібник] / Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 688 с.
9. Беседін В. Ф. Баланси як головні важелі сталого розвитку економіки / В. Ф. Беседін, І. В. Беседін, С. В. Дідур. – К. : Наук. Світ. – 2004. – 80 с.
10. Беседін В. Ф. Валовий наявний доход секторів економіки / В. Ф. Беседін, О. М. Сергієнко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 4. – С. 37–42.
11. Беседін В. Ф. Основи системного підходу до розгляду складних соціально-економічних систем : [навчально-методичний посібник] / Беседін В. Ф. – К., НДЕІ. – 2010. – 48 с.
12. Борисенко А. Обновление системы государственного управления экономикой / А. Борисенко, Н. Борисенко // Экономист. – 2003. – № 9. – С. 44–48.

13. Веремієнко Т. С. Соціокультурні аспекти міжнародного економічного розвитку в умовах глобалізації / Т. С. Веремієнко // Транснаціоналізація міжнародної економіки та пошук шляхів інноваційної співпраці : збірник матеріалів VIII міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, 15 квітня 2008 року. – К. : УДУФМТ, 2008. – С. 335–337.

14. Власюк О. С. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 : [наук. вид.] / [Барков В. Ю., Варналій З. С., Здіорук С. І. та ін.] ; за ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.

15. Воложанина О. А. Развитие социально-экономических систем: теория и методология : автореф. дис. д-ра экон. наук. – СПб., 2011. – 42 с.

16. Галузь науки «Державне управління» в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку : [нац. наук. доп.] / [Ковбасюк Ю. В., Ващенко К. О., Сурмін Ю. П. та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурміна, О. М. Руденко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : НАДУ, 2012. – 184 с.

17. Гальчинський А. С. Начала нової парадигми політичної економії. Постановка проблеми / А. С. Гальчинський // Економічна теорія. – 2012. – № 2. – С. 5–16.

18. Гальчинський А. С. Україна – на перехресті геополітичних інтересів / А. С. Гальчинський. – К. : Знання України, 2002. – 180 с.

19. Геец В. М. Система макроэкономических моделей анализа и прогнозирования динамики и структуры общественного производства союзной республики / В. М. Геец / Редколлегия: Э. Ф. Баранов [и др.] / Отв. за вып. А. В. Кольцов. – М. : ЦЭМИ АН СССР, 1984. – 18 с. – (Препринт / АН СССР, Центральный экономико-математический институт).

20. Геєць В. М. Перспективи розвитку економіки України та можливий вплив на нього інноваційних факторів / В. М. Геєць // Наука та наукознавство. – 2006. – № 3. – С. 24–28.

21. Геєць В. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : [монографія] : у 2 ч. / за ред. В. М. Геєця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – Ч. 1. – 389 с.

22. Геєць В. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : [монографія] : у 2 ч. / за ред. В. М. Геєця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – Ч. 2. – 273 с.

23. Геєць В. М. Характер перехідних процесів до економіки знань / В. М. Геєць // Економіка України. – 2004. – № 6. – С. 4–14.

24. Головка В. А. Система національних рахунків України: сучасний стан та напрямки удосконалення / В. А. Головка // Статистика України. – 2001. – № 1. – С. 4–10.

25. Гончарук Т. І. Методологія конкурентоспроможності: досвід теорії та теорія досвіду / Т. І. Гончарук // Вісник УАБС. – 2005. – № 2. – С. 3–10.

26. Гуменюк А. М. Особливості еволюції структурних змін в економіці України А. М. Гуменюк // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сборник научных трудов. – Донецк : ДонНУ, 2007. – С. 274–281.

27. Денисенко М. П. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : [монографія] / Денисенко М. П., Михайлова Л. І., Грищенко І. М.; за ред. М. П. Денисенка, Л. І. Михайлової. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 1050 с.

28. Державне регулювання структурних зрушень в інвестиційній діяльності економіки України / [Башнянин Г. І., Васильчак С. В., Жовтанецький В. І. та ін.]. – Львів : СПОЛОМ, 2012. – 184 с.

29. Державне управління : [навч. посіб.] / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко; за ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.

30. Діяльність підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності 2006 : [стат. зб. / за ред. І. М. Жук ; відп. за вип. М. С. Кузнєцова]. – К. : Держкомстат України, 2007. – 313 с.

31. Діяльність підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності 2007 : [стат. зб. / за ред. І. М. Жук ; відп. за вип. М. С. Кузнєцова]. – К. : Держкомстат України, 2008. – 313 с.

32. Діяльність підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності 2008 : [стат. зб. / за ред. І. М. Жук ; відп. за вип. М. С. Кузнєцова]. – К. : Держкомстат України, 2009. – 313 с.

33. Длугопольський О. В. Політекономія публічного сектора: західні орієнтири / О. В. Длугопольський // Економічна теорія. – 2006. – № 2. – С. 3–16.

34. Дощатов Юрій, Данилишин: Уряду треба перейти до радикальних дій [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2013. – квітня. – Режим доступу : <http://economics.unian.net/ukr/news/166588-danilishin-uryadu-treba-pereyti-do-radikalnih-diy.html>.

35. Дубров А. М., Лагоша Б.А., Хрусталеv Е.Ю. Моделирование рисковvх ситуаций в экономике и бизнесе [учеб. пособие] / А. М. Дубров, Е. Ю. Хрусталеv, под ред. Б. А. Лагоши. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 176 с.

36. Економiчна полiтика : [навч. посiб.] / О. О. Беляев (кер. кол. авт.), А. С. Бебело, М. I. Диба та iн. – К. : КНЕУ, 2004. – 287 с.

37. Економiчна полiтика : [навч. посiб.] / О. О. Беляев (кер. кол. авт.), А. С. Бебело, М. I. Диба та iн. – К.: КНЕУ, 2004. – 287 с.

38. Економiчна полiтика: [навч. посiбник] / [Буян I. В., Гуменюк П. Д., Березюк Р. М. та iн.]. – Тернопiль : ТАНГ, 1997. – 160 с.

39. Економiчний розвиток України: iнституцiональне та ресурсне забезпечення : [монографiя] / [О. М. Алимов, А. I. Даниленко, В. М. Трегобчук та iн.]. – К. : Об'єднаний iн-т економiки НАН України, 2005. – 540 с.

40. Ещенко П. С. Куда движется глобальная экономика в XXI веке? / П. С. Ещенко, А. Г. Арсеенко. – К. : Знання України, 2012. – 479 с.

41. Ещенко П. С. Вiдновлення економiчного зростання – прiоритет номер один у свiтi та в Україні / П. С. Ещенко, А. Г. Арсеенко // Економiка України. – 2012. – № 1. – С. 36–50.

42. Ещенко П. С. Економiчне зростання без розвитку: причини i шляхи iнновацiйного перетворення економiки / П. С. Ещенко // Економiка України. – 2013. – № 10. – С. 4–20.

43. Ещенко П. С. Пошук нової парадигми розвитку економiки — категоричний iмператив часу / П. С. Ещенко, А. Г. Арсеенко // Економiчна теорiя. – 2012. – № 4. – С. 5–18.

44. Ефименко Т. I. Податки в iнституцiйній системi сучасної економiки / Т. I. Ефименко; НАН України, Iн-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 688 с.

45. Жалiло Я. А. Економiчна стратегiя держави у нестабiльних економiчних системах / Ярослав Анатолiйович Жалiло. – К. : НISД, 1998. – 144 с.

46. Жалiло Я. А. Економiчна стратегiя держави: теорiя, методологiя, практика : [монографiя] / Ярослав Анатолiйович Жалiло. – К. : НISД, 2003. – 368 с.

47. Желюк Т. Л. Прагматика використання прогнозування в системi структурного збалансування нацiональної економiки / Т. Л. Желюк // Iнновацiйна економiка. – 2012. – № 12. – С. 3–9.

48. Закон України «Про внесення змiн до деяких законодавчих актiв України з питань створення та дiяльностi фермерських господарств» вiд

16.06.2011 № 3523-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3523-17>.

49. Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» 01.12.2005 р. № 3164-IV (із змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/3164-4>.

50. Захарін С. В. Інноваційна активність промислових підприємств / С. В. Захарін // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 3. – С. 80–98.

51. Злупко С. М. Історія економічної теорії : [навч. посібник] / С. М. Злупко. – К. : Знання, 2005. – 719 с.

52. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований : монография / [С. И. Архиреев, А. А. Гриценко, И. Й. Малый, И. Я. Чугунов и др.] ; под. ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Харьков : Форт, 2008. – 927 с.

53. История экономических учений : [учеб. пособие] / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. – М. : ИНФРА, 2002. – 784 с. – (Серия «Высшее образование»).

54. Інноваційна стратегія українських реформ / [Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П.]. – К. : Знання України, 2002. – 326 с.

55. Історія економічних вчень : [навч. посібник] / За ред. В. В. Кириленка. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 233 с.

56. Історія економічних вчень : [підручник] / [Корнійчук Л. Я., Татаренко Н. О., Поручник А. М. та ін.] ; за ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. – К. : КНЕУ, 1999. – 564 с.

57. Казинец Л. С. Темпы роста и структурные сдвиги в экономике (Показатели планирования и анализа) / Л. С. Казинец. – М. : Экономика, 1981. – 184 с.

58. Канторович Л. В. Экономический расчёт наилучшего использования ресурсов / Л. В. Канторович. – М. : Изд-во АН СССР, 1960. – 347 с.

59. Кваснюк Б. Є. Валовий внутрішній продукт : [посібник] / Б. Є. Кваснюк // Економічна теорія. – К. : Інститут економіки та прогнозування. – 2007. – №3. – С. 100-117.

60. Кваснюк Б. Є. Суперечності глобалізації та їх вплив на розвиток реального сектору економіки / Б. Є. Кваснюк // Стратегія розвитку України, 2008. т. № 1/2. – С.68–74.

61. Коломицева О. В. Економічний зміст структурних зрушень та їх вплив на стабільність розвитку економіки / О. В. Коломицева // Збірник

наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – Вип. 22. – С.160–164. – (Серія: Економічні науки).

62. Коломойцев В. Е. Альтернатива розрусі. Латиноамериканський інвестиційний досвід подолання глобальної фінансово-економічної кризи. Перші успіхи України в залученні іноземних інвестицій / В. Е. Коломойцев. – К. : Молодь, 2000. – 405 с.

63. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н. Д. Кондратьев // Междунар. фонд Н. Д. Кондратьева и др. – М. : Экономика, 2002. – 767 с.

64. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 1989. – 526 с.

65. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : [//zakon2.rada.gov.ua/laws/show/255/96-вр](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/255/96-вр).

66. Косякіна О. А. Іноземні інвестиції в контексті впливу на економічний розвиток України / О. А. Косякіна // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010.– № 1. – Т. 2. – С. 145–152.

67. Крючкова І. В. Структурні чинники розвитку економіки України / І. В. Крючкова. – К. : Наукова думка, 2004. – 320 с.

68. Кузнєцова Л. Цінові шоки 2006-2009 рр. та їх наслідки для економіки України / Л. Кузнєцова // Економіка України. – 2010. – № 5. – С. 70–83.

69. Курышева С. В. Статистический анализ содержания труда рабочих / С. В. Курышева. – Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 1990. – 184 с.

70. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : [курс лекцій] / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.

71. Леонтьев В. В. Межотраслевая экономика : пер. с англ. / В. В. Леонтьев, авт. предисл. и научн. ред. А. Г. Гранберг. – М. : Экономика, – 1997. – 479 с.

72. Леонтьев В. В. Межотраслевой анализ влияния структуры экономики на окружающую среду / В. В. Леонтьев, Д. Форд // Экономика и математические методы. – 1972. – Т.8. – №3. – С. 370–400.

73. Лисенков Ю. М. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн / Ю. М. Лисенков, Т. А. Коротка. – К : Зовнішня торгівля, 2005. – 118 с.

74. Лопатинський Ю. М. Системні основи трансформування та функціонування вітчизняної економіки / Ю. М. Лопатинський //

Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (18) : Економічні науки. – Чернівці, Технодрук, 2010. – 228 с.

75. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л. И. Лопатников. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Дело, 2003. – 520 с.

76. Лубчук І. В. Структурна політика як інструмент подолання технологічного відставання економіки України : автореф. дис. 4канд. екон. наук. – К. : Б. в., 2011. – 20 с.

77. Лукинов И. И. Эволюция экономических систем / И. И. Лукинов. – М. : Экономика, 2002. – 576 с.

78. Лукінов І. І. Інфляційна політика, її руйнівні наслідки і шляхи їх подолання / І. І. Лукінов // Економіка України. – 1994. – № 1. – С. 3–14.

79. Луніна І. О. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів : монографія / [І. О. Луніна, О. П. Кириленко, А. В. Лучка та ін.] // за ред. І. О. Луніної. – Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2010. – 320 с.

80. Луцков В. О. Структурні зміни у системі економічних явищ та процесів / В. О. Луцков // Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Геєць В. М., Шинкарук Л. В., Артёмова Т. І. та ін.] ; за ред. Л. В. Шинкарук; НАН України, Інститут економіки та прогнозування. – К., 2011. – С. 45–52.

81. Мартынов А. В. Структурная трансформация российской экономики: проблема политических решений / А. В. Мартынов. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 248 с.

82. Масляева О. О. Економічна сутність категорії «конкурентоспроможність»: дефініція та систематизація [Електронний ресурс] / О. О. Масляева // Ефективна економіка. – Електронне наукове фахове видання. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=737&p=1>.

83. Механізм державного структурного регулювання економіки України та його реалізація / О. М. Свінцов, Н. Я. Скірка, П. П. Гаврилко, О. І. Завійська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С. 265–271.

84. Міняйленко І. В. Стратегічні напрями інноваційної перебудови економіки регіону / Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: економічні науки. – Полтава, 2012. – Вип. 4. – Том 3. – С. 127–133.

85. Мних Є. В. Економічний аналіз : [підручник] / Є. В. Мних. – К. : Знання, 2011. – 630 с.

86. Молчанов А. М. Возможная роль колебательных процессов в эволюции / А. М. Молчанов // Колебательные процессы в биологических и химических системах. – М. : Наука, 1967. – С. 274–288.
87. Мочерний С. В. Економічна теорія : [підручник] / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 856 с.
88. Национальная экономика : [учебник] / Под ред. А. В. Сидоровича, А. А. Абишева – Алматы : Экономика, 2008. – 750 с.
89. Національна економіка / [Мельник А. Ф., Васіна А. Ю., Желюк Т. Л., Попович Т. М.]. – К. : Знання, 2011. – 463 с.
90. Національна економіка : [навч. посіб.] / [Мельникова В. І., Мельникова О. П., Сідлярук Т. В. та ін.]. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
91. Національні рахунки України за 2005 рік [стат. бюлетень / відп. за вип. І. М. Нікітіна]. – К. : Держкомстат України, 2006. – 27 с.
92. Національні рахунки України за 2006 рік [стат. бюлетень / відп. за вип. І. М. Нікітіна]. – К. : Держкомстат України, 2007. – 27 с.
93. Національні рахунки України за 2007 рік [стат. бюлетень]. – К. : Держкомстат статистики України, 2008. – 19 с.
94. Національні рахунки України за 2008 рік [стат. бюлетень]. – К. : Держкомстат України, 2009. – 19 с.
95. Національні рахунки України за 2009 рік [стат. бюлетень]. – К. : Держкомстат України, 2010. – 23 с.
96. Національні рахунки України за 2010 рік [стат. бюлетень]. – К. : Держкомстат України, 2011. – 23 с.
97. Національні рахунки України за 2011 рік [стат. зб. / відп. за вип. О. О. Москвін]. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 172 с.
98. Наявність та рух основних засобів України у 2008 році [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
99. Наявність та рух основних засобів України у 2009 році [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
100. Новицький В. Е. Динаміка зовнішніх боргових зобов'язань України / В. Е. Новицький, О. В. Плотніков. – К. : Політична думка, 2000. – 332 с.

101. Основи економічної теорії : [підручник] / За ред. Ю.В. Ніколенка. – 3-тє вид. – К. : ЦУЛ, 2003. – 540 с.
102. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : [підручник] / [Климко Г. Н., Нестеренко В. П., Каніщенко Л. О., Чухно А. А.]. – К. : Вища школа, 1999. – 743 с.
103. Основні засоби України у 2006 році : [стат. бюлетень / за ред. Л. М. Овденко ; відп. за вип. Н. Г. Луценко]. – К. : Держкомстат України, 2007. – 159 с.
104. Основні засоби України у 2007 році : [стат. бюлетень / за ред. Л. М. Овденко ; відп. за вип. Н. Г. Луценко]. – К. : Держкомстат України, 2008. – 159 с.
105. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС / [Ахтирко Є., Блінов О., Бордюг Б., Газізуллін І. та ін.] ; під ред. О. Шумило. – К. : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007. – 320 с.
106. Павлюк А. П. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / [Павлюк А. П., Покришка Д. С., Белінська Я. В. та ін.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.
107. Папп В. В. Особливості формування структурних процесів в економіці регіонів України / В. В. Папп // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка / МОН України, Ужгородський нац. ун-т. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Вип. 32. – С. 70–75.
108. Покришка Д. С. Технологічна конкурентоспроможність економіки України на світовому ринку / Д. С. Покришка // Стратегічна панорама. – 2006. – № 2. – С. 83–91.
109. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. [підручник] / П. Я. Попович. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 365 с.
110. Пороховский А. А. Современное государство – гарант экономического и социального роста / А. А. Пороховский // Вторые Рыскуловские чтения «Казахстан: конкурентоспособность и модернизация»: матер. Межд. науч.-практ. конф., 21-26 мая 2007 г. – Алматы : Экономика, 2007. – Ч. 1. – С. 61–63.
111. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки» від 27.02.2013 р. № 187 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-п>.

112. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки» від 28.07.2003 р. № 1174 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-п>.

113. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_2.pdf

114. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / [Данилишин Б. М., Дорогунцов С. І., Міщенко В. С. та ін.]. – К. : РВПС України, 1999. – 716 с.

115. Присухін С. І. Філософія : [навч. посіб.] / С. І. Присухін. – К. : КНЕУ, 2006. – 208 с.

116. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» від 17.07.2013 р. № 603-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-р>.

117. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 13.12.2010 р. № 2250-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-р>.

118. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року» від 09.07.2008 № 947-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/947-2008-р>.

119. Розпорядження Кабінет Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17.06.2009 р. № 680-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-р>.

120. Рудавка С. І. Основи економічної теорії : [Навчальний посібник] / С. І. Рудавка, Л. Б. Ольшевський ; за ред. С. І. Рудавки. – 3-є вид. перероб. і доп. – Вінниця : Тезис, 2003. – 340 с.

121. Савченко В. Ф. Національна економіка: [навч. посібник] / В. Ф. Савченко. – К. : Знання, 2011. – 309 с.
122. Синергетичні та еконофізичні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем : [монографія] / [Дербенцев В. Д., Сердюк О. А., Соловйов В. М., Шарапов О. Д.]. – Черкаси : Брама-Україна, 2010. – 287 с.
123. Скірка Н. Я. Структура економіки: сутність, основні завдання та типи / Н. Я. Скірка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.5. – С. 205–216.
124. Скірка Н. Я. Структурні трансформації в Економіці України та оптимізація механізму державного регуляторного впливу / Н. Я. Скірка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.4. – С. 233–242.
125. Скорнякова А. Экономический привет с Запада [Электронный ресурс] / Анна Скорнякова // Независимая газета. – 2004 – 20 апреля. – Режим доступа : http://www.ng.ru/economics/2004-04-20/1_stiglic.html.
126. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; [Пер. с англ.]. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
127. Сорде Б. Розвиток взаємовідносин між державою та підприємствами у Франції / Б. Сорде // Економіка України. – 1995. – №3. – С. 67–71.
128. Сотник І. М. Структурні зрушення в інноваційній сфері та їх вплив на підвищення конкурентоспроможності національної економіки / І. М. Сотник, А. О. Дмитренко // Механізм регулювання економіки. – 2008. – Т.1. – №3. – С. 51–57.
129. Старостенко Г. Г. Національна економіка : [навч. посіб.] / Г. Г. Старостенко. – К. : Ліра. – К., 2011. – 432 с.
130. Статистичний щорічник України за 2012 рік / [за ред. О. Г. Осауленка] ; Державна служба статистики України. – К. : 2012. – 551 с.
131. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : [навч. посібник] / Антон Михайлович Стельмашук. – Тернопіль : Астон, 2001. – 362 с.
132. Структурні зміни та економічний розвиток України : [монографія] / [Геець В. М., Шинкарук Л. В., Артёмова Т. І. та ін.] ; за ред. Л. В. Шинкарук ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.
133. Сухарев О. С. Управление структурными изменениями экономики / О. С. Сухарев, С. А. Логвинов. – М. : КУРС : ИНФРА-М, 2013. – 352 с.

134. Таблиця витрати-випуск України за 2009 рік в цінах споживачів [стат. зб. / за ред. І. М. Нікітіної]. – К. : Держкомстат України, 2011. – 47 с.

135. Тарасевич В. М. Національна економіка : навч. посібник. / В. В. Білоцерківець, О. О. Завгородня, В. К. Лебедева; За ред. В. М. Тарасевича. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 280 с.

136. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [навч. посібник]. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.

137. Тимоць І. Конкурентоспроможність України – на рівні Намібії [Електронний ресурс]/ І. Тимоць // Видавничий дім «Високий Замок». – Режим доступу : <http://www.wz.lviv.ua/articles/97847>.

138. Тютюшев А. П. Кластеры как инновационные экономические структуры сетевого типа / Тютюшев А. П., Гасанов М. А., Васечко Д. Ю. // Вестн. Томского гос. пед. ун-та (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). – 2011. – Вып. 12. – С. 121–127.

139. Угрин Л. Міжнародні системи: проблеми стабільності // Політична наука в Україні: стан і перспективи : матеріали всеукраїнської наукової конференції, 10-11 травня 2007 р. / укл. М. Поліщук, Л. Скочиляс, Л. Угрин. – Львів : ЦПД, 2008. – 308 с.

140. Указ Президента України «Про Концепцію державної промислової політики» від 2.02.2003 р. № 102/2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 7. – С. 27–34.

141. Указ Президента України «Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 27.04.2011 р. № 504/2011 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/504/2011>.

142. Указ Президента України «Про Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 12.03.2012 р. № 187/2012 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/file/text/6/f374862n26.pdf>.

143. Указ Президента України «Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 12.03.2013 р. № 128/2013 [Електронний

ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/128/2013>.

144. Уманців Ю. М. Механізм економічної політики : [навч. посібник] / Ю. М. Уманців, О. І. Міняйло. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 436 с.

145. Уразов А. Основи економічної теорії : [навч. посібник] / Анатолій Уразов, Петро Маслак, Ірина Саух ; Міжрегіон. академія управління персоналом, Житомирський ін-т МАУП. – К. : МАУП, 2005. – 323 с.

146. Фединець Н. І. Соціологія ринку : [навч. посібник] / Фединець Н. І., Миронов Ю. Б., Гонська М. Р. – Львів : Видавництво ЛКА, 2011. – 226 с.

147. Федосеєва О. В. Особливості регіональної соціально-економічної політики України в ринкових умовах / О. В. Федосеєва // Вісник Запорізького національного університету. Серія: економічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ. – 2010. – № 5. – С. 194–199.

148. Федосеєва О. В. Особливості регіональної соціально-економічної політики України в ринкових умовах / О. В. Федосеєва // The Economic Messenger of The National Mining University. – 2009. – № 4. – С. 39–44.

149. Федулова Л. І. Стратегія технологічного розвитку: мікроекономічний підхід / Л. І. Федулова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – Львів. – 2008. – № 628. – 674–681.

150. Чебанов О. О. Концептуальні засади структурної модернізації промисловості / О. О. Чебанов // Бизнес Информ. – 2012. – №11. – С. 134–137.

151. Чебанов О. О. Оцінка ефективності структурних зрушень у промисловості України у 2007–2010 рр. / О.О. Чебанов, Л.О. Збаразська // Статистика України. – 2013. – №1. – С. 28–35.

152. Чебанов О. О. Оцінка чинників ефективності структурних зрушень як аналітичний інструмент обґрунтування пріоритетів промислової політики / О. О. Чебанов, Л. О. Збаразська // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. – Донецьк : ДонНТУ, 2013. – №4 (46). – С.178–185.

153. Чепінога В. Г. Економічна теорія : [підручник] / В. Г. Чепінога. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 653 с.

154. Чернюк Л. Г. Економіка регіонів України : [навч. посібник] / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий. – К. : ЦУЛ, 2002. – 644 с.

155. Чечель О. М. Зміст і функції економічної політики держави [Електронний ресурс] / О. М. Чечель // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=28&p=1>.

156. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / С. М. Чистов – К. : КНЕУ, 2002. – 208 с.

157. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії : [підручник] / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко ; за ред. А. А. Чухна. – К. : Знання, 2007. – 514 с.

158. Чухно А. А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 4–18.

159. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : [навч. посібник] / Л. А. Швайка. – К. : Знання, 2006. – 435 с.

160. Шершньова З. Є. Стратегічне управління / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.

161. Шинкарук Л. В. Нагромадження основного капіталу: теорія, аналіз та тенденції розвитку в Україні : [монографія] / Л. В. Шинкарук. – К. : Університет «Україна», 2006. – 393 с.

162. Шніцер М. Порівняння економічних систем / М. Шніцер; [пер. з англ.] – К. : Основи, 1997. – 519 с.

163. Шумпетер Й. А. История экономического анализа : [в 3 т.] / Йозеф Алоиз Шумпетер ; [пер. с англ. под ред. В. С. Автономова]. – СПб. : Институт Экономическая школа, 2004. – Т 1. – 496 с.

164. Юдіцький О. Л. Правові засади економічної конкуренції як об'єкта державного регулювання [Електронний ресурс] / О. Л. Юдіцький // «Електронне наукове фахове видання «Державне управління: теорія та практика». – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10yolodr.pdf>.

165. Юзбашев М. М. О показателях вариации долей отдельных групп в совокупности / М. М. Юзбашев, Т. Н. Агапова // Вестник статистики. – 1988. – № 10. – С. 45–54.

166. Яременко Ю. В. Исследование взаимосвязи факторов роста экономики СССР в 1950–1970 гг. / Яременко Ю. В., Ершов Э. Б., Смышляев А. С. // Математические методы решения экономических задач. – М. : Наука, 1974. – Вып. 6. – С. 31–48.

167. Яременко Ю. В. Экономический рост. Структурная политика / Ю. В. Яременко // Проблемы прогнозирования. – 2001. – С. 6–14.

168. Ястремський О. І. Моделювання економічного ризику [Текст] : монографія / О. І. Ястремський. – К. : Либідь, 1992. – 174 с.
169. Auty R. M. Resource Abundance and Economic Development / R. M. Auty. – Oxford : Oxford University Press. – 2001. – 356 p.
170. Corrado C. A. Intangible Capital and Economic Growth / C. A. Corrado, Hulten C. R., Sichel D. E. // National Bureau of Economic Research. – Cambridge, MA, 2006. – 347 p.
171. Domar E. Essays in the Theory of Economic Growth / E. Domar. – New York, 1957. – P. 20, 71–72.
172. Doppelhofer G. Determinants of Long-Term Growth : a Bayesian Averaging of Classical Estimates (BACE) Approach / G. Doppelhofer, R. Miller, X. Sala-i-Martin // American Economic Review. – 2004. – V. 94. – P. 813–835.
173. Eurostat [Electronic resource] // Official web-site of European Comission. – Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database.
174. Giffen R. The Growth of Capital / R. Giffen. – London : Bibliolife, 2009. – 180 p.
175. Kornai J. Transformational Recession: The Main Causes / J. Kornai. – Journal of Comparative Economics. – Vol. 19. – № 1. – 1994. – P. 39–63.
176. Kowal L. The Market and Business Cycle Theories of M. I. Tugan-Baranovsky / L. Kowal. – Revista Internazionale di Scienze Economiche e Commercial. – Падова, 1973. – т. 20, ч. 4. – 426 p.
177. Kuznets S. Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread / S. Kuznets. – New Haven and London : Yale University Press, 1966. – 529 p.
178. Lisbon European Council 23 And 24 March 2000 [Electronic resource] / Presidency Conclusions. – Access mode : http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm.
179. Maddison A. The World Economy / A. Maddison. – Paris : OECD publishing, 2006. – 657 p.
180. Solow R. A. Contribution of the Theory of Economic Growth / R. A. Solow / Quarterly Journal of Economics. – 1956. – № 70. – p. 65–94.
181. The World Development Indicators database [Electronic resource] // Official web-site of World Bank. – Access mode : <http://www.worldbank.org/>.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1	5
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ	5
1.1. Структурна політика: сутність, принципи формування та функції	5
1.2. Генезис теорії структурних змін	21
1.3. Інноваційність структурної політики як складова забезпечення економічного зростання	33
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2	45
СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	45
2.1. Особливості структури формування, розподілу та перерозподілу ВВП	45
2.2. Характеристика складових реального сектора	67
2.3. Інвестиційно-технологічна складова структурної політики	79
2.4. Індикатори структурних змін національної економіки	89
Висновки до другого розділу	100
РОЗДІЛ 3	104
МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	104
3.1. Алгоритм формування структурної політики	104
3.2. Особливості реалізації політики структурних змін	112
3.3. Основні напрями структурної політики	123
Висновки до третього розділу	130
ВИСНОВКИ	133
ДОДАТКИ	136
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	162

Наукове видання

Лідія Василівна **ШИНКАРУК**
Віталій Олегович **ЛУЦКОВ**

**СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА:
ПІДХОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Монографія

Дизайн обкладинки Сопівник І.В.
Технічне редагування та макетування Сопівник І.В.
Комп'ютерний набір Луцкова В.О.